کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩١٩ ■ پێنجشەممە، ٣١ی بانەمەڕی ١٤٠٥ _ ٢١ی مایی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

ڕەزا دانشجوو
بۆ حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لە ناوەندی سەرنج دان؟ ٣

ئەلبورز ڕوئین‌تەن
لە نێوخۆدا کۆرەی باکوور، و لە دەرەوە چەتەی دەریایی ٤

مەنسوور سۆهرابی
سیاسەت وەک هونەری مومکین ٥

ئیبراهیم لاجانی
خەباتی مەدەنی و شەپۆلی نوێی زەبروزەنگی ڕێژیم ٧

ڕۆژهات موکری
ترومای بەکۆمەڵ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ ٩

ئاریێز محەممەدی
چۆنیەتیی بەنێودەوڵەتیکردنی پرسی کورد ١٠

مستەفا هیجری لە کۆبوونەوەی سۆسیال دێموکراتەکاندا:

خەبات و تێکۆشانی ئێمە بۆ ئازادکردنی نیشتمانمانە

سەردانی سکرتێری گشتیی حیزب لە ناوەندی ئۆلاف پالمە

کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزب لەسەر داوای سەنتەری ئۆلۆف پالمێ لە شاری ستۆکهۆلم ڕۆژی دووشەممە ٢١ی بانەمەڕی ١٤٠٥ سەردانی ئەو ناوەندەی کرد و لەلایان بەرپرسانی ئەو ناوەندەوە بە گەرمی پێشوازی لێکرا. ئەو دیدارە لە باڵەخانەی ئەو ناوەندە کە بە ماڵی سۆسیال دێموکراتەکانی سوئێد بەناوبانگە، پێکهات.

لەو دیدارەدا ئۆسکار ئێرنڕووت، بەرپرسی ئەو ناوەندە و خاتوو سانا ئێلیاسۆن، نوێنەری نێونەتەوەیی ئەو ناوەندە و ژمارەیەک لە لاوان و چالاکانی سۆسیال دێموکرات بەشدار بوون. کاک مستەفا لەو دیدارەدا تازەترین ئاڵوگۆڕەکانی ئێران و کوردستان و سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامیی هێنایە بەر باس و تیشکی خستە سەر ئەوە کە کۆماری ئیسلامی لەو شەڕەدا زەبری قورسی سیاسی، ئەمنییەتی و نیزامیی لێ کەوتووە و هاوکات گرانی و تێچووی زۆری دەرمان و پێداویستییەکانی دیکەی ژیان لە سۆنگەی سیاسەتەکانی ڕێژیمەوە بڕستیان لە خەڵک بڕیوە. هەروەها سەرەڕای بڕانی ئینترنێت لە خەڵک، زەبروزەنگی ڕێژیم بۆ سەر چالاکانی سیاسیی بە تاوانی هاوکاریکردن لەگەڵ ئیسراییل و زۆر بیانووی بێبنەمای دیکە دوای شەڕ پەرەی ئەستاندووە. باس لە ئامانجەکانی هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران، هۆکار و دەرەنجامەکانی هێرشە بەردەوامەکانی کۆماری ئیسلامی تەنانەت لە ماوەی ئەو ئاگربەستەشدا بۆ سەر هەرێمی کوردستان، حیزبی دێموکرات چەند تەوەرێکی دیکەی باسەکەی سکرتێری گشتیی حیزب بوون.

کاک مستەفا لە وڵامی پرسیارێکدا لەبارەی شێوەی هاوکاریی ئەو ناوەندە بۆ دۆزی ڕەوای کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان گوتی: وڵاتانی ڕۆژاوایی هەتا ئێستا بە نەرمی هەڵسوکەوتیان لەگەڵ ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی کرد، بەڵام مێژوو دەریخست کە کۆماری ئیسلامی ئاڵوگۆڕی بەسەردا نایەت. چونکە ڕێژیمێکی ئیدئۆلۆژیک ئاڵوگۆڕی بەسەردا نایەت. ئێمە پێمانوایە کە وڵاتانی ڕۆژاوایی پێویستە بیر لە گۆڕینی ڕێژیم بکەنەوە. سکرتێری گشتیی حیزب پێوەندیدار بە جیاوازیی بۆچوونی وڵاتانی ئورووپایی و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەمەڕ شەڕ بە دژی ئێران ئەو ڕاستییەی خستە ڕوو کە ئێران بە قازانجی خۆی کەلکی لە ناتەباییەکانی نێوان ئەمریکا و ئورووپا وەرگرتووە و ئێمە پێمان‌وایە ناوەندی ئۆلاف پالمە دەتوانێ کار لەسەر سیاسەتی دەرەوەی حکوومەتی سوئێد بکات، ئێوە دەتوانن هاوکاریی ئەو ژن و منداڵانە بن کە بە هۆی مووشەک و درۆنبارانەوە ئاوارە بوون و زۆر لە بارودۆخێکی ناخۆشدا دەژین. هاوکارییەکی دیکە ئەوەیە کە بتوانن بەشێک لەو بنەماڵانە وەک پەنابەر وەربگرن و لە باری سیاسییەوە دەکرێ سەبارەت بە هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی هەڵوێستتان هەبێت.

کاک مستەفا لە پێوەندی لەگەڵ بوون بە ئاڵترناتیڤ بۆ دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی گوتی: ئێمە لە چوارچێوەیەکی جوغرافیایی دیاریکراو لە ئێراندا چالاکین و سێهەم نەتەوەی گەورەی نێو ئێرانین و هیچ کام لە ئێمە ناتوانین بە تەنیا ڕێژیم بڕووخێنین. ئێمە کۆنگرەی نەتەوەکانی ئێرانی فێدراڵمان هەیە و لە ئێستاشدا لەگەڵ هێز و کەسایەتییەکانی دیکەی ئێران سەرقاڵی پێکهێنانی ئاڵترناتیڤێکی لەو جۆرەین.

لە کۆتایی دیدارەکەدا، بەڕێز مستەفا هیجری وەک وەفایەک بۆ خەباتی مرۆڤایەتی، سەردانی گۆڕی ئۆلاف پالمە، سەرۆکوەزیری کۆچکردووی سوئێد و دۆستی نیزیکی دکتۆر قاسملوو و گەلی کوردی کرد و تاجەگوڵینەی ڕێزی لەسەر دانا.

دیداری سکرتێری گشتیی حیزب لەگەڵ کۆمیتەی حیزب و لاوانی سۆسیال دێموکراتەکانی سوئێد

کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ڕۆژی دووشەممە، ٢١ی بانەمەڕی ١٤٠٥ی هەتاوی لەسەر داوای فەرمیی یەکیەتیی لاوانی سۆسیال دێموکراتی سوئێد (SSU) بنکەی سەرەکیی ئەو یەکیەتییەی کرد.

لەو دیدارەدا چەندین پرسیاری جەوهەری ئاراستەی سکرتێری گشتی کرا و ناوبراو بەوردی تیشکی خستە سەر ستراتێژیی حیزب و دۆخی ئێستای ئێران.

وڵام لەهەمبەر سیاسەتەکانی دۆناڵد ترامپ: کاک مستەفا لە وڵامی پرسیارێکدا سەبارەت بە پەیوەندییەکانی نێوان حیزب و سەرۆککۆماری ئەمریکا ڕایگەیاند: ئامانجەکانی ترامپ لەگەڵ ئامانجەکانی ئێمە جیاوازن. ئێمە پشتیوانی لەو بڕیارانەی دەکەین کە ڕێژیم لاواز دەکەن، بەڵام نامانەوێت ببینە هێزی زەوینی هیچ وڵات و لایەنێک؛ ئێمە ڕێگای تایبەت بە خۆمان بۆ خەبات هەیە و ئامانجمان ئازادکردنی وڵاتەکمان بە دەستی خۆمانە.

ڕەخنە لە "چەپی ڕۆژاوا" و هەڵوێستی وڵاتانی ئورووپا: سکرتێری گشتیی حیزب لە وڵامی پرسیارەکێکدا ئاماژەی بەوە کرد سیاسەتی ڕۆژاوا تا ئێستا "هەڵکردن" و "سازان" لەگەڵ تاران بووە. دواتر ڕەخنەی لە هەڵوێستی هەندێک لە لایەنە چەپەکان گرت کە دژی گوشار بۆ سەر ئێرانن و گوتی: پەیامی چەپ دەبێ ئاشتی و دێموکراسی بێت، بەڵام زۆرجار بە پێچەوانەوە هەڵسوکەوت دەکەن.

دروستکردنی ئاڵترناتیڤی سیاسی: لە وڵامی پرسیارێکدا سەبارەت بەوەی کێ دەبێتە ڕێبەری داهاتوو، کاک مستەفا جەختی لە کاری بەکۆمەڵ کردەوە و گوتی: تاکەکەس ناتوانێ بەتەنیا شوێندانەر بێت. ئێمە کار لەسەر پێکهێنانی ئێرانێکی دێموکراتیک دەکەین و لەو چوارچێوەیەدا هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێرانمان وەک نموونەیەکی سەرکەوتوو پێکهێناوە.

کێشەی "حەمید نووری" و تێرۆریزم: سکرتێری گشتی ئاماژەی بەوە کرد کە ئازادکردنی کەسانی وەک حەمید نووری و گەڕاندنەوەیان بۆ ئێران، تەنیا دەبێتە هۆی هاندانی زیاتری کۆماری ئیسلامی بۆ کردەوەی تێرۆریستی لە ئورووپا؛ جونکی ئەم ڕێژیمە هەر هەڕەشە نییە بۆ سەر گەلانی نێوخۆ، بەڵکوو مەترسییە بۆ سەر ئەمنییەتی هەر هەموو جیهان.

پەیام بۆ لاوانی نێوخۆی ئێران: لە وڵامی پرسیاری "چۆن لە کاتی بڕانی ئینتێرنێتدا پەیوەندی بە لاوانەوە بکرێت؟"، کاک مستەفا داوای لە لاوانی سوئێد کرد کە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا ببنە "دەنگی لاوان و ژنانی چەوساوەی نێوخۆ" و ڕاستییەکانی ئەو سەرکوتکارییانە بە جیهان بگەیەنن.

هەر لەو سەردانەدا کومیتەی گشتیی حیزب لە سوئێد ڕۆژی یەکشەممە، ٢٠ی بانەمەڕی ١٤٠٥ سیمینارێکی سیاسی-تەشکیلاتیی بۆ سکرتێری گشتی حیزب لە شاری وێستڕۆس پێکهێنا.

لەو سمینارەدا کاک مستەفا باسێکی گشتی سەبارەت بە ڕووداو و ئاڵوگۆڕەکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و کاریگەریی ئەو ڕووداوانە لەسەر کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و حیزبی دێموکڕات و چۆنیەتی بەرەوپێشبردنی خەباتی ڕەوای کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کرد. بەڕێزیان لە قسەکانیدا پێی لەسەر ئەوە داگرت ئەوەی دەتوانێ حیزبێک یان هێزێکی سیاسی لەسەر پێ ڕاگرێ نوێبوونەوەی بەردەوام و ڕاکێشانی مێشک و توانا تازەکانە. بەڕیزیان هەروەها لەسەر بارودۆخی حیزب بەتایبەت دوای شەڕی ئەمریکا و ئیسڕائیل لەگەڵ ئێران بۆ بەشداران دوا تیشکی خستە سەر ئەوە کە ئەگەر بارودۆخی حیزب و هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات بەهۆی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی، زیاتی لە جاران زیاترە، بەڵام هاوکات دەرفەتی زیاتریشی لە بەردەم بزووتنەوەی سیاسیی کورد داناوە.

خالید عەزیزی:

خەباتی حیزبی دێموکرات بە شەڕی ئێران و ئەمریکاوە نەبەستراوەتەوە

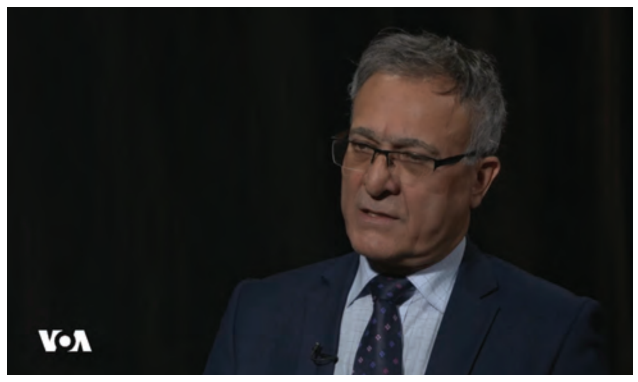

کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە وتووێژێکدا لەگەڵ بەشی فارسیی "دەنگی ئەمریکا"، باسی لە ئامانجی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، چەندی‌وچۆنیی بەردەوامیی خەباتی حیزبی دێموکرات و لێکەوتەکانی شەڕی ئێران و ئەمریکا کرد.

کاک خالید عەزیزی ڕوونی کردەوە تاران بۆ چەواشەکردنی ڕای گشتی و شاردنەوەی قەیرانەکان پەلاماری کەمپ و بنکەکانی حیزبی دێموکرات و حیزبەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەدات و خەباتی کوردیش بە هیچ هاوکێشەیەکی دەرەکی نەبەستراوەتەوە و لە هەموو شێوازەکانی خۆیدابەردەوام دەبێت.

وتەبێژی حیزبی دێموکرات ڕایگەیاند کۆماری ئیسلامی لە ئێستادا بەهۆی گرژی و ئاڵۆزییەکانی لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیل، دەیەوێت بە زەقکردنەوەی پرسی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە هەرێمی کوردستان، وێنەیەکی وەها نیشان بدات کە هەڕەشەی دەرەکی لەسەر "ئەمنییەتی نەتەوەیی" ئێران هەیە، لە کاتێکدا ئەم ئیدعایانە هیچ بنەمایەکی ڕاستیان نییە. هەروەها حکوومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان هەموو مافێکی یاسایی و نێودەوڵەتییان هەیە و دەتوانن سکاڵا دژی ئەم پێشێلکارییانەی تاران تۆمار بکەن؛ چونکە ئەوان بەشێک نین لەم شەڕە.

خالید عەزیزی لەبارەی کاریگەریی ئەم گوشارانە لەسەر خەباتی کورد، دووپاتی کردەوە کە خەباتی گەلی کورد بۆ دێموکراسی و مافە نەتەوەییەکانی، بابەتێکی سەربەخۆیە، مێژوویەکی نیزیک بە سەد ساڵی هەیە و پێش شەڕی ئەمریکا و ئیسرائیلیش هەبووە و لە داهاتووشدا بەردەوام دەبێت. بەڕێزیان پێی لەسەر ئەوە داگرتەوە کە خەباتی ئێمە بەشێکیشە لە خەباتی گشتیی خەڵکی ئێران دژی سەرکوت؛ تا ئەو کاتەی دێموکراسی جێگیر نەبێت و کورد بە مافەکانی نەگات، نە گوشارەکان و نە ڕێککەوتنە نێودەوڵەتییەکان ناتوانن کۆتایی بەم خەباتە بهێنن.

وتەبێژی حیزبی دێموکرات هۆکاری کەمڕەنگیی هەڵوێستی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی لەهەمبەر ئێرانی بۆ ئەوە گەڕاندەوە کە ئێستا سەرنجی جیهان لەسەر قەیرانی ئابووری و ئەمنییەتی گەرووی هۆرمۆز و کێشە گەورەکانی ناوچەکەیە. بەو هۆیەوە، بەداخەوە پرسی هێرشەکان بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان و مافی پەنابەرانی کورد تا ڕادەیەکی زۆر لە هاوکێشە نێودەوڵەتییەکاندا پەراوێز خراوە.

مستەفا هیجری:

خەڵکی ئێران حکوومەتی تاکەکەسی یان حکوومەتی تاقمێکی بچووکیان ناوێ

(دەقی وەرگێڕدراوی وتووێژی سکرتێری گشتیی حیزب لەگەڵ ڕۆژنامەی سویدی سوێنسکا داگ بلادێت)

– ماتیاس ستالە

– ڕۆژی ١٣ی مای بڵاو بۆتەوە

تەنیا چەند ڕۆژ دوای ئەو هێرشەی کوژرانی "ئایەتوڵڵا خامنەیی" ڕێبەری باڵای ئێرانی لێ کەوتەوە، کۆشکی سپی بە نیازی ڕاکێشانی کوردەکانی ئێران و ئێراق بۆ نێو هاوپەیمانی لەگەڵ ئەمریکا بەمەبەستی ڕووخاندنی ڕێژیمی ئێران پێوەندی بەوانەوە کرد. بەڵام بە وتەی مستەفا هیجری، ڕێبەری گەورەترین حیزبی ئۆپۆزیسیۆنی کورد لە ئێران ئەگەر سەرۆک‌کۆماری ئەمریکا چاوەڕوانی ئاکامێکی خێرای لەو شەڕە هەبێت، دەکرێ بێ ئومێد بێت. مستەفا هیجری دەڵێ ڕاستە ڕێژیم بەرەو ڕووخانە، بەڵام ناکرێ بڵێین هەرد ئێستا یان دواتر. ئەو لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ "سوێنسکا داگ بلادێت" لە ستۆکهۆڵم دەڵێ: "من زۆرتر وای دەبینم کە ڕووخانی ڕێژیم دوا بکەوێ و ئەوەش کاتی خۆی دێت."

مستەفا هیجری لە ئێستادا سەرقاڵی سەفەر بۆ وڵاتانی دەوروبەرە تا لەگەڵ سیاسەتمەدارانی ئورووپایی کۆ ببێتەوە و وێنەیەکی ڕوون لە بارودۆخی نێوخۆی ئێرانیان، ئەو شوێنەی کە ئینتێرنێت و باقی کاناڵەکانی پێوەندی بە بڕیاری سپای پاسداران پچڕاون، بخاتە بەر چاو.

شەڕی چەکداری

بە گوێرەی هەواڵی واشینگتن پۆست دەگوترێ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە کاتی ڕزگارکردنی بەشەکانی ڕۆژاوای ئێران پشتیوانیی هێزی هەوایی دابین دەکات. مستەفا هیجری دەڵێ؛ بەڵام ئەوەی لە وتوێژەکاندا گوتراوە بە هۆکاری دیپلۆماتیک دەبێ بە نهێنی بمێنێتەوە: "ئێمە نوێنەرمان لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هەیە و لە ڕێگای ئەوانەوە لەگەڵ ئەمریکاییەکان لە پێوەندی داین. من نامەوێ لەوە زیاتر سەبارەت بەوەی لە نێوانماندا گوترا ڕوونکردنەوە بدەم".

سەرەڕای ئەوەش ئەو سەبارەت بە بابەتێک دڵنیایە. لە ئێستادا ڕاپەڕینی چەکداری وەک ڕێکارێکی کردەیی لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران یان لە لایان ئەندامانی هاوپەیمانیی نابیندرێت: "ئەمن شەڕێکی چەکدارانە بە دژی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی نابینم. لە ئێراندا هیچ بەرهەڵستییەکی چەکداریی یەکگرتووی ئەوتۆ نییە هەتا بەو ئاکامە دڵخوازە بگات."

هیجری پێی وایە کە لەپێشترین و چارەنووسسازترین شت لە کاتی ئێستادا وتوێژەکانی نێوان ئێران و ئەمریکا لە وڵاتی "چین"ە. ئەگەر ئاگربەس جێگیر ببێت و کۆمەڵگە کرانەوە بەخۆیەوە ببینێ، دەکرێ چاوەڕوانی ئەوە بکرێ خەڵکی ئێران دووبارە بۆ دەربڕینی نارەزایەتی بیانەوێ بەشێوەی ئاشکرا بێنەوە سەر شەقامەکان. بەڵام لە کاتی ئێستادا بارودۆخ زۆر مەترسیدارە و دوایین جار کە ڕووی دا کوژرانی ٣٠ تا ٤٠ هەزار کەس لە خۆپیشاندەرانی بەدوودا هات.

سکرتێری گشتیی حیزب چاوی بە سۆسیال دێموکراتەکانی سوئێد دەکەوێ. مستەفا هیجری لە سوید بۆ نموونە لەگەڵ ئەندامانی پارلمانی ئەو حیزبە، "لەیف نیسمێد" و "قادر کەسیرگا"، کە هەردووکی ئەوان ئەندامی تۆڕی سویدی-کوردیی پارلمانن، چاوپێکەوتنی هەبووە.

بارودۆخی کوردەکان لە ئێران و وڵاتانی هاوسێ زۆر ناخۆشە. لەیف نیسمێد دەڵێ: "ئێمە دەمانەوێ وێنەیەکی ڕوونمان ڕاستەوخۆ لە بارودۆخی کوردستان هەبێت." حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وەک دەستەخوشکی سۆسیال دێموکراتەکان چاوی لێدەکرێت. ئەوە لە پێوەند لەگەڵ هەموو ئەو هێزانەیە کە ویستی وەدیهاتنی حکوومەتێکی دێموکراتیان هەیە لەلایەکی دیکەوە پارلمان دەیەوێ بزانێ هاوکاریی حیزبی دێموکرات لەگەڵ باقی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن چەندە جێی گرتووە.

بە وتەی لەیف، ئیدەی چاوپێکەوتن لەگەڵ مستەفا هیجری هەمان ئەو دەستپێشخەرییەیە کە حیزبی دێموکرات مەسیحی و دێموکراتەکانی سوید کردیان و لە نێوەڕاستی مانگی ئاوریلدا ڕەزا پالەوییان بانگهێشت کرد؛ چاوپێکەوتنی ئێمە دەبێ وەک تەواوکەری ئەو بانگهێشتنە چاوی لێ بکرێت. بیستنی دەنگە جیاوازەکان گرینگترە لە بیستنی تەنیا دەنگێک.

پێتان‌وایە ئەگەر ڕەزا پالەوی بێتە سەر کار هەڕەشەیەکی بۆ سەر ئێوە هەبێت؟

بە تەواوی. ئەو پشتیوانی لە دەڵەتێکی سێنتراڵ وەک ئەوەی باوکی بەڕێوەی دەبرد دەکات. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و باقی حیزبەکانی نێو هاوپەیمانی پشتیوانی لە ڕێگا چارەی فیدراڵی دەکەن، کە لەوێدا ناوچەکان و نەتەوە جۆراوجۆرەکان لە ئێراندا مافی زیاتری دیاریکردنی چارەنووسیان بە بەراورد لەگەڵ دەوڵەتێکی ناوەندگەرا دەبێت. خەڵکی ئێران پێویستیان بە حکوومەتی تازەی تاکەکەسی یان حکوومەتی تاقمێکی بچووک نییە.

بەرنامەی سەفەری نهێنی

گەڕان بە دوای پشتیوانی یەکێک لە ئامانجەکانی سەفەری ئورووپاییی سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە. نێوەرۆکی بەرنامەکانی ئەو سەفەرەش بە نهێنی دەمێنێتەوە.

مستەفا هیجری دەڵێ حیزبی ئێمە چەندین جار تووشی هێرشی تێرۆریستی بۆتەوە، بۆیە لە سەفەرەکانیدا هەموو کات هەڕەشەی گەورەی لەسەرە. ستۆکهۆڵم یان باقی پێتەختەکانی ئورووپا لەو هەڕەشانە پارێزراو نین. ساڵی ١٩٩٢ی زایینی، دوکتۆر سادق شەرەفکەندی سکرتێری گشتیی حیزب و نیزیکترین هاوڕێکانی لە لایان تیمی تێرۆری ئێران لە ڕێستوڕانێکی بێرلیندا گیان لێ ئەستێندرا.

بڕیار بوو هەیئەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەگەڵ "ئینگوار کارلسۆن"، ڕێبەری حیزبی سوسیال دێموکراتەکان و "مونا سالین"، سکرتێری حیزب لەو ڕێستوڕانە چاویان بە یەک بکەوێت، بەڵام سوئێدییەکان ڕێگایان پێ نەدرا و کەمێک پێش نانی ئێوارە لەو چاوپێکەوتنە پاشگەز بوونەوە. سێ ساڵ پێشتر، "عەبدولڕەحمان قاسملوو"، ڕێبەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە ڤییەن، لە کاتی وتووێژ لەگەڵ شاندی وتووێژی ئێرانەوە لە لایان ئەو هەیئەتەوە تێرۆر کران.

ئایا ئێستاش کە سەفەرێکی ئەوتۆ دەکەن دەبێ بترسن؟

مستەفا هیجری دەڵێ ئەمن خۆم قوربانیی هێرشێکی تێرۆریستی بووم. هەر چەند ئەوە ماوەیەکی زۆر لەمەوبەر بوو و من بە سەلامەتی ڕزگارم بوو. ئەو دەڵێ؛ ئەوە لە ١٩٩١/٥/٢٧ی زایینیدا ڕووی دا. کاتێک ئەو وەک سیاسەتمەدار سەردانی پۆلێک پێشمەرگەی لە عێراق دەکرد. دەڵێ لە ڕێگای گەڕانەوەدا جادەکەیان مینڕێژ کردبوو و یەکەم ئۆتۆمبیلی کاروانە کەوتە سەری: "سپای پاسداران چاوەڕوان بوون ئەمن لە ماشێنی یەکەمدا بم، بەڵام ئەو ڕۆژە چووبووم لە ئۆتومبیلەکەی دواتردا سوار ببووم؛ مخابن چەند کەس لە هاوڕێکانم شەهید و بریندار بوون".

دیداری سکرتێری گشتیی حیزب لەگەڵ دیدار لەگەڵ "لەیف نیسمێد" و "قادر کەسیرگا"، دوو ئەندامی پارلەمانی سۆئێد

ڕۆژی چوارشەممە ٢٤ی بانەمەڕی ١٤٠٥ی هەتاوی، کاک مستەفا هیجری لەگەڵ بەڕێزان "لەیف نیسمێد" و "قادر کەسیرگا"، ئەندامانی پارلەمانی سۆئێد لە حیزبی سۆسیال دێموکرات و ئەندامانی تۆڕی سۆئێدی-کوردی لە پارلەمانی ئەو وڵاتە کۆ بووەوە.

لەم دیدارەدا کاک مستەفا هیجری تیشکی خستە سەر سیاسەت و جینایەتەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران وەک هۆکاری پەرەنەسەندنی سیاسی لە نێوخۆی ئێران و ناسەقامگیریی سیاسی و ئەمنییەتی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست؛ هاوکات ئەوە کە کۆمەڵگەی جیهانی دەبێ دەنگی مافخوازیی نەتەوەکانی ئێران ببیستێ و پاڵپشتییان لێ بکرێت.

دوو پارلەمانتارەکەی سوئێدیش ئاماژەیان بەوە کرد کە لایەنێکی سەرتاسەری و پاوانخوازی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی بە پڕوپاگەندەیەکی بەربڵاو کەشێکی یەکلایەنەیان لە ڕۆژاوا دروست کردووە کە ڕێگە نادات دەنگی ڕاستەقینەی پێکهاتەکانی دیکەی ئێران ببیسرێت. ئەوان جەختیان کردەوە کە تۆڕی سۆئێدی-کوردی دەیەوێت ببێتە دەنگی ئەو لایەنانەی کە هەوڵی کپکردنیان دەدرێت و داوای هاوکاریی زیاتریان لە حیزبی دێموکرات کرد. هەروەها ئامادەیی خۆیان دەربڕی کە لە داهاتوودا کۆبوونەوەیەکی گشتی بۆ سکرتێری گشتیی حیزب لەنێو پارلەمانی سۆئێد ڕێک بخەن تا هەموو حیزبە سۆئێدییەکان لە نزیکەوە ئاگاداری ڕوانگەی حیزبی دێموکرات و هاوپەیمانیی کوردستانی بن.

کاک مستەفا هیجری لەمبارەیەوە ڕوونی کردەوە کە گەورەکردنەوەی ئەم لایەنە پاوانخوازە کە ئیدعای گەڕانەوە بۆ پێش ساڵی ١٩٧٩ دەکات، تەنیا بەهۆی پشتیوانیی دارایی و شەپۆلێکی تەبلیغاتییەوەیە، نەک ئەوەی کە خەڵکی ئێران ئەوانیان بوێت؛ چونکە گەلانی ئێران خۆیان دژی ئەو سیستمە ڕاپەڕیون. سکرتێری گشتیی حیزب تیشکی خستەسەر ئەوەش کە پێگەی باشوور و ڕۆژاوای کوردستان لە ئاستی نێونەتەوەییدا ناسراوە، بەڵام ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە میدیا جیهانییەکاندا تا ڕادەیەک پەراوێز خراوە، بۆیە ئامانجی حیزب ئەوەیە دەنگی پڕ لە مەینەت و مافخوازانەی ئەم بەشەی کوردستان بە بیروڕای گشتیی جیهان بگەیەنێت.

دیارە هەر لە چوارچێوەی دیدارەکانیدا لە وڵاتی سۆئێد، بەڕێز سکرتێری گشتی چاوی بە ڕۆژنامەنووس و کەسایەتیی دیاری کوردی لەو وڵاتە، بەڕێز "کورۆ باکسی" کەوت.

شاندێکی باڵای "هاک-پار" سەردانی حیزبی دێموکراتی کرد

ڕۆژی سێشەممە، ٢٣ی بانەمەڕی ١٤٠٥ شاندێکی باڵای پارتی ماف و ئازادییەکان (HAK-PAR) بە مەبەستی پەرەپێدانی پەیوەندییە سیاسییەکان سەردانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیان کرد.

شاندی پارتی ماف و ئازادییەکان بە سەرپەرستیی "جەعفەر ستێرک"، جێگری گشتی و بەرپرسی پەیوەندییەکانی دەرەوەی هاکپار لەلایەن هەیئەتێکی حیزبی دێموکرات بە سەرپەرستیی مستەفا مەولوودی، جێگری سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە پێشوازییان لێکرا.

لە دیدارەکەدا وێڕای جەختکردنەوە لەسەر پەیوەندییە مێژوویی و دۆستانەکانی نێوان هەردوو لایەن، دوایین گۆڕانکارییەکان و دۆخی سیاسیی کوردستان لە هەر چوار پارچە و ناوچەکە بە وردی تاوتوێ کرا. هەروەها هەردوو لایەن جەختیان لەسەر پێویستیی هەماهەنگی و هاوکاریی زیاتری نێوان لایەنە سیاسییەکانی کوردستان، بە مەبەستی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەگەر و گۆڕانکارییەکان و پاراستنی مافە ڕەواکانی نەتەوەی کورد کرد.

بۆ حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لە ناوەندی سەرنج دان؟

ڕەزا دانشجوو

هێرشە بەرفراوانەکانی تێرۆریستانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکە و بارەگاکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئەوکەمپانەی شوێنی نیشتەجێبوونی خێزان و منداڵەکانە و بە شێوەیەکی سەرەکی لەژێر چاودێریی نەتەوە یەکگرتووەکان‌دان و لە ڕاستیدا شوێنی پەنابەرانی سیاسیین، لە کاتێکدا بەردەوامە کە بێدەنگی ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و حکومەتی فیدراڵی عێراق ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی زۆر ڕووهەڵماڵراوتر و بێبەزەییتر لە ڕابردوو کردوە.

نارەزایەتییەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستانیش تا ئێستا هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەبووە و دەسەڵاتدارانی تاران تەواوی سنوورەکانی ئینسانی و ئەخلاقیان بەزاندووە و زۆر بێبەزەییانە درێژە بە دڕندەیی خۆیان دەدەن. لە تازەترین لێدوانیدا مەنووچێهر موتتەکی، وەزیری پێشووی دەرەوەی ڕێژیم و ئەندامی ئێستای مەجلیسی کۆماری ئیسلامی وێڕای دووبارەکردنەوەی هەڕەشەی بەردەوامەکانی ڕێژیم، ڕوو بە حکومەتی هەرێمی ڕایگەیاند کە ئەگەر حیزبەکانی کوردستانی ئێران لە ناوچەکەدا بمێننەوە، ئەوان هەرێم کوردستان خاپوور دەکەن! هەڵبەت موتتەکی یەکەم کەس نییە کەوا خۆبەزلزان و بێویژدانانە هێرش دەکاتە سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان. ماوەیەک لەمەوبەر لاریجانی، سەرۆکی پێشووی ئەنجومەنی باڵای ئاسایشی نەتەوەیی ڕێژیم، لە لێدوانێکی هاوشێوەیدا باسی لە ئاوات و ئارەزووەکانی کرد و ئەوە خەونی پێوە دەدیت هێنایە بەرباس، بەڵام ئەجەل دەرفەتی نەداو و ئارەزوو لە دڵ ڕەوانەی دۆزەخ کرا!

بەڵام بەڕاستی هۆکاری ئەم هەموو قین و توورەیی چییە و بۆچی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە بۆ ژیانی نگریسی ڕژێم ئەوەندە مەترسیدارن؟ بۆ دۆزینەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە باشتر وایە سەرەتا کەمێک لە بابەتەکە وردتر بینەوە و لە دەلاقەی چەند لایەنی تر بڕوانینە ئەم باسە. ڕاستی ئەوەیە کە ئەم گرنگیدانە تەنیا تایبەت بە کۆماری ئیسلامی نییە و بەڵکوو لانیکەم لە ڕوانگەی دوژمنانی کۆماری ئیسلامییشەوە، کورد هەمیشە لە پێشەنگی سەرنج و جێی باس بووە، جا چ لە ڕوانگەی دژبەرانی و ئۆپۆزسیۆنی کۆماری ئیسلامی یان لە ڕوانگەی ئیسرائیل و ئەمریکاوە. تەنیا ئاوڕدانەوەیەکی کورت لە ڕووداوەکانی چەند مانگی ڕابردوو دەرخەری ئەم ڕاستییەن کە کورد بە گشتی و حیزبەکانی ڕۆژهەڵات بە تایبەت تا چ ڕادە جێی باس و لێکدانەوە و سەرنجی ئەم لایەنانە بوون.

ئۆپۆزسیۆنی بەناو سەڵتەنەتخواز و خودی ڕەزا پەهلەوی لە چەند مانگی ڕابردوودا بە هۆکاری جۆراوجۆر دەیان جار هێرشیان کردووەتە سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵات و هەوڵیان داوە کە ئەوان و بزووتنەوەکانی پشتیوانیان بێ بایەخ نیشان بدەن. دیارە ئەم هێرشانە ڕووبەڕووی کاردانەوەی بەرفراوانی لایەنگرانی ئەو حیزبانە، یان باشتر بڵێین خەڵکی کوردستان بووەتەوە.

بەڵام ئەمە تەواوی چیرۆکەکە نییە! لە چەند مانگی ڕابردوودا وشەی کورد بووەتە وشەی سەرەکی بەشێکی زۆری لە قسەکان و لێدوانەکانی دۆناڵد ترامپ، سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتوەکان ئەمریکا. لێدوانی زۆر جیاواز و هەندێک جار زۆر دژ بەیەک! لە دوایین لێدوانیدا ترامپ وێڕای دەربڕینی نائومێدی و بێهیوایی خۆی لە کورد، جارێکی تر باسی لە ناردنی ئەو چەکانە کرد کە ئێستاش هیچ لایەنێکی ڕوژهەڵات و تەنانەت حکوومەتی هەرێم نەچوونە ژێرباری! جگە لەوەش تەنانەت بە گریمانەکردنی ئەوەی کە ئەم چیرۆکە ڕاست بێت، لە شەڕێکدا کە تاکوو ئێستا تێچووەکەی میلیۆنان دۆلارە، باسی کردنی بەردەوام لەم چەکانە زۆر نابەجێ و ناعەقڵانی دێتە بەرچاو. لە کۆتاییدا دەبێت بگوترێت کە ئایا دەبێت لایەنێک چەکی لە ئامریکاییەکان وەربگرێت و بۆ خۆی هەڵیگرتبێت و ئامریکاییەکانیش بە لەبەرچاوگرتنی توانایییەکانیان و بوونیان لە هەرێمی کوردستان بێدەنگ چاویان لێ کردبێت و هیچ کاردانەوەیەکیان نەبوو بێت!

دەبێت دان بەوەدا بنرێت کە ناڕازیبوونی ترامپ دوور و نزیک هیچ پەیوەندی بە تاقمێک چەک کە لە بنەڕەتدا تەنانەت لە هەبوونیاندا شک و گومانی زۆر هەیە، نییە بەڵکو توورەیی و نارەحەتی ترامپ بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە کورد لە شەڕ لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا، ئەو جۆرەی ترامپ چاوەڕێی دەکرد بەشدار نەبوو. ئەوەی کە کورد لە ڕۆژهەڵات حازر نەبوو بێ گەرەنتی پێویست دەستێوەردان بکات و لە ڕاستییدا بە کردەوە داواکارییەکەی ترامپی ڕەت کردەوە.

ئێستا دەتوانین لە سێ ڕوانگەی جیاوازەوە ئەم پرسە تاوتۆ بکەین کە بۆچی کورد و حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لە ژێر چاودێری ئەم سێ لایەنە جیاوازن. لە ڕاستیدا هەم کۆماری ئیسلامی و هەم ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی، هەروەها ئەمریکا و ئیسرائیل، وەک دوژمنی ڕێژیم، زۆر باش دەزانن کە کورد بە گشتی و حیزبەکانی ڕۆژهەڵات بە تایبەت دەتوانن چ ڕۆڵێکی گرنگ لە شەڕ و دارشتنی داهاتووی ئێراندا بگێڕن. هەر لەبەر ئەمەشە کە کۆماری ئیسلامی سەرەڕای ئەوەی کە چەندین جار لە حیزبەکانی ڕۆژهەڵات وەک هەڵوەشاوە و نەماو ناو دەبات، بە درێژایی تەمەنی نگریسی خۆی لە هیچ هەوڵ و تێکۆشانێک بۆ زیانگەیاندن و لەنێوبردنی ئەم حیزبانە. خۆی نەپاراستووە، هەر لە تێرۆرکردنی سەرکردە دیارەکانی ڕوژهەڵات لە ڕابردوودا تا دەگاتە تێرۆرکردنی کوێرانەی تەنانەت ئەندامانی ئاسایی حیزبەکانی ڕۆژهەڵات تا دەگاتە سەدان هێرشی مووشەکی و درۆنی! ئەوە لە کاتێکدایە کە تێپەڕبوونی کات نەتەنیا نەبووەتە هۆی هیچ گۆڕانکارییەک لە شێوەی هەڵسووکەوتی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ هێزە سیاسیەکانی ڕوژهەڵات بەڵکوو ڕۆژ بە ڕۆژ دڕندایەتی و بێبەزەیی ڕژیم لەو هێرشانە زیادی کردووە. لە نێوان ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامییشدا لە موجاهیدنەوە تا جەماعەتی سەڵتەنەتخواز، هەوڵیان داوە بە جۆرێک لە جۆرەکان پەیوەندی خۆیان لەگەڵ حیزکانی ڕۆژهەڵات ڕوون بکەنەوە. ڕێکخراوی موجاهدین، لانیکەم لە ڕواڵەتدا، زۆرتر ویستویەتی لە دەرگای دۆستایەتییەوە پێوەندی بگرێت و بە پشتیوانیکردن لە خواستەکانی خەڵکی کوردستان، بەتایبەت مافی چارەی خۆنووسین، هەوڵی داوە هاوپەیمانێکی بەهێز بۆ خۆی دروست بکات. بەپێچەوانە جەماعەتی وەهمیی پاشایەتیخواز بەردەوام هەوڵیان داوە بە سیاسەتی ئینکاری و درۆ ڕێگایەکی جیاواز بگرنەبەر و تەنانەت لە ڕێگەی دامەزراندنی تاقمێک و ڕێکخراوی کاغەزیشەوە شوناسێکی خەیاڵی بۆخۆیان دروست بکن. سەبارەت بە ئەمریکا و ئیسرائیل دەبێت بگوترێت ئەوەی بە کردەوە ڕووی داوە زۆر دوورە لەوەی ئیدیعا دەکرێت. لە ڕاستییدا پاڵپشتیی ئەمریکا و ئیسرائیل بۆ لایەنە کوردییەکان و پرسی کوردستان زیاتر گرێدراو و وابەستەی پەیوەندیی نێوان زلهێزە جیهانی و ناوچەییەکان بووە و بەدڵنیایەوە دەتوانین بڵێین کورد زیاتر لەم مەسەلەیە زەرەرمەند بووە تا ئەوەی کە سوودی لێ وەرگرتبێت.

ئێستا دوای ئەوەی ئەم گرنگییە لە ڕوانگەی چەند هێزی دژبەیەکەوە ڕوون بووەوە، کاتی ئەوە هاتووە وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە: هۆکاری گرنگیی هێزەکانی ڕۆژهەڵات بۆ ئەم لایەنانە چییە؟ چ شتێک لە بزووتنەوەکانی تر نێو ئێران جیایان دەکاتەوە؟

وەڵامی ئەو پرسیارە دەتوانرێت لە سێ بەشدا باس بکرێت:

پێگەی جەماوەری: بێگومان گرنگترین بابەت لەم باسەدا بنکەی جەماوەریی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتە. لە ڕاستیدا هۆکاری ترس و بێگومان پشتبەستن بەم حیزبانە بۆ ئەو دەسەڵاتە و دەستڕۆیشتوویییە ناوازەیە دەگەڕێتەوە کە گەلی کورد هەیەتی. کوردستان بەدرێژایی ساڵان نیشانی داوە کە چ توانایەکی گەورەی هەیە و چۆن دەتوانێت ببێتە هێزی بزوێنەری ڕاپەڕینێکی گەورە و ڕەوت داڕێژەر. بێگومان شۆڕشی ژینا باشترین نموونەی ئەم توانایە لە سکاوت و پێشەنگایەتییە. تەنانەت لە ڕووداو و نارەزایەتییەکانی مانگی بەفرانباریشدا، پارێزگاکانی ئیلام و کرماشان ڕۆڵی پێشەنگیان بینی!

پاشخانی سیاسی: پێکهێنانی حیزب لە ئێراندا پرسێکی تەواو نوێیە و دەکرێت بە متمانەوە بڵێین جگە لە کوردستان، لە بەشەکانی دیکەی ئێران، چ لە پێکهاتەی کۆماری ئیسلامی یان لە ناو ئۆپۆزسیۆن ڕژێمدا، لە بنەڕەتدا شتێک بە ناوی حیزب بە مانا ڕاستەقینەکەی نییە. لە کاتێکدا کە حیزبەکانی ڕۆژهەڵات هەشتا ساڵ و پەنجا ساڵە لە گۆڕەپانی سیاسی و خەباتی ئێراندا ئامادەن، لە بەشەکانی دیکەی ئێران تەنیا فۆرمێکی پشتیوانی و لایەنگرێک بەبێ هیچ بیرێکی سیاسی دروست بووە. دیارە کوردستان بەو مێژووە سیاسییە و بەرنامەیەکی دیار و نووسراوەوە، هەمیشە جێگای سەرنجە.

کورد وەک نەتەوە: خەباتی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە بەشەکانی دیکەی کوردستان هەمیشە پەیوەست بووە بە بزووتنەوەیەکی گەورەترەوە بە ناوی کوردستان و هەر لەبەر ئەوەشە کە چەند میلیۆن دانیشتووانی کورد لە سووریا ئەگەرچی کەمینەی لە سەدا دەیە، بەڵام بە پشتیوانی ملیۆنان کورد دەتوانن سەرچاوەی گۆڕانکاری زۆر بن. ئەمە ڕێک بۆ کوردستانی ئێران ڕاستە.

لە ڕاستیدا ئەوەی خەباتی کورد لە ئێراندا بەهێز دەکات، پشتیوانی پارچەکانی دیکەی کوردستانە. ئەم پاڵپشتییە دەتوانێت تەنیا مەعنەوی بێت و پێویست ناکات بۆ ئەوەی هاوکاری سەربازی بێت!

لە کۆتاییدا دەبێت بگوترێت کە هۆکاری ئەم هەموو دوژمنایەتی و ڕق و کینەیە و بێگومان سەرنجدانە، ئەو پۆتانسێلە ناوازەیەیە کە کورد نەک تەنیا لە دارشتنی داهاتووی ئێراندا، بەڵکوو لە دارشتنی داهاتووی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا دەتوانێت هەیبێت. پێویستە ئەم دەسەڵات و توانایە بەرز بنرخێنرێت و کەڵکێکی باش لە واقیعەکانی کۆمەڵگەی کوردی وەربگریت.

بێگومان ئەمە پێش هەموو شتێک پێویستی بە یەکڕیزی و یەکیەتیی هەموو هێزە سیاسییەکانی کورد، لانیکەم لە باردۆخی ئێستادا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و دواتر وشیاری و بەئاگابوون لە باروداوخ و بڕیاردان لە کاتی خۆیدایە. مێژوو چاوەڕێمان ناکات و ڕەنگە ڕووداوەکان ببنە لەمپەر و ڕێگر یان سانسۆرمان بکەن. هیچ دۆستایەتی و دوژمنایەتییەک لە سیاسەتدا ئەبەدی و هەمیشەیی نییە، ئامانج ئایندەی کوردستانە.

هەر ڕێگایەک ئەنجامێکی باشتر بدات بوونی ڕەوایە! بێدەنگی و چاوەڕوانی قبووڵکراوە بە مەرجێک دەرفەتی بەفیڕۆچووی لێنەکەوێتەوە! یان دەبێت کارێک بکەیت یان دەبێت تا هەمیشە چاوەڕێ بیت!

حەسەن شەرەفی:

مانەوەی ڕێژیمی ئێران مەترسییەکی گەورەتر لە چەکی ئەتۆمییە

کاک حەسەن شەرەفی، ئەندامی دەستەی کارگێڕیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە وتوویژێکدا لەگەڵ "ئیندپێندێنتی عەرەبی" تیشکی خستە سەر پێگەی کورد لە نێو ململانێیەکانی ئێستای ناوچەکە و ڕایگەیاند لاوازبوونی ڕێژیمی تاران بەهۆی گورزە دەرەکییەکانەوە، دەرفەتێکی نوێی بۆ خەباتی ڕزگاریخوازی گەلی کورد ڕەخساندووە.

کاک حەسەن شەرەفی بە دەربڕینی ڕستەی مێژوویی "ئێمە هیچ پشتیوانێکمان جگە لە چیاکان نییە"، جەختی لەوە کردەوە کە سەرەڕای هەموو گۆڕانکارییە ناوچەییەکان، کورد هەر تەنیا پشت بە ئیرادەی خۆی دەبەستێت. بەڕێزیان ئاماژەی بەوە کرد خەباتی حیزبی دێموکرات دژی کۆماری ئیسلامی پێش ئەم شەڕانەی ئێستا هەبووە و دوای ئەوانیش هەر بەردەوام دەبێت.

ئەندامی دەستەی کارگێڕیی حدکا باسی لەوە کرد کە شەڕی نێوان هێزە نێودەوڵەتییەکان و ڕێژیمی ئێران بووەتە هۆی لاوازکردنی تاران و ڕەخسانی "دەرفەتێکی زێڕین" بۆ ئۆپۆزیسیۆن، بەڵام بە توندی ئەو بیرۆکەیەی ڕەت کردەوە کە کورد ببێتە "هێزی بەکرێگیراو" یان ئامرازی دەستی هەر هێزێکی بیانی بۆ جێبەجێکردنی پلانی دەرەکی. ناوبراو دووپاتی کردەوە کە کورد خاوەن دۆزی ڕەوای خۆیەتی و تەنیا بۆ مافە نەتەوەییەکانی خۆی خەبات دەکات. شەرەفی جەختی لەوە کردەوە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی پێویستە پاڵپشتیی سیاسیی کورد بکات؛ چونکە بە بڕوای ئەو، مەترسیی بەردەوامیی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی، زۆر لە مەترسیی بۆمبی ئەتۆمی گەورەترە.

لەبارەی یەکگرتوویی ئۆپۆزیسیۆن، کاک حەسەن شەرەفی بە ڕاشکاوی هەرجۆرە هاوپەیمانییەک لەگەڵ ڕەزا پەهلەوی ڕەت کردەوە و ڕایگەیاند کە گەلی کورد و حیزبی دێموکرات ئامادە نین بۆ ڕووخانی دیکتاتۆرێک، ملی خۆیان بدەنە ژێر باری دیکتاتۆرێکی دیکە کە باوەڕی بە مافی نەتەوەکان نەبێت. هەروەها لە کۆتاییدا جەختی کردەوە کە هەرچەندە بزووتنەوەی کورد و حیزبی دێموکرات خاوەن جەماوەرێکی فراوانە و پتر لە ٨٠ لەسەدی کوردستانی لەپشتە و هەرکاتێک بانگەوازێکی کردبێ و داوای مانگرتنێکی ڕاگەیاندبێ، خەڵکی کوردستان بە دەم داواکەیەوە هاتوون. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ڕووخاندنی ئەم ڕێژیمە و بەڕێوەبردنی داهاتووی وڵات، پێویستی بە خەباتێکی یەکگرتوو و سەرتاسەریی هەموو گەلانی ئێران هەیە تا سیستمێکی دێموکراتیک و دادپەروەر جێگیر بکرێت.

دیداری نوێنەری حیزبی دێموکرات و بەرپرسی مافی مرۆڤ لە پارلەمانی ئۆتریش

پێوەندییە نێونەتەوەییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە وڵاتی ئۆتریش ڕۆژی ١٧ی بانەمەڕ، لەگەڵ "پیا ماریا ڤینینگەر"، پارلەمانتاری حیزبی سۆسیال دێموکرات و بەرپرسی بەشی مافی مرۆڤ و کاروباری ئورووپا لە پارلەمانی ئۆتریش کۆ بۆوە. لەم دیدارەدا بارودۆخی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و پرسی کورد لە هاوکێشەکانی ئێران و ناوچەدا خرایە بەر باس و ئاڵوگۆڕی بیرورای لەسەر کرا.

محەممەد فەقێ عەلی، بەرپرسی پێوەندییە نێونەتەوەییەکانی حیزب لە وڵاتی ئۆتریش لەو دیدارەدا ئاماژەی بە چەوساندنەوەی سیستماتیکی گەلی کورد و هەڵکشانی ڕێژەی لەسێدارەدانەکان لە دوای شۆڕشی "ژن، ژیان، ئازادی" کرد و تیشکی خستە سەر هێرشە مووشەکی و درۆنییەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بنکەکانی حیزب و شوێنی نیشتەجێبوونی پەنابەرانی کورد لە هەرێمی کوردستان کە شەهید و بریندار و ئاوارەبوونی دووبارەی ژن و منداڵانی لێ کەوتووەتەوە. نوێنەری حیزب بە ئاماژە بە بەردەوامیی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کەمپ و بنکەکانی حیزبی دێموکرات داوای لە پارلەمانی ئۆتریش و یەکیەتیی ئورووپا کرد بڕیارنامەیەکی تایبەت دژی ئەم پێشێلکاریانە دەربکەن. هەروەها پەروەندەی تێرۆری دوکتور قاسملوو لە ڤییەن وەک "پەڵەیەکی دزێو" هەر بە ناوچاوانی دەزگای دادی ئۆتریشەوە ماوە، بۆیە پێویستە چیتر ڕێگە نەدرێت ئەو وڵاتە ببێتە مەیدانی تەڕاتێنی سیاسی و دارایی تاقمەکانی ڕێژیم.

خاتوو ڤینینگەر لەو دیدارەدا ڕایگەیاند زانیارییەکان بایەخێکی زۆریان هەبووە و خوازیاری بەردەوامیی ئەم پەیوەندییانە و هاوکاریی زیاتر لەگەڵ نوێنەرایەتیی حیزبی دێموکرات بوو.

کوردستان
• ژمارە ٩١٩
٣١ی بانەمەڕی ١٤٠٥ _ ٢١ی مایی ٢٠٢٦

کۆماری ئیسلامی لە نێوخۆدا کۆرەی باکوور، و لە دەرەوە چەتەی دەریایی

✍ ئەلبورز ڕوئین‌تەن

دوای شەڕێکی چلوچەند ڕۆژە و بڕانی نزیکەی سێ مانگ ئینتەرنێت لەگەڵ جیهانی دەرەوە، ئەم پرسیارە لە ئارادایە کە ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی چیان لە مێشکدایە و داهاتووی ئێران بەرەو کوێ دەڕوات. حکوومەتێک کە هێشتا نەیتوانیوە بە شێوەیەکی فەرمی و ڕوون بارودۆخی ڕێبەریی خۆی دیاری بکات یان پەیامێکی ئاشکرا لە سەرکردایەتیی نوێ پێشکەش بکات، بەڵام هەموو ڕۆژێک زیاتر ڕوو دەکاتە ئێعدامکردنی لاوان و توندترکردنی سەرکوتی نطوخۆیی، تەنیا بۆ ئەوەی بوونی خۆی و مانەوەی دەسەڵاتی خۆی بسەلمێنێت.

وا دیارە کۆماری ئیسلامی هەوڵ دەدات بە سنووردارکردنی توندی پەیوەندییەکان لەگەڵ دەرەوە، بە تایبەتی لە ڕێگای بڕین یان کۆنترۆڵکردنی هەمیشەیی ئینتەرنێت، ئێران هەنگاو بە هەنگاو بەرەو مۆدێلێکی وەک کۆریای باکوور ببات. ئامانجی ئەم ڕێبازە دەتوانێت بەردەوامکردنی دەسەڵات بێت لە ڕێگای دابڕان و گواستنەوەی زانیاری بۆ دەرەوە و فراوانترکردنی سەرکوت، بە دوای ئەوەیە شکستە جیاوازەکانی خۆی پەردەپۆش بکات و شێوازی بەڕێوەبردنی کەم کەم بەرەو بە کۆریای باکور بردنی ئێران دەبات. بەڵام، گەیشتن بە تەواوی ئەم ئامانجە نە ئاسانە و نە بە ئاسانی دەتوانرێت جێبەجێ بکرێت. ئەزموونی مێژوویی پێمان دەڵێ کۆریای باکووریش لە ماوەیەکی کورتدا نەگەیشتووە بەو دۆخە، بەڵکوو ئەنجامی ساڵانێک سیاسەتدانان، کۆنترۆڵ و بارودۆخی تایبەتی نێودەوڵەتی بووە. هەروەها لە جیهانی ئەمڕۆدا، کە تەکنەلۆژیای پەیوەندی بەخێرایی بڵاو دەبنەوە، درووستکردنی دابڕانێکی تەواوی زانیاری زۆر دژوارترە لە ڕابردوو.

لە لایەکی دیکەوە، ئەم سیاسەتانە دەتوانن ئەنجامێکی پێچەوانەیان هەبێت. نەهێشتنی پەیوەندییەکان لەگەڵ دەرەوە دەتوانێت ببێتە هۆی زیادبوونی نارەزایەتیی گشتی و بەهێزبوونی بزووتنەوە نارەزاییەکان لەنێو وڵاتدا. بە تایبەت لە دۆخێکدا کە بەشێک لە کۆمەڵگە لە هەندێک لە ڕەوتەکانی ئۆپۆزیسیۆن بێهیوا بوون، ئەم گوشارانە دەتوانن ببنە هۆی درووستبوون یان بەهێزبوونی هێزێکی نوێ و ڕێکخراوتر لە نێوخۆدا بۆ ئەوەی بتوانێ ببێ بە جێگرەوەی کۆماری ئیسلامی. ئەوە بۆ دۆخی شۆڕش دەگەڕێتەوە کە بەردەوام بە دوای دیتنەوەی دەرفەتدا لە ئەستەمترین کاتدا دەگەڕێتەوە.

لە نێوان ئەم هێزانەدا، ئۆپۆزیسیۆنێک وەک ئۆپۆزیسیۆنی کورد، کە پشتگیریی کۆمەڵایەتی و پەیوەندیی ڕاستەقینەی بە بنەمای کۆمەڵگە هەیە، دەتوانێت ڕۆڵێکی گرنگتر ببینێت. سنووردارکردنی پەیوەندییەکان نەک تەنیا ڕێ لە پەیوەندی ئۆپۆزیسیۆن لەگەڵ نێوخۆ ناگرێت، بەڵکوو دەتوانێت ئەوان بەرەو داهێنان و دۆزینەوەی ڕێگا نوێیەکانی پەیوەندی ببات. بە جۆرێک کە ئەم چەکەی کۆماری ئیسلامی لە دەستی ئێران دەربهێنرێت. ئەمە دەرخەری ئەو ڕاستییەیە کە ئەو سیاسەتی «کۆریای باکوورکردن» بەپێچەوانەی ئەو ئامانجانەی کۆماری ئیسلامی بە دوایدایە لە کۆتاییدا دەتوانێت ببێتە هۆی بەهێزبوونی هێزە دژبەرەکان.

لە بوارە دەرەکییەکانیشدا، هەڵسوکەوتی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ چاڵنجی گەورە بەرەوڕوویە. کردار و هەڵسوکەوتی ئەم حکوومەتە لە زۆر حاڵەتدا نەک وەک دەوڵەتێکی ئاسایی، بەڵکوو زیاتر وەک کارەکتەرێکی ئارامی تێکدەر لە ناوچەکەدا دەبینرێت. وا دیارە دروستکردنی ئاڵۆزی و نائارامی لە ناوچەکەدا هێشتا وەک ئامرازێک بۆ بەدەستهێنانی ئیمتیاز لە دانوستاندنەکان یان کڕینی کات لە بەرانبەر گوشارە نێودەوڵەتییەکان بەکار دەهێنرێت.

دوای کۆتایی شەڕ و ڕاگەیاندنی ئاگربەس، هەندێک هیوادار بوون کە گۆڕانکارییەک لە هەڵسوکەوتەکانی کۆماری ئیسلامی ڕوو بدات. بەڵام هەنگاوگەلێک وەک هەڕەشەکردن بە داخستنی ڕێگای گرنگ یان دەستێوەردان لە ئاڵۆزییە ناوچەییەکان، نیشانی دا کە ئەم حکوومەتە تەنانەت لە دۆخی لاوازیشدا هیچ گۆڕانێکی گرنگی ئایدیۆلۆژیکی نەکردووە. هێشتا هەمان دوکتورینی دروستکردنی نائارامی لە ناوچە بۆ بەدەستهێنانی ئیمتیاز بەردەوامە.

دەتوانرێت ئەم ڕوانگەیە بە جۆرێک بە هەڵسوکەوتی چەتە دەریاییەکان بچوێندرێت؛ ئەو تاقمانەی ئامانجی سەرەکییان بەدەستهێنانی سوودە لە ڕێگای دروستکردنی نائارامیدا، تەنانەت ئەگەر خۆشیان لەو ڕێگایەدا زیانی گەورە ببینن. لەم چوارچێوەیەدا، وا دیارە کۆماری ئیسلامیش مانەوەی خۆی لە بەردەوامبوونی هەمان بارودۆخدا دەبینێت، هەرچەندە نرخ و زیانەکانی بۆ وڵات زۆر قورس بن.

هەر ئەم بابەتە وای کردووە هەندێک لە شیکەرەوە و سیاسییە ئەمریکییەکان سەرسام بن کە چۆن حکوومەتێک ئامادەیە بە نرخی لاوازکردنی ژێرخانە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان بدات، بەڵام هێشتا لەسەر بەردەوامبوونی ئەم ڕێگایە سوور بێت. تەنانەت لە دۆخێکدا کە هەڕەشە لە دژ بە ژێرخانە ئابوورییەکانی وڵات هەیە، هەندێک وەڵام زیاتر بۆ توندترکردنی ئاڵۆزی دەچن، نەک کەمکردنەوەی.

بێگومان گۆڕانی حکوومەت بۆ سیستەمێکی داخراو کە لە نێوخۆ و کارەکتەرێکی ئارامی‌تێکدەر لە دەرەوە، ناتوانێت ڕێگەیەکی بەردەوام بۆحوکمڕانی هیچ دەسەڵاتێک بێت. ئەم ڕوانگەیەو پلانە لە درێژخایەندا بە چالاکی و قەیرانی گەورە ڕووبەڕوو دەبێتەوە و بە ئەگەری زۆر چارەنووسێکی وەک زۆر لە سیاسەتە سەرنەکەوتووەکانی ڕێژیم لە مێژوو دەبینێت. بۆیە چاوەڕوان دەکرێت کە لەگەڵ بەردەوامبوونی ئەم شێوازە لە حوکمڕانی کۆماری ئیسلامی، ڕۆژ بە ڕۆژ ژمارەی ئەوانە زیاد بێت کە پێیان وایە تەنیا چارەسەری کۆتاییهێنان بە ئەم دۆخە، ڕووخاندنی تەواوی کۆماری ئیسلامییە.

بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کورد؛ مۆتەکەی ٤٧ ساڵەی کۆماری ئیسلامیی ئێران

عومەر باڵەکی

٤٧ ساڵە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بەربەرەکانی و شەڕێکی نەخوازراو و داسەپاو لەگەڵ نیزامی کۆماری ئیسلامی ئێران‌دایە. ئەو بزووتنەوە لەو ماوە زەمەنییەدا بە قۆناغی جۆراوجۆری دژواردا تێپەڕ بووە و توانیویەتی بەهۆی لەخۆبوردوویی تێکۆشەران و پشتیوانی هەمەلایەنەی گەلی کورد هەتا ئێرە لە مەیدانەکەدا بە بەهێزی بمێنێتەوە. هەر ئەوە کە کۆماری ئیسلامی ئێران لە تەواویەتی خۆیدا دژایەتیی حیزبەکان و گەلی کورد دەکات، نیشانەی بەهێزی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. بۆ نموونە:

هەر کاتێک دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، چ لە نێوخۆ و چ لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران تووشی قەیران و شەڕ و ئاژاوەیەک بووە، یەکێک لە ڕێگەچارەکان بۆ ئەوەی قەیرانەکەی پێ داپۆشن، هێرشکردن بۆ سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە و لەو ڕێگایەوە هەوڵیان داوە بیروڕای گشتیی ئێران بۆ لای هەڕەشەی جیاکردنەوەی خاکی ئێران لە لایەن کوردەکانەوە ڕابکێشن؛ و دەبینین بە هەڵگیرسانی شەڕی ئەمریکا و ئیسرائیل لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران، لە دوو بوارەوە هێرش بۆ سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەستی پێکردووە و بەردەوام بووە: هەم لە بواری تەبلیغی و ڕاگەیاندنەوە و هەم لە بواری هێرشی نیزامییەوە. لە بواری تەبلیغییەوە تۆمەتبارکردنی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە دەست‌تێکەڵکردن لەگەڵ نەیارەکانی وڵات، و لە بواری نیزامییەوە بۆمبارانکردنی شوێنی نیشتەجێبوونی بنەماڵەکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی لێ کەوتووەتەوە.

لەگەڵ ئەو هێرش و پەلامارانەی سپای پاسدارانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کەمپ و شوێنی نیشتەجێبوونی بنەماڵەکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە دونیای مەجازیشدا بەداخەوە یا لە ڕووی بێ‌ئاگایی و نەبوونی زانیاری دروست لەسەر خەباتی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە دژی زوڵم و زۆری دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ئێران، یا لە ڕووی دوژمنکارییەوە هێندێک باس و بابەت دەورووژێندرێن کە لە ئاستی گەورەی خەباتکارانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا نین و لە بارودۆخی ئێستادا ئەو جۆرە باس و بابەتانە زیان بە هاوپێوەندی نەتەوەیی دەگەیەنن و دڵی دوژمنانی کورد خۆش دەکەن. لێرەدا هەر تاکێکی دڵسۆزی کورد دەتوانێت ئەو پرسیارە لە خۆی بکات کە بۆچی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هاوتەریب لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیل، کەمپەکانی خەباتکارانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکاتە ئامانجی درۆنی و مووشەکی خۆی؟ ئەگەر کەسێک بیهەوێت بە ویژدانەوە وەڵامی ئەو پرسیارە وەربگرێت، دەبێت هەوڵ بدات بە وردی مێژووی دوژمنکارانەی کۆماری ئیسلامی دەرحەق بە گەلی کورد و جووڵانەوە مافخوازانەکەی بخوێنێتەوە و شەن و کەوی بکات، ئەوکات بۆی دەردەکەوێت کە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی چۆن دەڕواننە دۆزی کورد و خەباتەکەی.

ماوەی زیاتر لە چل ساڵە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی تەبلیغ بۆ ئەوە دەکەن کە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان سەرکوت کراون و ئیدی جێگای مەترسی نین، و لە لایەکی دیکەوە بە هەموو توانای نیزامی و ئەمنییەتی و دارایی خۆی لە هەوڵی زەبروەشاندن لە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندایە بە هەر ڕێگایەکی بۆی بلوێت؛ و لە ماوەی ٤٧ ساڵی ڕابردوودا بێجگە لەوەی شەڕێکی ماڵوێرانکەری بە فتوای ڕێبەری نیزام بەسەر کوردستاندا سەپاندووە، لە هەمان کاتدا دەستی لە تیرۆر و گرتن و زیندان و ئەشکەنجە و لەسێدارەدانی خەباتکارانی کورد لە نێوخۆ و دەرەوەی سنوورەکانی ئێران نەپاراستووە و هەر کاتێک بە دەرفەتی زانیبێت چ بە فڕۆکەی شەڕکەر و چ بە مووشەک و درۆن و یا بە سپای پیادە، سنووری نێودەوڵەتی بەزاندووە و هەموو هەوڵێکی داوە زەبر لە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەتایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بدات؛ و تەنانەت دوای ڕاپەڕینی ژینا، سەرەڕای مووشەکبارانی قورسی کەمپەکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە لایەن سپای پاسدارانەوە، دەسەڵاتدارانی تاران کەوتنە خۆ بۆ ئەوەی ڕێککەوتننامەیەکی ئەمنی، بە قسەی خۆیان بۆ پاراستنی سنوورەکانیان لەگەڵ عێراق واژۆ بکەن، لەگەڵ ئەوەی خودی حکوومەتی کۆماری ئیسلامی هەر لە سەرەتاوە نێوەڕۆکی ئەو پەیماننامەی بە تەواوی لەژێر پێ ناوە و قەت پێوەی پابەند نەبووە و ڕۆژانە بە مووشەک و درۆن هێرشی کردووەتە سەر شوێنی نیشتەجێبوونی ژن و منداڵی بنەماڵەکانی سەر بە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

نوێترین جووڵەی دوژمنکارانەی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لە دوو مانگ لەمەوبەر بە هەڵگیرسانی ئاگری شەڕی نێوان ئێران لە لایەک و ئەمریکا و ئیسرائیل لە لایەکی دیکەوە دەستی پێکردووە، بە پاساوی ئەوەی کە بنکە و بارەگای سەربازی ئەمریکا و ئیسرائیل لە هەرێمی کوردستان هەیە، کەمپی ژن و منداڵی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ڕێگای درۆن و مووشەکەوە ئاگرباران دەکەن؛ لە حاڵێکدا هەموو جیهان و خودی دەسەڵاتدارانی تاران ئەوە باش دەزانن کە کورد و حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان قەت بەشێک نەبوون لەو شەڕە کە خوڵقێنەری شەڕەکە خودی کۆماری ئیسلامییە، چونکە سروشت و ئامانجی شەڕەکان لێک جیاوازە. شەڕی کورد بۆ پاراستنی کەرامەتی نەتەوە و بەدەستهێنانەوەی مافەکانییەتی، شەڕی نێوان ئەمریکا و ئیسرائیل لەگەڵ ئێران هەر کامیان بۆ سەپاندنی هەژموون و بەرژەوەندییەکانی خۆیانە، نەک بەرژەوەندی گەلانی ئێران. دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامیش ئەو ڕاستییە باش دەزانن، بەڵام بۆ دوژمنایەتی لەگەڵ گەلی کورد هەموو کات بە دوای پاساوێکدا گەڕاون کە بتوانن بۆ ماوەیەک بیروڕای خەڵکی ئێرانی پێ ڕازی بکەن و لە بەردەم کۆمەڵگەی جیهانیدا پاساوی هەبوونی هەڕەشە لەسەر ئەمنییەتی ئێرانیان هەبێت. ئەوە لە حاڵێکدایە کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بە دەیان گرووپی نیابەتی لە سەرانسەری ناوچەکەدا بۆ هەڕەشەکردن لەسەر بەرژەوەندی دەوڵەتانی ناوچەکە و جیهان دروست کردووە و تەنانەت لە ئێستادا پێداگری دەکەن لەسەر ئەو بابەتە کە ئاگربەستی نێوان ئەمریکا و ئێران دەبێت لوبنان و حیزبوڵڵاش بگرێتەوە، و بەوە دەگوترێ سیاسەتی دووفاقە و دووڕوویی؛ لە لایەک پشتیوانی لە حیزبوڵڵای لوبنان دەکات و لە لایەکی دیکە دوژمنایەتیی گەلی کورد دەکات کە ئێستا بەشێکە لە پێکهاتەی ئێران.

هەموو ئەوانەی باس کران، نیشانەی ترسی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامییە لە پێگەی جەماوەری ئەو حیزبانە، بەتایبەتی پێگەی حیزبی دێموکرات لە نێو کۆمەڵگەی کوردستاندا. لێرەدا دەگەینە ئەو ئەنجامە کە دوژمنایەتی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دوو هۆکاری بنەڕەتی هەیە: یەکەم، سیستەمی کۆماری ئیسلامی باوەڕی بە مافی گەلان بەتایبەتی مافەکانی گەلی کورد نییە، و دووهەم، دەسەڵاتدارانی تاران لە پێگەی جەماوەری ئەو حیزبانە لە نێو کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نیگەران و سەخڵەتن، چونکە پێیان وایە لە ئەگەری هەر ئاڵوگۆڕێک لە ئێراندا، گەلی کورد و حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماباقی ناوچەکانی دیکەی ئێران ئامادەتر و ڕێکخراوترن.

دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ئێران ماوەی ٤٧ ساڵە پێ‌بەپێی سەرکوت و زەبروزەنگ لە کوردستان، هەوڵیان داوە لە ڕێگای دەزگاکانی ڕاگەیاندنی خۆیانەوە ڕۆخسارێکی دزێو و ناشیرین و شەڕئەنگێز لە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەتایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستان، نیشانی گەلانی ئێران بەگشتی و گەلی کورد بەتایبەتی بدەن و بە دەیان تۆمەتی جۆراوجۆری وەک "جودایی‌خواز، بەکرێگیراوی دەوڵەتان، و..." بدەنە پاڵ ئەو حیزبانە، بەڵام هەتا ئێستا سەرکەوتوو نەبوون و نەیانتوانیوە بە ئامانجی خۆیان بگەن، چونکە هەم گەلانی ئێران و هەم گەلی کورد باوەڕیان بە کردار و ڕەفتاری دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی دەرحەق بە گەلانی ئێران نەبووە ئەوە لە لایەک، و لە لایەکی دیکەوە بەپێچەوانەی تێفکرین و بیرکردنەوەی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی، جووڵانەوەی مافخوازانەی کوردستان تایبەت بە حیزبێک نییە، بەڵکوو ڕەگ و ڕیشەی لە ویست و داخوازی تاک بەتاکی خەڵکی کوردستاندایە؛ بۆیە بە لێدانی مووشەک و درۆن لە شوێنی نیشتەجێبوونی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و یا تیرۆر و گرتن و لەسێدارەدانی خەباتکارانی کورد، جووڵانەوەی مافخوازانەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەپێ ناکەوێت، بەڵکوو ئەو جۆرە هێرشە ترسنۆکانە بۆ سەر حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەم حیزبەکان و هەم خەڵکی کوردستان زیاتر لە پێشوو هەست بەوە دەکەن بۆ پاراستنی بزووتنەوەی مافخوازانەی خۆیان دەبێت زیاتر و زیاتر لێک نزیک ببنەوە و کار بکەن بۆ هاوپێوەندییەکی بەهێزی نەتەوەیی.

بە واتایەکی دی مێژووی ئەو ٤٧ ساڵە ئەوەی سەلماندووە کە بەپێچەوانەی ویست و ئامانجی دەسەڵاتدارانی تاران، پێگەی جەماوەری حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەتایبەتی حیزبی دێموکرات لە کۆمەڵگەی کوردستاندا ڕۆژ بە ڕۆژ بەهێزتر بووە و پێگە و شەرعییەتی کۆماری ئیسلامیش ڕۆژ بە ڕۆژ لە نێو کۆمەڵگەی ئێراندا لاوازتر بووە.

سیاسەت وەک هونەری مومکین

(خوێندنەوەیەکی شیکاری لە هزری د. عەبدولڕەحمان قاسملوو)

د. مەنسوور سۆهرابی

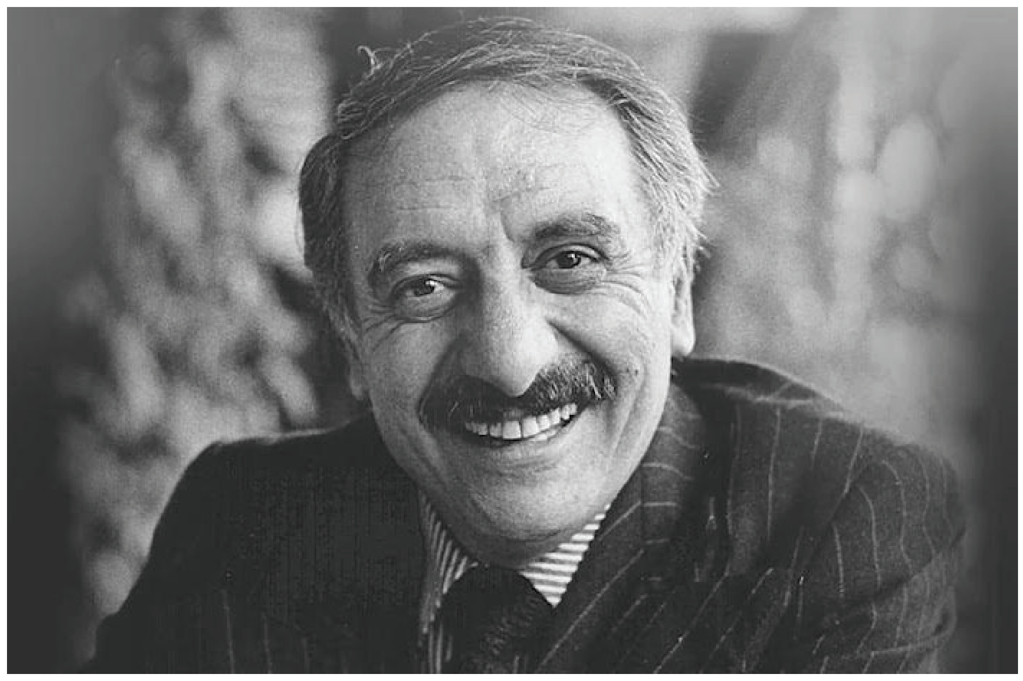

لە مێژووی خەباتی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا، کەمتر سەرکردەیەک دەدۆزرێتەوە کە هەمان خەونی ئازادی یلە سەردا بێت و لە هەمان کاتدا پێیەکانی بە توندی لەسەر عەرزی واقیع ڕاگرتبێت. شەهید دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو، ڕێبەری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، یەکێک بوو لەو ئاوارتانە. ئەو ڕستەیەی لە زمانی ئەو دەیگرێنەوە کە "سیاسەت هونەری مومکینە"، نەک دروشم و پڕوپاگەندەیەک، بەڵکوو پوختەی فەلسەفەیەکی سیاسیی قووڵە کە بە ئەزموون، خوێندنەوە و خەبات وەدەست هاتبوو.

ڕوانگەیەکی دیکەی ناسراوی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو کە دەڵێت «لە سیاسەتدا سفر و سەد و ڕەش و سپی نییە»، دەکرێت بە یەکێک لە چڕترین و لە هەمان کاتدا قووڵترین دارشتەکانی واقیعبینیی سیاسی لە چوارچێوەی بزووتنەوە هاوچەرخەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دابنرێت. ئەم نیگایە تەنیا ڕاسپاردەیەکی تاکتیکی نییە، بەڵکوو ڕەنگدانەوەی جیهانبینییەکی سیاسییە کە هاوسەنگییەکی ناسک لە نێوان ئارمانخوازی (ئایدیالیزم) و واقیعبینیدا دروست دەکات.

یەکەمین تەوەر لە هزری قاسملوودا، ڕەخنەگرتنە لە دوو جەمسەرییە دوگم و موتڵەقەکان لە سیاسەتدا. کاتێک ئەو باس لە نەبوونی ڕەش و سپی لە سیاسەتدا دەکات، لە ڕاستیدا تیشک دەخاتە سەر یەکێک لە هەڵە باوەکانی هزری سیاسی کە بریتییە لە کورتکردنەوە و دابەزاندنی ئاڵۆزییە کۆمەڵایەتییەکان و دەسەڵات بۆ دەستەواژە و چەمکە سادە و بڕاوە. ئەم جۆرە تێڕوانینە کە زۆربەی کات لە توێی دروشمی «هەموو شتێک یان هیچ»دا دەردەکەوێت، سیاسەت لە مەیدانێکی زیندوو و فرەڕەهەندەوە دەگۆڕێت بۆ گۆڕەپانی ڕووبەڕووبوونەوەی ڕەها لە نێوان خێر و شەڕدا. دەرەنجامی ئەم جۆرە ڕوانینە، داخرانی ئاسۆکانی کارکردنی سیاسییە. لە بارودۆخێکدا کە هێزە سیاسییەکان خۆیان لە چوارچێوەیەکی دوگم و داخراو و نەبڕدا گەمارۆ دەدەن، ئەگەری دانوستان، هاوپەیمانی و تەنانەت پێناسەکردنەوەی ئامانجەکانیش تێدا دەچن. لە ڕاستیدا، ڕەهاخوازی نەک هەر هێزی جووڵە و مانۆڕ ناباتە سەر، بەڵکوو سنووورداری دەکات و لە زۆر حاڵەتیشدا لەباری دەبات.

لە بەرانبەر ئەم ڕوانینەدا، قاسملوو سیاسەت وەک پرۆسەیەکی بەرەبەرە، هەنگاو بە هەنگاو و کەڵەکەبوو پێناسە دەکات. ئەو بە ئاماژەدان بەوەی کە «دوو هەنگاو دەچیتە پێش و دەستکەوتێکت دەبێت، پاشان دووبارە بۆ دەستکەوتی زیاتر خەبات دەکەیت»، جەخت لەسەر سروشتی هەنگاو بە هەنگاوی پێشکەوتنی سیاسی دەکاتەوە. ئەم تێڕوانینە لەگەڵ تیۆرییە کلاسیکییەکانی گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا یەک دەگرێتەوە کە گۆڕانکاری نەک وەک بازدانێکی کتوپڕ، بەڵکوو وەک زنجیرەیەک لە گۆڕانکاریی بەشێنەیی، وردەوردە و بەردەوام لەبەرچاو دەگرن. لەم چوارچێوەیەدا، هەر دەستکەوتێک، ئەگەر سنووردار و ڕێژەییش بێت، بەهادارە؛ چونکە دەتوانێت وەک سەکۆیەک بۆ پێشکەوتن و بەرەوپێشچوونەکانی داهاتوو دەور ببینێت. ئەم تێگەیشتنە لە سیاسەت، بەتایبەت لەو کۆمەڵگەیانەی کە لەگەڵ پێکهاتەی ڕەقی دەسەڵات، سەرکوتی سیاسی یان سنووورداریی دامەزراوەیی ڕووبەڕوون، گرنگییەکی چەند قات دەدات بەدەستەوە.

هونەری مومکین: میراتی بیسمارک لە خزمەت ئازادیدا

دەستەواژەی «سیاسەت هونەری مومکینە» ڕەگێکی مێژوویی هەیە. ئەم ڕستەیە بۆ یەکەم جار لە سەدەی نۆزدەهەمدا لە لایەن ئۆتۆ ڤۆن بیسمارک، سەرۆکوەزیرانی پرۆس، بەکار هات. بیسمارک بە هەمان ڕوانگەوە توانی ئەڵمانیا یەک بخات؛ نەک بە ئایدیالیزم، بەڵکوو بە هەژمارکردنی وردی هێز و دەرفەتناسیی سیاسی و قۆستنەوەی هەلە ڕەخساوەکان. بەڵام د. قاسملوو ئەم چەمکە لە چوارچێوەیەکی تەواو جیاوازدا بەکار دەهێنێت. بیسمارک لە پێگەی دەسەڵاتێکی باڵادەستدا خاوەنی ئەم فەلسەفەیە بوو؛ بەڵام قاسملوو لە خزمەت نەتەوەیەکدا بەکاری دەهێنێت کە نە دەوڵەتی هەیە، نە سوپایەکی ڕێکخراو و نە ناسنامەیەکی نێودەوڵەتیی فەرمی. ئەمە جیاوازییەکی گرنگە. لێرەدا واقیعبینی نەک لە خزمەت پاراستنی دەسەڵات، بەڵکوو لە خزمەت بەدەستهێنانی ئازادیدایە.

د. قاسملوو بە دانانی ئەم چەمکە لە بەرانبەر خەیاڵپلاویدا، سنوورێکی ڕوون لە نێوان سیاسەت و ئارمانخوازیی ناواقیعی دەکێشێت. خەیاڵپلاوی ئەو کاتە ڕوو دەدات کە ئامانجە سیاسییەکان بێ ڕەچاوکردنی بارودۆخی عەینی، هاوسەنگیی هێزەکان و سنووورداریی تاقەت پڕووکێنەکان پێناسە بکرێن. لە بارودۆخێکی وەهادا، سیاسەت لە بواری کارکردن دەچێتە دەرەوە و بۆ ئاستی خەون و ئاواتە پچڕاوەکان دادەبەزێت.

قاسملوو وەک ڕێبەرێکی سیاسی چەندین جار کەوتە نێو دۆخێکەوە کە دەبوو لە نێوان "ئایدیال" و "مومکین"دا یەکێکیان هەڵبژێرێت. دانوستانەکانی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی، هەرچەندە لە کۆتاییدا بووە هۆی شەهیدبوونی، نیشانەی ئەم جۆرە ڕوانگەیە بوو. ئەو دەیزانی کە دانوستان کزی و لاوازی نییە، بەڵکوو ئامرازێکە لە تەنیشت ئامرازەکانی تری خەباتدا. هەروەها قاسملوو زۆر باش دەیزانی کە بزووتنەوەیەکی سیاسی بۆ مانەوە و گەشەکردن، پێویستی بە پێگەی کۆمەڵایەتی، شەرعییەتی نێودەوڵەتی و نەرمینواندنی دیپلۆماسی هەیە. ئەو لە سەردەمێکدا کە زۆربەی بزووتنەوە چەپەکانی ناوچەکە خۆیان لە قاڵبە ئایدیۆلۆژییە چەقبەستووەکاندا بەند کردبوو، ڕێگەیەکی "پراگماتیک"تری هەڵبژارد. نەک لەبەر ئەوەی بەهاکان بۆی گرنگ نەبوون، بەڵکوو لەبەر ئەوەی دەیزانی سووربوون لەسەر ئایدیۆلۆژیا لە بەرانبەر واقیعە سیاسییەکاندا، لە کۆتاییدا بە زیانی خودی نەتەوەکەی دەشکێتەوە.

دەکرێت هزری سیاسیی دوکتور قاسملوو لە یەک ڕستەدا کورت بکرێتەوە: ئامانجە گەورەکانت هەبێت، بەڵام بە ئامرازی ڕاستەقینەی بەردەستەوە بجووڵێ. ئەم هزرە نە محافەزەکارییە و نە تەسلیم بوون؛ بەڵکوو پێگەیشتوویی سیاسییە. جیاوازیی نێوان خەباتکارێکی ڕۆمانتیک و سیاسەتمەدارێکی پێگەیشتوو، ڕێک لەم خاڵەدایە: هەردووکیان خاوەن ئامانج و ئارمانن، بەڵام دووهەمیان دەزانێت کە دەبێت بە تێگەیشتن لە واقیع، ئارامیی ستراتیژی و ژیریی تاکتیکییەوە شوێن ئامانجەکەی بکەوێت. ئەم پێگەیشتووییە سیاسییە شتێک نییە خۆبەخۆ بەدەست بێت، بەڵکوو پێویستی بە خوێندنەوەی مێژوو، وانەوەرگرتن لە شکستیی کەسانی تر و جۆرە ئازایەتییەک هەیە کە جیاوازە لە ئازایەتیی مەیدانی جەنگ: ئەویش ئازایەتیی قبووڵکردنی ئاڵۆزییەکانە. گوتنی ئەوەی کە بارودۆخەکە ئاڵۆزە و وەڵامێکی سادەی نییە، لە کەشێکدا کە هەمووان چاوەڕێی دروشمن، خۆی پێویستی بە ئازایەتییە. قاسملوو ئەم ئازایەتییەی هەبوو.

لەگەڵ ئەوەشدا، خاڵی گرنگ لە بیری قاسملوودا ئەوەیە کە ئەو هەرگیز ئارمان و ئاواتە مەزنەکان بە تەواوەتی ڕەت ناکاتەوە، بەڵکوو جیاوازی لە نێوان «ئامانج» و «ڕێکار»دا دادەنێت. ئامانجە سیاسییەکان دەتوانن بەرزەفڕانە و تەنانەت ڕادیکاڵیش بن، بەڵام ڕێگەی گەیشتن پێیان دەبێت لەسەر بنەمای واقیعە عەینییەکان ڕۆ نرابێ. ئەم جیاکارییە یەکێکە لە خاڵە بەهێزەکانی ڕێبازەکەی؛ چونکە لە لایەک ڕێگری دەکات لە کەوتنە نێو مەحافزەکارییەکی ڕووت، و لە لایەکی تریشەوە، ڕێگری دەکات لە تێوەگلان لە داوی ڕۆمانتیزمی شۆڕشگێڕانە. بە واتایەکی تر، قاسملوو جۆرێک لە «ئارمانخوازیی واقیعبینانە» دەخاتە ڕۆژەڤەوە کە تێیدا ئارمانەکان ئاراستەکەرن، بەڵام ئامراز و ستراتیژەکان لەسەر بنەمای توانای جێبەجێکردن ڕێک دەخرێن.

ئەم ڕوانگەیە لێکەوتەی کردەیی گرنگی بۆ کارکردنی سیاسی هەیە. یەکەم ئەوەی دانوستان و سازان نەک وەک نیشانەی لاوازی، بەڵکوو بە ئامرازە پێویستەکانی سیاسەت دادەنرێن. لە زۆرێک لە کولتووورە سیاسییەکاندا، بەتایبەت لە چوارچێوە شۆڕشگێڕییەکاندا، سازان زۆربەی کات بە یەکسانی "تەسلیم بوون" یان تەنانەت "خیانەت" سەیر دەکرێت. بەڵام لە چوارچێوەی «هونەری مومکین»دا، سازان دەکرێت وەک ڕێگەیەک بۆ پاراستنی دەستکەوتەکان و ڕەخساندنی دەرفەتی نوێ لەبەرچاو بگیرێت. دووەم ئەوەی کە ئەم ڕێبازە جەخت لەسەر گرنگیی دروستکردنی بەرە و «هاوپەیمانی» دەکاتەوە. لە جیهانێکدا کە دەسەڵات بە شێوەیەکی پەرتوبڵاو و چەند جەمسەری دابەش بووە، هیچ هێزێک بە تەنیا ناتوانێت ئامانجەکانی بپێکێت. کەواتە، توانای دروستکردنی هاوپەیمانیی بگۆڕ و لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی هاوبەش، دەبێتە کارامەیییەکی سەرەکی لە سیاسەتدا. سێیەم لێکەوتەش، پێناسکردنەوەی چەمکی سەرکەوتنە لە سیاسەتدا. لە ڕوانگەیەکی ڕەهاگەرایانەدا، سەرکەوتن تەنیا ئەوکاتە واتای هەیە ئامانجە کۆتاییەکان بە تەواوی بەدی بێن. بەڵام لە ڕێبازەکەی قاسملوودا، سەرکەوتن دەکرێت بە شێوەیەکی ڕێژەیی و قۆناغ بە قۆناغ پێناسە بکرێت. هەر پێشکەوتنێک، ئەگەر سنووورداریش بێت، دەکرێت بە سەرکەوتنێک دابنرێت، چونکە لە ڕێڕەوی بەدیهاتنی ئامانجە گەورەکاندایە. ئەم پێناسەکردنەوەیە نەک هەر یارمەتیدەرە بۆ زیادکردنی پاڵنەر و بەردەوامی لای ئەکتەرە سیاسییەکان، بەڵکوو دەرفەتی هەڵسەنگاندنی واقیعبینانەتری بارودۆخەکەش دەڕەخسێنێت.

لە ڕووی تیۆرییەوە، دەکرێت هزری قاسملوو لە چوارچێوەی نەریتی «پراگماتیزمی سیاسی»دا دابنرێت. ئەم نەریتە کە ڕەگی لە بیری بیرمەندانی وەک ویلیام جیمز و جۆن دیویدا هەیە، جەخت لەسەر گرنگیی ئەزموون، کار و ئەنجامە بەرجەستەکان دەکاتەوە. لەم چوارچێوەیەدا، بەهای بیرۆکەیەکی سیاسی نەک لەسەر بنەمای پاکیی تیۆرییەکەی، بەڵکوو لەسەر بنەمای کارایییە کردەییەکەی دەپێورێت. قاسملوو بە جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی لە کرداردا مومکینە، بە جۆرێک هەر ئەم پێوەرەی بۆ هەڵسەنگاندنی سیاسەت پێشنیار کردووە.

لە هەمان کاتدا، دەبێت سەرنج بدرێتە سەر بەرتەسکی و سنووردارییەکانی ئەم ڕێبازە. جەختکردنەوەی لە ڕادەبەدەر لەسەر مومکینەکان، ڕەنگە ببێتە هۆی جۆرێک لە محافئزەکاری یان تەنانەت قبووڵکردنی دۆخی هەبوو. ئەگەر سنووری نێوان واقیعبینی و خۆبەدەستەوەدان بە دروستی دەستنیشان نەکرێت، مەترسی ئەوە هەیە ئامانجە درێژخایەنەکان وردە وردە فەرامۆش بکرێن. کەواتە ئاڵەنگاریی سەرەکی لەم ڕێبازەدا، پاراستنی هاوسەنگییە لە نێوان نەرمینواندن (انعطاف‌پذیری) و پابەندبوون بە بنەماکان. بە واتایەکی تر، سیاسەتمەدار دەبێت بتوانێت بەبێ لەدەستدانی ئاراستە گشتییەکەی، لە ڕێڕەوی جووڵانەوەکەیدا تاکتیکەکان بگۆڕێت.

لە کۆتاییدا، پەیامی سەرەکیی دوکتور قاسملوو دەکرێت بەم شێوەیە کورت بکرێتەوە: سیاسەت نەک گۆڕەپانی بەدیهاتنی کتوپڕی ئارمانەکان، بەڵکوو هونەری جووڵەی ژیرانەیە لەنێو کۆسپ و بەرگژەکان بۆ نزیکبوونەوەی قۆناغ بە قۆناغ لێیان.

دوکتور قاسملوو لە ساڵی ١٣٦٨ (١٩٨٩ز) لە ڤییەن بە دەستی دەستوپێوەندەکانی کۆماری ئیسلامی شەهید کرا، ڕێک ئەو کاتەی خەریکی ڕاهێنانی هەمان هونەری مومکین بوو: دانوستان بۆ دۆزینەوەی ڕێگەیەکی مومکین بۆ نەتەوەکەی. مەرگەکەی نیشانی دا واقیعبینی هەمیشە بەس نییە، بەڵام هزری ئەو نیشانی دەدات کە بەبێ واقیعبینی هەرگیز ناکرێت بەرەو پێش بچیت. ئەمڕۆ، ساڵانێک دوای شەهیدبوونی، وتەی ئەو هێشتا زیندووە و دەنگی دێتەوە: «سیاسەت هونەری مومکینە»؛ و ئەم هونەرە، وەک هەر هونەرێکی تر، فێربوونی دەوێت.

پێویستیی گوتارێکی هاوبەش لەنێوان نەتەوەکانی نیشتەجێی جوگرافیای سیاسیی ئێران

✍ ناسر باباخانی

ئێران وەک یەکێک لە کۆمەڵگە فرەنەتەوەکانی جیهان باوەشی بۆ نەتەوەگەلێک کردۆتەوە کە خاوەنی مێژوو، زمان، کولتوور و ناسنامەی جیاوازن. کورد، تورک، بەلووچ، عەرەب، تورکمان و زۆری دیکە، لەپاڵ نەتەوەی فارسدا، دەتوانن ببنە سەرچاوەیەکی بەهێز بۆ وەرچەرخانە سیاسی، کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکان. ئەم هەمەجۆرییە نەک هەر میراتێکی مێژووییە، بەڵکوو ماتەوزەیەکە بۆ بنیاتنانی کۆمەڵگەیەکی زیندوو و خۆڕاگر لە بەرانبەر ئاڵەنگارییە نێوخۆیی و دەرەکییەکاندا.

لەگەڵ ئەوەشدا، مێژووی هاوچەرخی ئێران پڕە لە ڕێبازی سەرکوتکارانەی ڕێژیمە دەسەڵاتدارەکان. لە فاشیزمی ناسیۆنالیستیی پەهلەوی بە دروشمی «یەک نەتەوە، یەک زمان، یەک شا»وە بگرە هەتا کۆنەپەرستیی ئایدیۆلۆژیکی کۆماری ئیسلامی کە فرەیی و هەمەجۆرییەک لە سۆنگەی ویلایەتی فەقیدا نابیندرێ؛ هەردووکیان هەمەجۆریی نەتەوەییان وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر هەژموونیی ناوەند بینیوە و سەرکوتیان کردووە. ئەنجامی ئەم سیاسەتانە، قووڵبوونەوەی درزەکان، پەراوێزخستنی نەتەوەکان، زیادبوونی گرژییە نەتەوەیییەکان و دروستکردنی کۆسپ و تەگەرەی جیددی لە بەردەم ڕێگەی گەشەپێدانی دێموکراسیدا بووە.

بەهۆی ئەو هۆکارانەی باس کران، وا دیارە دروستکردنی گوتارێکی هاوبەش لە نێوان سەرجەم نەتەوەکانی نیشتەجێی ئەم جوگرافیا سیاسییەدا پێویستییەکی ژیانەکی بێت. ئەم گوتارە دەبێ جگە لە تەواوی نەتەوەکانی ئاماژەپێکراو، نەتەوەی فارس و گرووپە دێموکراسیخوازەکان لە ڕەوت و لایەنە سێکۆلارەکانەوە هەتا چالاکانی مافی مرۆڤ و بزووتنەوە مەدەنییەکان لەخۆ بگرێت و لەسەر بنەماکانی ئازادی، دێموکراسی، پلۆرالیزم و مافی دیاریکردنی چارەنووس دابمەزرێت. گوتارێکی لەم شێوەیە تەنیا ئاڵتێرناتیڤی ڕاستەقینەیە لە بەرانبەر کۆنەپەرستیی کۆماری ئیسلامی و فاشیزمی پەهلەویدا؛ چونکە سەرکوت بە لێکتێگەیشتن، درز بە هاوکاری و ترس بە متمانە دەگۆڕێتەوە.

با ئاوڕێک لەو بنەمایانە بدەینەوە:

– ئازادی وەک بنەمای ڕزگاری بانتر لە مافێکی تاکەکەسییە و پاراستنی شوناسە بەکۆمەڵەکانیش دەگرێتەوە. لە کۆمەڵگە فرەنەتەوەکاندا، ئازادی و مافی زمانی و کولتووری، مەرجی سەرەکیی هەر دیالۆگێکی ڕاستەقینەیە. بەبێ هەڵوەشاندنەوەی یاسا سەرکوتکەرەکان (وەک قەدەغەی خوێندن بە زمانی دایک)، ترس لە سەرکوت ڕێگە بە دروستبوونی متمانە نادات. ئەزموونی سوئیس لە ئازادیی زمانیی کانتۆنەکاندا نموونەیەکی سەرکەوتووی پێکەوەژیانی ئاشتییانەیە.

– دێموکراسی بەولاوەتر لە هەڵبژاردن پرۆسەیەکی بەشداریپێکردنە کە هاوبەشیی هەموو نەتەوەکان لە بڕیارداندا مسۆگەر دەکات. «هانا ئارێنت» بە کارێکی بەکۆمەڵ و «یۆرگن هابەرماس» بە گفتوگۆی عەقڵانی ناوی دەبەن. لە ئێراندا، دێموکراسیی ڕاستەقینە دەکرێ لە ڕێگەی پێکهاتە فیدراڵییەکان یان خۆبەڕێوەبەریی ناوچەییەوە بەدی بێت؛ شوێنێک کە نەتەوەکان لە کاروباری ناوچەی خۆیاندا بڕیار بدەن و لە پرسە گشتییە سەرانسەرییەکانیشدا هاوبەشی ئەرک و بڕیار بن.

– پلۆرالیزم بە مانای دانان بە قبووڵکردنی فرەیی وەک سەرچاوەی هێز و دەسەڵات بنەمایەکی دیکەیە. وەک چۆن «ئایزایا بەرلین» دەڵێت؛ پلۆرالیزم نەک هەر دەستەبەری دادپەروەرییە، بەڵکوو داهێنانی کۆمەڵایەتییش زیاد دەکات. لە ئێراندا، بە ڕەسمیناسینی جەژن و بۆنەکان، میدیای فرەزمان و پەروەردەی فرەکولتووری دەتوانێت هەمەجۆری لە هەڕەشەوە بۆ دەرفەت بگۆڕێت.

– مافی دیاریکردنی چارەنووس بەتایبەت جۆرە نێوخۆییەکەی، میکانیزمێکە بۆ فیدراڵیزمی دێموکراتیک. ئەزموونی وڵاتانی وەک هیندستان، کانەدا و سوئیس سەلماندوویانە خۆبەڕێوەبەریی بەربڵاو لە چوارچێوەی وڵاتێکی یەکگرتوودا، لەسەر بنەمای ڕەزامەندییە یەکیەتی مسۆگەر دەکات، نەک بە زۆرەملێ و بە زەبری سەرکوت.

لە ڕاستیدا هاوگرتنی و هاوئاراستەیی گوتاریی نەتەوەکان بە چەمکگەلێکی وەک "نەرمیواندن و زنجیرەی هاوتاکردن" نیشانی دەدات کە چۆن داواکارنی کورد، تورک، بەلووچ و عەرەب پێکەوە گرێ دەدرێن و لە دژی دوژمنێکی هاوبەش (ڕێژیمی سەرکوتکەر) هاوپەیمانی پێک دەهێنن. بە واتایەکی دیکە، ئەم هاوگرتنە گوتارییە دەبێتە میکانیزمێکی کردەیی کە لە کاتی پاراستنی ناسنامە و شوناسەکاندا، داواکارییەکان یەک دەخات و ڕێک لێرەدایە بناغەکانی هاوپەیمانییەکی بەردەوام دادەنرێت.

نموونە مێژووییەکان سەبارەت بە هاوگرتنی گوتاری کەم نین؛ تازەترینیان بزووتنەوەی ژینا بوو کە چەخماغەکەی لە کوردستان لێدرا و بە بڵاوبوونەوەی بۆ تەورێز، زاهیدان و ئەهواز، نیشانی دا دروشمی «ژن، ژیان، ئازادی» چۆن دەتوانێ ببێتە بنەما و بنچینەی گوتارێکی هاوبەش.

لەم نێوەدا کوردەکان بەهۆی مێژووی ڕێکخراوەیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و دەوری پێشەنگیان لە بزووتنەوەکانی ئەم دواییانەدا، دەتوانن دەستپێشخەر و داینەمۆی سروشتیی ئەم گوتارە بن. بەتایبەت کە ڕوانگەکانی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو سەبارەت بە ئەولەوییەتەکانی هاوپێوەندیی نەتەوەکانی ئێران و مافی دیاریکردنی چارەنووسیان، دەبێتە پشتێنەیەکی مێژوویی و چەمکێ بۆ گەیشتن بەم ئامانجە. گومانی تێدا نییە ئەم گوتارە هاوبەشە دەتوانێت لۆبییەکی بەهێز لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دروست بکات، هاوشێوەی مۆدێلە سەرکەوتووەکانی AIPAC، لۆبیی ئەرمەنی، لۆبیی کوبایی و لۆبیی هیندی. ئەم لۆبییە دەتوانێت مافی مرۆڤ و دێموکراسی لە ئێران و سزای ئامانجدار دژی ڕێژیم بەرەو پێش ببات. بەپێچەوانەی فاشیزمی پەهلەوی و کۆنەپەرستیی کۆماری ئیسلامی کە پشت بە ترس و سەرکوت دەبەستن، ئەم گوتارە لەسەر متمانە و بەشداری بنیات نراوە و دەتوانێت گواستنەوەیەکی ئاشتییانە ئاسان بکات.

دروستکردنی گوتارێکی هاوبەش لەسەر بنەمای ئازادی، دێموکراسی، پلۆرالیزم و مافی دیاریکردنی چارەنووس، تەنیا ڕێگەی زاڵبوونە بەسەر سەرکوت و بنیاتنانی ئێرانێکی پلۆراڵ و دێموکراتیک. بە سەرنجدان بەو پەرتەوازەیی و لاوازییەی لە ئۆپۆزیسیۆنی سەرتاسەریدا هەیە و نەبوونی ئیرادەی سیاسیی ئەمریکا بۆ گۆڕینی ڕێژیم، نەتەوەکانی نیشتەجێی جوگرافیای سیاسیی ئێران دەتوانن فرەیی و هەمەجۆری بگۆڕن بۆ هێز، و بێگومان پێشەنگایەتیی کوردەکانیش فاکتەرێکی یەکلاکەرەوە دەبێت.

کوردستان
• ژمارە ٩١٩
٣١ی بانەمەڕی ١٤٠٥ _ ٢١ی مایی ٢٠٢٦

حیسام دەستپێش:

پێگەی نێودەوڵەتیی حیزبی دێموکرات لێکەوتەی خۆگونجاندنی زیرەک و مانەوەی مەیدانیی حیزبە

دیمانە: شەهرام سوبحانی

ئاماژە: لە کاتێکدا هاوکێشە سیاسییەکانی ناوچەکە و ئێران بەرەو قۆناغێکی نارِوون و پڕ لە گۆڕانکاری هەنگاو دەنێن، پرسی دیپلۆماسیی کوردی و پێگەی بزووتنەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ناوەندە بڕیاردەرەکانی ڕۆژاوادا پتر بایەخ پەیدا دەکات. حیسام دستپێش، شرۆڤەکار و چاودێری سیاسی لە دیمانەیەکدا لەگەڵ "کوردستان" تیشک دەخاتە سەر گرینگیی سەردان و چالاکیە دیپلۆماسییەکانی ئەم دواییانەی سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات لە ئۆرووپا. ئەو بە شرۆڤەکردنی دەقئاوێزە سیاسییەکان، لە چەمکی پارادیپلۆماسی، کاریگەریی ڕاپەڕینی ژینا، و بەربەستەکانی بەردەم گۆڕینی ڕوانگەی وڵاتانی ئۆرووپایی دەدوێت؛ ڕوونکردنەوەی گرنگ لەسەر جیاوازیی نێوان "سیاسەتی پلاتفۆرمی" و بڕیاری ستراتیژی دەدات و پێگەی ڕاستەقینەی کورد لە هاوکێشە نێودەوڵەتییەکاندا دەخاتە ڕوو.

کاک حیسام، لە سەفەری ئەمدواییانەی بەڕێز سکرتێری گشتی بۆ ئۆرووپا و چەند کۆبوونەوەیەک کە لە پاڕلمانی بلژیک و ئیسپانیا بووی، جەنابیشت هاوڕێیەتیی بەڕێز کاک مستەفا هیجریت کردبوو. هەر لەجێدا ڕەخنەی ئەوە لە حدکا گیرا کە بەشداری چەند کۆبوونەوەیەک بووە کە دژی شەڕی ئەمریکا لەگەڵ ئێرانن. ئایا ئەمە سیاسەتێکی دووفاقیی حیزبە یان جۆرێکی دیکە تەعبیری دەکەن؟

لە چالاکییەکانی ڕۆژی ١٥ی ئاپریل لە پەرلەمانی ئۆرووپاوە دەست پێ دەکەم، کە تەوەرەی سەرەکیمان بەشداریکردن بوو لە کۆمیتەی سیاسەتی دەرەوە، بۆ ئەوەی ئۆپۆزیسیۆنی دێموکراتی ئێران بێن و ڕا و بۆچوونی خۆیان بخەنە ڕوو. لە پاڵ ئەمەشدا، کۆبوونەوەیەکمان بۆ نەتەوە بێدەسەڵات و بندەستەکان لە ئێران ڕێکخست بە مەبەستی خستنەڕووی دۆزی ئەوانیش، کە ئەم دوو هەنگاوە تەواوکەری یەکدی بوون. لە تەنیشت ئەمانەشدا دیدار لەگەڵ ئەندامانی پەرلەمان، بەتایبەت ڕاپۆرتێری کۆمیتەی سیاسەتی دەرەوە پێکهات، و بەشی دووەمی چالاکییەکانیش تایبەت بوو بە سەردانی ئیسپانیا و پەرلەمانی بلژیک.

چوارچێوەی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان چالاکی و دیدارەکانی حیزبی دێموکرات زیاتر لە ڕێگەی پلاتفۆرمی "سۆسیال دێموکراتەکان"ەوە بووە بۆ دیاریکردنی پێگەی خۆی و خستنەڕووی دۆزی ڕەوای کوردستان. بەشداریکردن لە پلاتفۆرمی ئیسپانیادا تەنیا ئامادەبوونێک بوو بۆ دروستکردنی پێوەندی لەگەڵ ئەو لایەنانەی هێشتا هاوسۆزییان بۆ ئێران هەیە، تا قەناعەتیان پێ بهێندرێت کە ئەم ڕێژیمە دژەمرۆییە و پێویستە بڕوات، نەک بەو مانایەی چووبینە نێو ئەجێندای بەڕێوەبەرانی ئەو پلاتفۆرمە. لە دیدارە دوو قۆڵییەکانیشدا، تەوەرەی سەرەکی تەنیا لەسەر پرسی کوردستان و داخوازییەکانی ئێمە بوو.

سەبارەت بە پرسی شەڕ، لە هیچ کام لە دیدارەکانمدا نەچوونە سەر ئەو بابەتەی کە ئایا ئەم شەڕە لە داهاتوودا خراپە یان نا، و هەڵوێستی فەرمی حیزب ڕوونە کە ئەم شەڕە لە کۆماری ئیسلامییەوە سەرچاوە دەگرێت. ئەم پلاتفۆرمانە شوێنی بڕیاردان لەسەر دەسەڵاتی دەوڵەتان نین، بەڵکوو تەنیا لە چوارچێوەی گفتوگۆ و گەیاندنی پەیام دایە؛ ئەو گرووپانەش کە لە ئیسپانیا ئامادە بوون، خاوەنی هەڵوێست و پێناسی جیاوازی خۆیان بوون بەرانبەر بە ئێران، ئەمریکا و ئیسرائیل.

دەمەوێ بڵێم کە ڕوانگەی ئێستای ئێمە دەبێت ڕوانگەیەکی پلاتفۆرمی بێت وەک سەرەتایەک بۆ گۆڕانکاری لە ئێراندا، و دەبێت دۆزی کوردستان لەم پلاتفۆرمانەدا ئامادەیی هەبێت. ئەگەر پلاتفۆرمی دیکەش بێتە ئاراوە، پێویستە بزووتنەوەی کوردستان سوودی لێ وەرگرێت، ئەمەش دەمێنێتەوە سەر ئەو دەرفەتانەی دێنە پێشەوە و ئاستی توانای ئێمە.

کاریگەریی پارادیپلۆماسیی حیزب بەتایبەت لەو ماوەیەدا پتر لە چیدا بەرجەستە دەبێت؟ دەسکەوتەکانی چ بوون؟

پێوەندییەکانی حیزبی دێموکرات لە ئێستادا ناچێتە خانەی «پارادیپلۆماسی»ی باوەوە، چونکە ئەو چەمکە پێویستی بە خاوەنداریێتیی جوگرافی، دەسەڵاتێکی ڕەوا و شەرعیەتێکی یاسایی هەیە بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکە فەرمییەکان، بەڵام حیزب لە قۆناغێکی ڕاگوزەریدایە و گوتار و ڕەفتارە سیاسییەکانی لە ئاستی تەنیا سەرنجڕاکێشانەوە چوونەتە قۆناغی نوێی پێناسەکردنی پێگەی خۆی لە هاوکێشەکانی داهاتووی ئێراندا و تێکەڵبوون لەگەڵ لایەنە هەرێمی و نێودەوڵەتییەکان. لەم ئاراستەیەدا، حیزب وردە وردە وەک بەردەنگ و تەرەفێکی سەرەکی و کاریگەر سەیر دەکرێت، کە بەشداریکردنی لە کۆمیتەی سیاسەتی دەرەوە و پێوەندی و ڕاوێژی جیددیی وەزارەتی دەرەوەی وڵاتان لەگەڵیدا، نیشانەی بەرجەستەبوونی ئەم پێگەیەن. لە کۆتاییدا، ئەگەرچی هێشتا نەگەیشتووەتە دیپلۆماسیی فەرمی، بەڵام حیزب لە سەرەتای پرۆسەیەکدایە کە ژینگە سیاسییەکە دەگۆڕێت و وەک ئەکتەرێکی سەرەکی لە هاوکێشەکانی ئێراندا ڕەنگ دەداتەوە، ئەمەش لە داهاتوودا پێگەکەی دەچەسپێنێت بۆ مامەڵەی تەواو فەرمی.

ڕوانگەی لایەنە ئۆرووپاییەکان بۆ پرسی کورد و پرسی نەتەوەکانی ئێران چییە؟ ئایا ئەمە وەک بابەتێکی ئابسراکت دەیبینن یان مافخوازیی نەتەوەکان بە بزووتنەوە سەرانسەرییەکانی ئێران دژی کۆماری ئیسلامیی دەبەستنەوە؟

لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و لای ئۆرووپاییەکان، یەک پرسی یەکگرتوو بۆ کوردستان بوونی نییە، بەڵکوو ئەوان بەهۆی نەبوونی نوێنەرایەتییەکی فەرمی و یەکگرتوو لەلایەن کوردەوە، بە چوار دیدی جیاواز و لە چوارچێوەی جۆراوجۆردا سەیری هەر چوار بەشەکەی کوردستان دەکەن. ئەم تێڕوانینە سنووردارە بۆ پرسی نەتەوەکانی دیکەی ئێرانیش وەک تورک، عەرەب، بەلووچ و تورکمان ڕاستە، چونکە ئەگەرچی ئۆرووپا ئاگاداری بوونی ئەم پێکهاتانەیە، بەڵام هێشتا تێڕوانینی سیاسییان نەگەیشتووەتە ئەو ئاستەی کە لە ڕوانگەی ئەم ناسنامە جیاوازانەوە سەیری داهاتووی ئێران بکەن.

ڕاستییەکەی، ئۆرووپا تەنیا لە چوارچێوەی بەرتەسکی مافی مرۆڤ و مافی کەمینەکاندا دانی ناوە بە بوونی ئەم پێکهاتانەدا؛ کاتێکیش بابەتەکە دەگاتە سەر قەوارەی سیاسی و جوگرافیای دەوڵەتی ئێران، ئەوان ناخوازن بیر لە سیستەمێکی فیدراڵی بکەنەوە. تەنانەت تێگەیشتن و مۆدێلی ئەوان بۆ چەمکی لامەرکەزییەت، وەک ئەوەی لە ئەڵمانیا، فەرانسە یان ئیسپانیا هەیە، لەگەڵ ئەو وێنا و مانا فیدراڵییەی لە زەینی ئێمەدا هەیە زۆر جیاوازە. لەم سۆنگەیەوە، ئەرکی سەرەکیی ئێمە ڕەخساندنی فەزایەکە بۆ گۆڕینی ئەم دیدگایەی ئۆرووپا تا پێیان بسەلمێنرێت کە ئێران وڵاتێکی تاکنەتەوە و تاکوڵات نییە، بەڵکوو خاوەن فرە زمان و فرە کولتوورە. لەم ڕووەوە، وتار پێشکەشکردنی کاک مستەفا بە زمانی کوردی لە کۆمیتەی سیاسەتی دەرەوەدا، هەنگاوێکی گرنگ بوو لە ڕووبەڕووبوونەوەی سیاسەتی ئینکارکردنی زمان، کە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە دانپیانانی فەرمی بە ناسنامەی نەتەوەیەکەوە هەیە.

بۆیە پێویستە دۆزی کورد لە کۆنتێکستی تەنیا مافی مرۆڤ و کەمینە دەربهێنرێت و بەرەو کۆنتێکستێکی سیاسی و هاوکێشەی دەسەڵات ببرێت، تا کورد وەک ئەکتەرێکی سەرەکی و کاریگەر لە بونیادنانەوەی داهاتووی ئێراندا پێناسە بکرێتەوە. گەیشتن بەم ئامانجەش بەستراوەتەوە بە واقیعی مەیدانی و فاکتەری هێز لەسەر عەرز، چونکە تەنیا دۆکیومێنت و قسەی ڕووت ناتوانێت هاوکێشە نێودەوڵەتییەکان بگۆڕێت. ئەگەرچی دۆزی کوردستان بەهۆی پاشخانی مێژوویی و توانای بەرگرییەوە پێگەیەکی جیاوازتر و گرنگتری لای ئۆرووپا هەیە و زەمینەکەش لەبارە، بەڵام ئەم فەزا ناسنامەییە هێشتا نەبووەتە ستراتیژێکی فکریی جێگیر لای ئەوان و دۆسیەکە هەر لە چوارچێوەی پرسی کەمینەکاندا هێڵدراوەتەوە.

سیاسەتی سازان و مەدارای ئۆرووپا لەگەڵ ئێران هەموو کاتێک یەک لە ڕەخنەکانی ئۆپۆزیسیۆن بووە. بۆچی دیپلۆماسیی حیزب و ئۆپۆزیسیۆنی سەرانسەرییش نەیتوانیوە گۆڕانێکی ئەوتۆ لە سیاسەتەکانی ئۆرووپا لەهەمبەر ئێراندا پێک بێنێ؟

گۆڕینی ڕوانگەی یەکیەتیی ئەورووپا پرۆسەیەکی یەکجار سەخت و کاتبەرە و هۆکاری یەکەمی بۆ سروشتی پێکهاتەی ئەم یەکیەتییە دەگەڕێتەوە کە لە ٢٧ وڵات پێکهاتووە و بڕیاردان تێیدا، بەپێچەوانەی وڵاتانی وەک ئەمریکا و ڕووسیە، ڕووبەڕووی بەربەستی کارگێڕی و پەیڕەویی گەورە دەبێتەوە. هۆکاری دووەم بریتییە لە: کێشەی نەبوونی بەدیلێکی سیاسی، چونکە ئۆروپاییەکان پێویستیان بە بزووتنەوەیەکی هاوسەنگە کە متمانەی پێ بکەن و نوێنەرایەتیی گۆڕانکاری لە ئێراندا بکات، بەڵام هێشتا دەستیان بەستراوە چونکە هێزێکی وایان بەدی نەکردووە. هۆکاری سێیەمیش کێشەی ئیرادە و هێزی مەیدانییە، چونکە ئێستا هێزێکی سیاسیی کاریگەر نییە کە بە پێگەیەکی جەماوەریی بەردەوامەوە ململانێیەکان لەسەر زەوی ڕابگرێت و نیشانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بدات کە پرۆسەی گۆڕانکاری دەستی پێکردووە.

بۆ تێپەڕاندنی ئەم دۆخە سەد لە سەد پێویستی بە ئامادەیی هێزێکی مەیدانی هەیە تا وەک نێوەندگیر و نوێنەر کار بکات بۆ دروستکردنی قەناعەتی سیاسی لای لایەنە دەرەکییەکان، چونکە گۆڕینی ئەم دۆخە شتێک نییە بە شەو و ڕۆژێک بکرێت و تەنیا جۆش و خرۆشی مەیدانی دەتوانێت پرۆسەکان خێرا بکات، وەک چۆن لە دوای شۆڕشی «ژن، ژیان، ئازادی» و ڕاپەڕینەکانی مانگی بەفرانباردا بیندرا کە جووڵانەوەکان یارمەتیدەر بوون لە ڕەخساندنی کەشێکی لەبار بۆ بابەتێکی وەک خستنی سپای پاسداران بۆ ناو لیستی تێرۆر. واتە دەکرێت بڵێین تێڕوانینی ئۆرووپاییەکان دوو ئاراستەی باڵای دیپلۆماسی و ئاراستەیەکی مەیدانی هەیە، کە ئەمەی دواییان بە تەواوی گرێدراوی واقیعی نێوخۆی ئێران، توانای هێزەکان لەسەر زەوی، و بەردەوامبوونی خەباتی مەیدانییە بە شێوەیەکی ڕۆژانە بۆ فەراهەمکردنی فەزایەکی سیاسیی نوێ.

سیاسەتی دیالۆگی ڕەخنەگرانەی ئۆرووپا لەهەمبەر ئێران دەرفەتی بەهێزبوونی بە کۆماری ئیسلامی دا، هاوکات سزا ئابوورییەکان و سزاکانی پێوەندیدار بە پێشێلکردنی مافی مرۆڤیش هیچ یارمەتییەکی خەڵکی ئێرانی نەداوە؛ بەڵکوو لە بەرژەوەندیی باڵی توندڕەوی ڕێژیم و هەژاریی زیاتری کۆمەڵگە و خەڵک شکاوەتەوە. ئەو سووڕی باتڵ و خولانەوەی ئۆرووپا لەو بازنە بێ کاریگەرەدا کەی تەواو دەبێ و بە چی دەبڕێتەوە؟

سیاسەتی ڕەخنەگرانە"ی ئۆرووپا بەرانبەر بە ئێران کۆتایی پێ هاتووە، کە نیشانەکانی لە سزادانی کۆماری ئیسلامی، خستنی سپای پاسدارانە لە نێو لیستی تێرۆر و هەڵوێستی توندی پەرلەمانی ئۆرووپادا ڕەنگیان داوەتەوە. لە ئێستادا بەهۆی زاڵبوونی دۆخی نارِوونی، ئۆرووپا ستراتیژێکی ڕوونی نییە و تەنیا پەیڕەوی لە سیاسەتی "بەڕێوەبردنی قەیرانەکان" و کۆنترۆڵکردنی بارودۆخەکە دەکات، کە ئەم دابەزینی ئاستی دیپلۆماسییەش بە مانای پچڕانی یەکجاری نییە، بەڵکوو دەرفەتێکە بۆ سەرمایەگوزاریی سیاسی.

دروستبوونی هەر جۆرە بەرەیەکی هاوبەشی دژ بە ئێران، بەستراوەتەوە بە ڕوانگەی وڵاتانی بەهێزی وەک ئەڵمانیا و فەڕانسە و شیکردنەوەی واقیعی نێوخۆی ئێران، کە ئەمەش پێویستی بە کات و پرۆسەیەکە. لە لایەکی ترەوە، ئۆرووپا بەهۆی ململانێ نێوخۆیی و دەرەکییەکانی، بەتایبەتی قەیرانی ئۆکراین کە ئەولەویەتی یەکەمیەتی، توانای دەستپێشخەریی نییە و نایەوێت پرسی ئێران بکاتە ئەولەویەتی خۆی؛ تەنانەت لە کاتی بوونی هۆکاریشدا، تێڕوانینی ئۆرووپا بۆ ئەم ململانێیە جیاوازییەکی جەوهەریی لەگەڵ ڕوانگەی ئەمریکا و ئیسرائیلدا هەیە.

بزووتنەوەی ژینا و خۆپێشاندانە بەردەوامەکانی سێ ساڵی ڕابردوو لە ئاستی سەرانسەری هیچ گۆڕانێکیان لە ڕوانگە و سیاسەت و هەڵوێستی وڵاتانی ئۆرووپایی لەهەمبەر بزووتنەوەی مافخوازیی نەتەوەکانی ئێران دژی کۆماری ئیسلامی بووە؟

بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی" وەرچەرخانێکی ستراتیژی و بنەڕەتیی لە وشیاریی جیهانیدا دروست کرد و ڕوانگەی نەرێنیی دەرەوەی (بەتایبەت یەکیەتیی ئۆرووپا) بۆ کۆمەڵگەی ئێران گۆڕی بۆ تێڕوانینێکی مرۆیی، مەدەنی و بەها – تەوەر کە بەتەواوی لەگەڵ پڕەنسیپە دێموکراتییەکانی ئەواندا یەک دەگرێتەوە.

بەڵام لە قۆناغەکانی دواتردا، بەهۆی ململانێ نێوخۆییەکان و دەرکەوتنی ئۆپۆزیسیۆنێکی ناڕێکخراو، بێ پڕەنسیپ و خاڵی لە بەهای سیاسی، ئەم دەستکەوتە مێژووییە پەراوێز خرا و نەتوانرا بڕیاردەرانی ڕۆژاوا ناچار بە گرتنەبەری هەنگاوی کرداری بکرێن. لەم نێوەندەدا، تەنیا بزووتنەوەی کوردستان، نەتەوەکانی تر و ئەو لایەنانەی باوەڕی ڕاستەقینەیان بە پلۆڕالیزم هەیە لە چوارچێوەی بەهاکاندا مانەوە؛ ئەگەرچی ئەوانیش هێشتا لە ئاستی میدیا و سیاسەتی نێودەوڵەتیدا نەبووبوونە خاوەنی ئەو قورساییەی کە ئاراستەی سیاسەتە گەورەکان بگۆڕن.

لە کۆتاییدا، لەدەستچوونی ئەم دەرفەتە مێژووییە کە دەکرا ببێتە پێشەکییەکی گونجاو بۆ چارەسەری پرسی نەتەوەکان، دەگەڕێتەوە بۆ ململانێی ئۆپۆزیسیۆنی ناوەندیی ئێران (چ لە بەرەی کۆماریخوازی و چ لە بەرەی پاشایەتیخوازی). ئەوان بەهۆی نەبوونی پێناسەیەکی ڕوون و واقیعی بۆ دروستکردنی گۆڕانکاری، نەیانتوانی جەوهەرە بەها تەوەرەکەی بزووتنەوەکە بپارێزن و خۆیان بوونە گەورەترین بەربەست لە بەردەم گۆڕانکاریدا.

حیزبی دێموکرات لە کوێی باس و ڕۆژەڤی ئۆرووپا پێوەندیدار بە کورد و داهاتووی ئێراندایە؟

ئەگەر بڵێین پێگەی حیزبی دێموکرات تووشی وەرچەرخانی بنەڕەتی بووە یان هیچ کاریگەرییەکی نەماوە، لە ڕاستی لادەدەین؛ لە واقیعدا لایەنە نێودەوڵەتییەکان لە هاوکێشەی داهاتووی ئێراندا وەک ئەکتەرێکی سەرەکی دەیبینن، بەڵام تێڕوانینی ئۆرووپاییەکان هێشتا نەگەیشتووەتە ئاستی میحوەرێتیی ڕەها. ئەگەر لە ڕابردوودا پارچەکانی تری کوردستان ببوونە ناوەندی سەرنج، هۆکارەکەی بۆ بوونی واقیعێکی عەینی لەسەر عەرز دەگەڕایەوە (وەک قەوارەی سیاسی لە باشوور، هێزی سەربازی لە ڕۆژاوا، و پێگەی پەرلەمانی لە باکوور)، کەچی لە ڕۆژهەڵاتدا هێشتا ئەو واقیعە مەیدانییە بەدی نەهاتووە و گۆڕینی ئەم دۆخەش پێویستی بە سەلماندنی هێزی عەینی هەیە.

سەرەڕای ئەمەش، حیزبی دێموکرات خاوەنی سیستماتیکترین تۆڕی پەیوەندیی دەرەکییە لەسەر ئاستی ڕۆژهەڵات کە وەک قۆناغێکی ڕاگواستن بەرەو قبووڵکردنی فەرمی لەلایەن ئۆرووپاییەکانەوە دێتە ئەژمار. لە لایەکی ترەوە، هەرچەندە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی ناتوانێت چاوپۆشی لە پێگەی کورد بکات، بەڵام پاراستنی هاوسەنگی و سەقامگیریی ئێران بۆ ئەوان لە پێشینەیە و وەک چۆن لەگەڵ واقیعی سووریە، ئەفغانستان و عێراق سازیان کرد، لێرەشدا دەیانەوێت خۆیان لەگەڵ واقیعەکە بگونجێنن.

پەیوەندییە دیپلۆماسییەکان هەمیشە پاشکۆی ئاستی کاریگەری و کارتی گوشاری سەر عەرزی واقیعمانیانن، نەک هۆکارێکی سەربەخۆ کە ئاڕاستەکان دیاری بکات. بۆیە لە ئێستادا چالاکییەکان سنووردارن بە سوودوەرگرتن لە پلاتفۆرمەکان و خستنەڕووی پڕۆژە و تێڕوانینەکان، و بەرزبوونەوەی حیزب بۆ ئاستی سەرەداوی سەرەکیی گفتوگۆ نێودەوڵەتییەکان، بە تەواوی بەستراوەتەوە بە گۆڕانکارییەکانی داهاتوو و کارکردنی مەیدانییەوە.

خەباتی مەدەنی و جەماوەریی خەڵک و شەپۆلی تازەی زەبروزەنگی ڕێژیم

ئیبراهیم لاجانی

لەو حەوتوو و مانگانەی دواییدا، ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بە کەلکوەرگرتن لە فەزای شەڕ پەرەی بە سەرکوتی سیستەماتیک داوە و بارودوخێکی پڕ لە توندوتیژیی و پۆلیسیی بەسەر خەڵکدا سەپاندووە. ئەو سەرکوت و زەبروزەنگە، پاش کۆمەڵکوژیی ڕۆژەکانی ١٨- ١٩ی بەفرانباری زستانی ڕابردوو، تەنانەت توندتریش بووە! بارودۆخێک هاتۆتەگۆڕێ کە ئێستا ئەو سیاسەتە بۆتە ڕێکاری سەرەکیی ڕێژیم لە پێوەندی لەگەڵ دۆخی نێوخۆی ئێراندا. ئامانجی ئەو سیاسەتە بریتییە لە سەرکوتی هەر چەشنە نارەزایەتی و خەباتێکی مەدەنی، تێکۆشانی سیاسی و هەرجۆرە بەربەرەکانییەکی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی لە نێوخۆدا!

لەو ڕۆژانەدا، دامودەزگا ئەمنییەتییەکانی ڕێژیم، بەتایبەت وەزارەتی ئیتلاعات و ئیتلاعاتی سوپا بەردەوام خەریکی گرتنی چالاکانی سیاسی و مەدەنی و پەروەندەسازی دژی ئەوانن. ئەو ڕەوتە بەتایبەتی لە کوردستان و خووزستان و بەلووچستان و تورکمەنسەحرادا، بێ دەست ڕاگەیشتن بە پارێزەر، بێ وەبەرچاوگرتنی ڕێوشوێنە قەزاییەکان و ئەسڵە بنەڕەتیەکانی دادرەسی عادڵانە توندتر بەڕێوە دەچێ.

ئەو کارە لە تێرمینۆلۆژیی ماف و یاسادا، پێی دەگوترێ گرتنی سەرەڕۆیانە. ئەمەش بە پێشێلکردنی ئاشکرای بەندی ٩ی کۆنڤانسیۆنی نێونەتەوەیی مافە مەدەنی و سیاسییەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانە دادەنرێ. دامەزراندنی هەزاران بازگەی پشکنین لە شارە گەورەکان و بەتایبەتی لە کوردستاندا، فەزای گشتیی وڵاتی کردۆتە فەزایەکی پۆلیسی و پڕ لە خەفەقان. پشکنینی موبایل و جانتا و ماشین و کەلوپەلی شەخسی، کۆنترۆڵی پەیام و چالاکیی خەڵک لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بە پێشێلکردنی حەریمی ژیانی خسوسی و بنەماڵەیی دادەنرێ. ئەوەش دیسان هەر پێچەوانەی پەسندکراوە نێونەتەوەیەکانە. لەوەش زیاتر ئەوکارە بە لەژێرپێنانی بنەمایەکی گرنگی مافەکانی مرۆڤ لەقەڵەم دەدرێ؛ واتە ئازادیی بەیان و ئازادیی دەستڕاگەیشتن بە زانیاری.

پاش فەرمانی تازەی سەرۆکی دەزگای قەزایی ڕێژیم سەبارەت بە "پەلەکردن لە دەرکردنی حوکم و جێبەجێکردنی حوکمەکان" شەپۆلێکی تازە لە دەرکردنی حوکمی ئێعدامەکان، بەتایبەتی لە کوردستاندا، دەستی پێ کردوە. هیچ بەیانییەک نییە کۆمەڵێک لە زیندانیانی سیاسی و گیراوەکانی دیکەی بزووتنەوە نارەزایەتیەکان، بە تۆمەتی بێبناخە و هەڵبەستراو نەبرێنە سەر داری سێدارە. ڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوی لێبوردنی نێونەتەوەیی پێ لەسەر ئەوە دادەگرن کە ئەو جۆرە حوکمانە، بەپێچەوانەی ئوسوڵەکانی دادڕەسی ددپەروەرانە و ستانداردە قەزاییەکان دەرکراون و جێبەجێ دەکرێن؛ ئەوەش یانی پێشێلکردنی "مافی ژیان" کە پێشێلکردنی بەندی شەشەمی کۆنڤانسیۆنی مافە مەدەنی و سیاسییەکان و سەرجەم ئەسڵە بنەڕەتییەکانی یاسای سزادانی نێونەتەوەییە. هەر بۆیە کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی دەبێ بەئاشکرا دەنگی بێزاری و نارەزایەتی خۆی بە دژی ئەو سیاسەتانەی کۆماری ئیسلامی بەرز کاتەوە و هەڵوێست و بەرپەرچدانەوەی هەبێت.

لایەنێکی دیکەی ئەو سەرکوتە بریتییە لە مووشەکهاوێژیی بەردەوام بۆ سەر کەمپی بنەماڵە ئاوارەکانی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە باشووری کوردستان. ئەو هێرشانە تەنانەت دوای ڕاگەیاندنی ئاگربەست دەگەڵ ئەمریکا، ئێستا زیاتر و توندتریش بوون. ئەوەش لە یاسای نێونەتەوەییدا پێشێلکردنی سەروەریی وڵاتی عێراق و هەرێمی کوردستانە. هەروەها نادیدەگرتنی ماددەی دووهەمی مەنشووری ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانە بۆ دەکارنەکردنی توندوتیژی، بۆ پەلامارنەدانی خەڵکی مەدەنی و سیڤڵ، بۆ سزانەدانی بەکۆمەڵ و پاراستنی مافە نەتەوەیی، سیاسی، ئێتنیکی، مەزهەبی و ئایینییەکانی جۆراوجۆرییەکانە. ئەو هێرشانە لەکاتێکدا دەکرێنە سەر بنەماڵەکانی حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات، کە حیزب و ڕێکخراوە سیاسیەکانی کوردستانی ئێران لەو چەند مانگەی دواییدا هیچ چالاکییەکی چەکدارانەیان بەدژی ڕێژیم نەبووە و هەموو ئەو ڕێککەوتننامانەیان پاراستوون کە دەوڵەتی عێراق، هەرێمی کوردستان و ڕێکخراوی پەنابەرانی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ ئەوانیان وەبەرچاو گرتوون.

دەبێت بگوترێ کە کار و تێکۆشانی ئەو حیزب و ڕێکخراوە سیاسییانە بە شێوەیەکی سەرەکی کاری سیاسی، فەرهەنگی، مێدیایی و پەروەردەییە و ڕوونە کە ئەو هێرشانە بەشێکن لە ستراتێژیی ڕێژیم بۆ بە ئەمنییەتیکردنی پرسی کوردستان، بۆ بێدەنگکردن و سەرکوتی دەنگی حەقخوازانەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران، بۆ کپکردنی دەنگ و ڕەنگی بزووتنەوەی نەتەوایەتیی گەلەکەمان.

هەروەها دادستانی کۆماری ئیسلامی لەو چەند حەوتوویەدا بە شێوەیەکی غیابی، حوکمی تاڵان و دەستبەسەرداگرتنی موڵک و ماڵی سەدان کەس لە خەڵکی ئێرانی دەرکردوە. بڕیاری داوە بە وەزارەتی دەرەوە کە ئەو کەسانە مافیان نیە پارێزەریان بۆ بەدواداچوونی ماف و داواکانیان هەبێت. ئەمەش پێشێلکرانی ئەسڵی شەخسیبوونی تاوان و سزادان و لەژێرپێنانی مافی خاوەنداریەتی و هەبوونی موڵک و ماڵی شەخسییە. لەوەش زیاتر ئەو کارە بە سزادانی بەکۆمەڵ دادەنرێت و کردەوەیەکی نایاسایییە. ئەو کارە لەگەڵ ئەو هەڕەشە و گوڕەشانەی دەزگا سەرکوتکەرەکانی ڕێژیم بەدژی تێکۆشەرانی ئازادیخوازی دەرەوەی وڵات دەیکەن، نیشانەی ئەوەیە ڕێژیم دەیەوێ ئەو سەرکوت و زبروزەنگە بۆ دەرەوەی وڵاتیش درێژ بکاتەوە.

پچڕاندنی ئینترنێت لە ئێراندا کە ئەوە بۆ چەند مانگ دەچێ و یەکێک لە بەرینترین و درێژترین ماوەکانی پچرانی ئینترنێتە لە ئاستی جیهانیدا؛ یەکێکی دیکە بوارەکانی سەرکوتی سیستماتیکی خەڵکە. هەڵبەت ئەمەش پێشێلکردنی مافی خەڵک بۆ دەستڕاگەیشتن بە زانیارییە، کە بە یەکێک لە مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤ دادەنرێ. هەروەها پێشێلکرانی ئازادیی ڕادەربڕینە، کە ئەسڵێکی سەرەتایی ڕاگەیەندراوی جارنامەی جیهانیی مافی مرۆڤە. لەوەش زیاتر ئەو کارە دەچێتە ڕیزی سزادانی بەکۆمەڵ کە بە پێچەوانەی پەیماننامە نێونەتەوەییەکانە؛ وەک سزادانی بەکۆمەڵی بە میلیۆن میلیۆن خەڵکی وڵات. ئامانجی ڕێژیم لەو کارە سەرکوت و کپکردنی دەنگی خەڵک و پێوەندیی خەڵک دەگەڵ یەکتر و دەگەڵ دونیای دەرەوەیە. لەو ڕێگایەوە ڕێژیم دەیەوێ هەواڵ و دەنگ و باسی نێوخۆی وڵات بڵاو نەبێتەوە و نەگاتە ناوەندە جیهانی و کۆڕوکۆمەڵە بەشەردۆستەکانی دەرەوە.

ئەزموونی بزووتنەوەی ژن ژیان ئازادی و ئەزموونی خەباتی خەڵکی کوردستان و ناوچەکانی دیکەی ئێران نیشانی پێمان دەڵێ نارەزایەتیی مەدەنی، خەبات و بەربەرەکانیی جەماوەری، خۆڕاگری و بەرگریی بەکۆمەڵ و شارستانیەنە و دوور لە توندوتیژیی باشترین میتۆد و ئامرازی خەباتن بۆ بەرپەرچدانەوەی سەرکوت و زەبروزەنگی ڕێژیم. مانگرتن، ڕێپێوان، تۆمارنووسین، خۆڕێکخستنی بەکۆمەڵ، دروستکردنی ڕایەڵەی کۆمەڵایەتی و پیشەیی و سیاسی و مەدەنی دەتوانن تێچوونی ڕێژیم بۆ سەرکوتی خەڵک بەرنە سەر، چەند دەستەیی لە ڕیزەکانی ڕێژیم و دامودەزگا سەرکوتکەرەکانیدا پێک بێنن و بواری سەرهەڵدانی ڕاپەڕین و بزووتنەوەیەکی بەرینی سەرتاسەری درووست بکەن؛ بزووتنەوەیەک کە ئێران بەرەو ئازادی و دێموکراسی بەرێت.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و باقی هێزە سیاسیەکانی دیکە کوردستانی ئێران، وەک ڕابردوو، پێ لەسەر زەرورەتی خەباتی سیاسی و جەماوەریی دادەگرنەوە و ئامادەن لەو ڕێگایەدا لەگەڵ هەموو هێزە ئازادیخوازەکانی وڵاتەکەمان هاوکاری و هاوئاهەنگی بکەن و بۆ تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی و هێنانەسەرکاری ڕێژیمێکی دێموکراتێک، هەموو تواناو و زەرفییەتی سیاسی و ڕێکخراوەیی خۆیان دەکار بکەن.

لە بارودۆخێکدا کە کۆماری ئیسلامی بەکەلکوەرگرتن لە فەزای شەڕ و هەڕەشەی دەرەکی، سیاسەتی سەرکوت و زەبروزەنگی خۆی هێندەی دیکەش توند و بەرین کردۆتەوە، تەنیا ڕێگای کۆمەڵانی خەڵک بۆ ڕاوەستان و بەربەرەکانی لەگەڵ ئەو سیاسەتە، بریتییە لە بەربەرەکانی، خەباتی مەدەنی و جەماریی بەکۆمەڵ و بەهێزکردنی هاوپێوەندیی کۆمەڵایەتی. هێزە ئازادیخواز و نیشتیمانی و چەپ و دێموکراتیکەکانی وڵات بەتایبەتی لە کوردستان و لە نێو نەتەوەکانی دیکەی ئێراندا، دەتوان لەو پێوەندیەدا ڕۆڵێکی پێشڕەوانە و کاریگەر بگێڕن.

"لە شان و باهۆی خۆم ڕادی هەڵگرم ئاڵای ئازادی".

کوردەکان وەک فاکتەرێکی جیدی و سەرەکی

ئاسۆ ساڵح

لە ماوەی شەڕی ئەم دواییەی نێوان ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران لەگەڵ ویلایەتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیلدا، بزووتنەوەی کوردستان چەندین جار بووەتە یەکێک لە بابەتە سەرەکییەکانی میدیا نێودەوڵەتییەکان و شیکارییە سیاسییەکانی ناوچەکە. لە هەواڵی پەیوەندیی ڕێبەرانی کورد لەگەڵ سەرۆککۆماری ویلایەتە یەکگرتووەکانەوە بگرە تا دەگاتە باسی ئەگەریی دەوربینینی هێزە کوردییەکان لە نێوخۆی ئێراندا؛ هەروەها هێرشە مووشەکی و درۆنییە بەردەوامەکان بۆ سەر بارەگاکانی حیزبە کوردستانییەکان و کەمپە مەدەنییەکانیان، و ئەم دواییانەش لێدوانەکانی ترەمپ سەبارەت بەوەی کە «کوردەکان ئەو چەکانەیان ڕادەست نەکردووەتەوە کە ئەمریکا بۆ خۆپیشاندەرانی ئێرانی ناردبوو». هەموو ئەمانە نیشان دەدەن کە پرسی کورد و پێگەی حیزبە کوردستانییەکان لە هاوکێشەکانی ئێران و ناوچەکەدا، زیاتر لە هەر کاتێکی دیکە کەوتوونەتە بەر سەرنج.

وەک دیارە هەر دوو لایەنی شەڕەکە، واتا هەم سەرکردە لەژیاندا ماوەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران و هەم سەرۆککۆماری ویلایەتە یەکگرتووەکان، حیزبە کوردییەکان وەک فاکتەرێک لە هاوکێشەکانی شەڕی ئێستادا دەبینن. لەم بارەیەوە چەند خاڵێکی بنەڕەتی پێویستیان بە وەبیرهێنانەوە هەیە:

یەکەم؛ ڕاستی ئەوەیە کە کوردەکان فاکتەرێکی جددین لە هاوکێشە سیاسییەکانی ئێراندا. ڕێکخستنی سیستماتیکی حیزبی، تەشکیلاتی یەکگرتوو لە نێوخۆی وڵات، هێزی ڕاهێنراوی پێشمەرگە، ئەزموونی درێژخایەنی خەباتی سیاسی و پێشمەرگانە، و لە هەمووی گرینگتر پەیوەندیی قووڵ و مێژوویی لەگەڵ کۆمەڵگەی کوردستان، هەمووی نیشاندەری ئەوەیە بزووتنەوەی کوردستان تەنیا ڕەوتێکی لەپەراوێزدا یان کاتی نییە، بەڵکوو ئەکتەرێکی ڕاستەقینە و کاریگەرە لە گۆڕەپانی سیاسیی ئێراندا. ئەم پێگەیە نە لە ڕێگەی پاڵپشتیی هێزە دەرەکییەکان، بەڵکوو بەرهەمی چەندین دەیە خەبات، قوربانیدان و ئامادەیی بەردەوام لە نێو خەڵکدایە.

دووەم؛ ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان چەندین جار جەختیان کردووەتەوە کە نە بەشێک بوون لە شەڕی نێوان ئێران، ئەمریکا و ئیسرائیل و نە چارەنووسی خەباتی نەتەوەی کوردیان بە ڕەوت و ئەنجامی ئەم شەڕە گرێ داوە. ئەم هەڵوێستە، تەنیا تاکتیکێکی سیاسی نییە؛ بەڵکوو هەڵقوڵاوی تێگەیشتنێکی مێژووییە لە خەباتێک کە چەندین دەیە پێش ئێستا دەستی پێ کردووە و ڕەگ و ڕیشەی لە داواکاریی شوناسخوازی، وەدەستهێنانی مافە گشتییەکان لەوانە مافی دیاریکردنی چارەنووس، گەیشتن بە ئازادی، دادپەروەری و دیموکراسیدایە. بزووتنەوەی کوردستان پێش ئەم شەڕەش هەبووە، لە کاتی ئەم شەڕەکەشدا ڕێڕەوی سەربەخۆی خۆی گرتووەتە بەر و دوای کۆتایی هاتنیشی تا گەیشتن بە ئامانجەکانی، لە خەباتی سیاسی و نەتەوەیی خۆی بەردەوام دەبێت.

سێیەم؛ لە هەلومەرجی ئێستادا زۆر کەس هەوڵ دەدەن هەموو هێزە سیاسی و سەربازییەکان بە یەکێک لە دوو لایەنی ئەم شەڕەوە گرێ بدەن. ئەم جۆرە تێڕوانینە، لە عەقڵییەتێکەوە سەرچاوە دەگرێ کە سیاسەتی ناوچەکە تەنیا لە پەنجەرەی کێبڕکێی دەوڵەتان و هێزە سەربازییەکانەوە دەبینێت. بەڵام بزووتنەوەی کوردستان، بەتایبەت خەباتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، نە بەرهەمی ئەم شەڕ و ململانێیانە و نە بە کۆتاییهاتنی ئەم شەڕ و پێکدادانانە و ڕێککەوتنی نێوان دەوڵەتان کۆتایی پێ دێت. هەر وەک چۆن ئێمە بەشێک نەبووین و نین لەم شەڕە، نابینە بەشێکیش لە ڕێککەوتن و ئاشتیی نێوانیان. بە واتایەکی دیکە، خەباتێک کە لەسەر بنەمای داخوازییە مێژووییەکانی نەتەوەیەک شێوەی گرتووە، ناکرێت ببێتە کەرەستەی مامەڵە سیاسییەکانی زلهێزەکان. کوردستان «سوژەیەکی» سیاسی و مێژووییە؛ خاوەنی داخوازی، ئیرادە، بیرەوەری و ڕێڕەوی سەربەخۆی خۆیەتی. ئەم خەباتە، پەرچەکردارێکی کاتی بەرامبەر بە گۆڕانکارییەکانی ڕۆژ نییە، بەڵکوو درێژەی ڕێگەیەکە کە نەوەکان تێچووی گەورەیان بۆ داوە. شانازییە مێژووییەکان وەک دامەزراندنی کۆماری کوردستان، و ئەو تێچووە قورسانەی وەک لەسێدارەدان و تیرۆری ڕێبەران و خەباتکاران، هەموویان بەشێکن لە بیرەوەریی بەکۆمەڵی نەتەوەیەک کە هێشتا بۆ مافە بنەڕەتییەکانی خۆی تێدەکۆشێت. هەر بەو هۆیەشە، هەر جۆرە گۆڕانکارییەک لە پەیوەندییەکانی نێوان تاران، واشینگتۆن یان تەلئەبیب، لەوانەیە هاوکێشەکانی ناوچەکە سەروبن بکات، بەڵام بنەڕەتی پرسی کورد و داخوازییەکانی نەتەوەی کورد هەر لەجێی خۆیان دەمێنن.

چوارەم؛ هێرشە بەردەوامەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر بارەگاکانی حیزبە کوردییەکانی ڕۆژهەڵات لە هەرێمی کوردستان، خۆی نیشاندەری ئەو ڕاستییەیە حکوومەتی ئێران، بزووتنەوەی کوردستان وەک هەڕەشەیەکی ڕاستەقینە و فاکتەرێکی کاریگەر دەبینێت. ئەگەر حیزبە کوردستانییەکان بێکاریگەری و بێ پێگەی جەماوەری بوایان، ئەم قەبارە زۆرە لە گوشاری ئەمنییەتی، هێرشی مووشەکی و هەڵمەتی پڕوپاگەندەیی دژ بەوان لەئارادا نەدەبوو. کۆماری ئیسلامی باش دەزانێت کە کوردستان تەنیا جوگرافیایەک نییە، بەڵکوو توانستێکی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ڕێکخراوە کە لە کاتە هەستیار و چارەنووسسازە مێژووییەکاندا دەتوانێت ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوە بگێڕێت.

پێنجەم؛ لێدوانەکانی ئەم دواییەی ترەمپ سەبارەت بە چەکە ئەمریکییەکان، بێگومان لەوەی بە چ مەبەستێک خراونەتە ڕوو، جارێکی دیکە نیشانی دا کە پرسی کورد لە تێڕوانینی هێزە جیهانییەکانیشدا ناکرێت پشتگوێ بخرێت. بەڵام ئەزموونی مێژوویی نەتەوەی کورد نیشانی داوە کە پشتبەستن بە ئیرادە و هێزی نێوخۆیی، زۆر جێگیرترە لە ئومێدبەستن بە سیاسەتە گۆڕاوەکانی دەوڵەتە دەرەکییەکان. ئێمە سوود لەو دەرفەتانە وەردەگرین کە لە ئەنجامی سیاسەتە ناوچەیی و جیهانییەکانی وڵاتانەوە دێنە ئاراوە، بەڵام بزووتنەوەی ئێمە بە تەواوی لەم هاوکێشانەدا سەربەخۆیە.

لە کۆتاییدا دەبێ ئەوە زیاد بکرێت، ئەوەی ئەمڕۆ گرینگیی هەیە، پاراستنی سەربەخۆیی سیاسیی بزووتنەوەی کوردستان و ڕێگریکردنە لەوەی ببێتە کەرەستەی کێبڕکێ ناوچەییەکان. بزووتنەوەی کوردستان کاتێک دەتوانێت ڕۆڵە مێژووییەکەی خۆی بگێڕێت کە هاوکات لەگەڵ مامەڵەکردن لەگەڵ جیهان، سەربەخۆیی لە بڕیاردان و لەپێشینەبوونی بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی خۆی بپارێزێت. ئەم بزووتنەوەیە نواندنی ئیرادەی نەتەوەیەکە کە دەخوازێت وەک بکەرێکی سیاسیی سەربەخۆ ببینرێت، نەک وەک ئامرازێک لە کایەی ئەوانی دیکەدا. شەڕەکان دەست پێ دەکەن و کۆتاییان دێت، حکوومەتەکان دەگۆڕدرێن و هاوپەیمانێتییەکان هەڵدەوەشێنەوە؛ بەڵام پرسی کورد و بزووتنەوەی کوردستان، تا ئەوکاتەی ماف و داخوازییە مێژووییەکانی بە فەرمی نەناسرێت، هەر لەسەرپێ و بە نەمری دەمێنێتەوە.

هەگبەی شاخ و شۆڕش

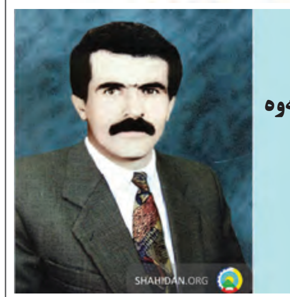

ڕۆمانی ئەو ئەوینە هەزار فەسڵی گرتووە

کەی ڕۆیی، فەسڵی ئەو شەوە تارەم بنووسەوە

شەهید عەبدوڵڵا شەریفی

برایم چووکەڵی

هەگبەی "شاخ و شۆڕش"ی ئەم ژمارەیەی کوردستان بە کورتی ئاوڕ لە ژیانی شۆرەسوارێکی ناوداری کورد دەداتەوە، ئەستێرەیەکی درەوشاوەی ئاسمانی خەباتی کوردایەتی، ئەویش شەهید عەبدوڵڵا شەریفییە.

عەبدوڵڵای شەریفی ساڵی ١٣٤١ی هەتاوی لە ئاوایی "شارەزوور"ی ناوچەی گەورکی مەهاباد، لە بنەماڵەیەکی وەرزێر چاوە گەشەکانی بە دونیا هەڵێنا. وەک وەک قوتابییەکی زیرەک هەتا ٥ی سەرەتایی لە گوندی شارەزوور خوێندی و، پاشان بۆ درێژەدانی خوێندن ڕەوانەی شاری مەهاباد کرا. پاش وەرگرتنی دیپلۆم بۆ ساڵی خوێندنی ٥٦ و ٥٧ لە ڕشتەی ئەدەبیاتی فارسی لە زانستگەی تەورێز وەرگیرا و دوای شۆڕشی ١٣٥٧ و پاش دوو ساڵان بەهۆی شۆڕشی بەناو فەرهەنگی و داخرانی زانستگەکان، نەیتوانی زانکۆ تەواو بکا و ئەویش کەوتە بەر شاڵاوی دەرکران لە زانکۆ.

کاتێک عەوڵا شەریفی کەوتە بەر غەزەبی بەناو شۆڕشی فەرهەنگی، زانستگەی حیزبی دێموکراتی هەڵبژارد و تێکۆشانی خۆی لە ناوچەی لەدایکبوونی دەست پێکرد و ئەوە سەرەتای ژیانی سیاسیی ناوبراو لە ساڵی ١٣٥٩ بوو. بەهۆی وشیاریی سیاسی و کارلێهاتوویی، لە ماوەیەکی کەمدا بوو بە ئەندامی کۆمیتەی گەورک و پاشان بوو بە بەرپرسی ئەو ناوچەیە. هەڵسووڕان و کارکردن لەنێو خەڵک وای کرد کە زۆر زوو بناسرێ و هەموو تواناکانی بۆ بردنەپێشی سیاسەتەکانی حیزب بەکار بێنێ، هەر بۆیە ساڵی ١٣٦٠ بوو بە ئەندامی کۆمیتەی شارستانی مەهاباد و زۆر بە لێوەشاوەیی تا ساڵی ١٣٦٦ بەرپرسایەتیی سەرشانی بە باشی بەڕێوە دەبرد.

عەوڵا شەریفی کاتێک لە کۆنگرەی ٨ی حیزبدا بوو بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی، زیاتر قۆڵی بۆ خەبات هەڵماڵی و هەر بەو پێیەش بەرپرسایەتیی جۆراوجۆری کەوتە سەر شان، وەک بەرپرسی کۆمیتەی شارستانی مەهاباد، سەردەشت و بەرپرسی کۆمیسیۆنی ماڵی و خەدەمات. عەوڵای شەریفی بەوپەڕی لێهاتوویی و توانای خۆیەوە ئەرکەکانی جێبەجێ دەکرد، ناوبراو لە کۆنگرەی ٩ی حیزب سەرلەنوێ وەک ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژێردرایەوە و پاشان وەک بەرپرسی کۆمیتەی مەهاباد دیاری کرایەوە و تا کاتی شەهیدبوونی لەم پۆستەدا مایەوە.

عەوڵای شەریفی، لاوی ڕووناکبیر و بەئەمەگی حیزبی دێموکرات، باشی دەزانی مێژوو چ ئەرکێکی خستووەتە سەر شان. لەڕاستیدا کادرێکی سیاسی، بەتوانا، لێهاتوو، ئازا و ماندوویی‌نەناس بوو و بەردەوام بۆ خۆپێگەیاندن خەریکی خوێندنەوە بوو و لە کتێبخانە خنجیلانەکەی هەموو جۆرە کتێبێک دەست دەکەوت، ئەوە بۆ خۆی نیشانەی ڕووناکبیری و حەز و خولیا بۆ خوێندنەوە و فێربوون بوو. زۆرجار وەک کادرێکی تەشکیلاتی تەنانەت هاوکاری بەشی ڕاگەیاندنی دەکرد و زۆر وتاری بەنرخی بۆ ڕۆژنامەی کوردستان و ڕادیۆ کوردستان دەنووسی.

دڵسۆزی و ڕاستگۆیی، ئازایەتیی شەخسی و ئەخلاقی، ڕاشکاوی و دەستوداوێن‌پاکی لە تایبەتمەندییە بەرزەکانی عەوڵای شەریفی بوون، بیروباوەڕێکی قووڵی بە ڕێبازەکەی بوو، هیچکات کردەوەیەکی وای لە خۆی نیشان نەدا کە پرستیژی حیزب بێنێتە ژێر پرسیار، یان زەبر لە ئیعتباری حیزبەکەی بدا. لە دۆستایەتیدا دۆست و خاکی و خەڵکخۆشەویست بوو و لە هەر جێگایەک کاری کردبایە لەگەڵ هاوڕێیەکانی وەک برا کاری دەکرد. زمانی قەناعەتپێکردنی لەسەرێ بوو و بەهەق جێی متمانەی هاوسەنگەرانی و کۆمەڵانی خەڵکی بوو، بەو هەموو تایبەتمەندییەوە بەڕاستی یەکێک لە لێوەشاوەترین کادرەکانی ڕێبەریی حیزب بوو.

پێش شەهیدبوونی و لە کاتێکدا بەرەبەرە خۆی بۆ چوونەوە بۆ نێو خەڵک و قووڵایی ناوچەکانی کوردستان ئامادە دەکرد، وەسیەتنامەیەک دەنووسێ و لە بەشێک لەو نووسینەدا ڕوو بە دایک و باوک و بنەماڵەکەی دەڵێ: ئەمن تەنیا کوڕی ئێوە نەبووم، هی هەموو باوک و دایکێکی ئەو کوردستانە بووم. ئێوە باش دەزانن من لەسەر خۆم و بۆ خۆم نەبوومە پێشمەرگە، ئاه و ناڵەی ڕەش و ڕووت و ڕەجاڵەکانی کوردستان، ئیمان بە ئازادی و ڕزگاری، بۆ ئەو ڕێگایەی هان دام. ئازایانە، دڵسۆزانە و سادقانە، قایم و پتەو، ئەرکەکانی شۆڕشم بەجێگەیاند. بەو هیوایە حیزبە خۆشەویستەکەم و گەلە هەژارەکەم لێم ڕازی بن و وەک من بەوان وەفادار بووم، ئەوانیش من لەیاد نەکەن."

لە بەشێکی دیکەی وەسیەتنامەکەدا شەهید عەوڵا شەریفی ڕوو لە ئەسمەری خێزانی نووسیویەتی: "هەرچەند پێت ناخۆش بوو بۆ ساتێکیش لێت دوور کەومەوە، ئەوجار دوورکەوتنەوەکەم بووەتە هەمیشەیی و تازە ناگەڕێمەوە، ماڵاوایت لێ دەکەم. داوام ئەوەیە بۆم غەمبار مەبە و خۆت نارەحەت مەکە. منداڵەکان چاک پەروەردە کە، حەتمەن پێیان بخوێنە و باشیان پێ تەڵقین بکە ڕێگای باوکیان قەت بەرنەدەن و هەمیشە بە سەربڵندی بژین و بۆ گەلەکەیان بژین."

شەوی ٧ی مانگی ڕەزبەری ساڵی ١٣٧٣ شەوپەرستان لە نێوان گوندەکانی کووران و کاوڵان لە دەراوی شەکراوێ کەمینیان بۆ تێکۆشەرانی دێموکرات دانابۆوە کە بەداخەوە لەو کەمینەدا خەباتکاری ماندوویی‌نەناس، عەوڵای شەریفی کەوتە بەر گولەی داگیرکەران و خوێنی تێکەڵ بە خوێنی قارەمانێکی دیکە بە ناوی قەرەنی مامنەبی بوو و خوێنیان بوو بە چرای ڕووناکی ڕێگای تێکۆشانمان.

دادپەروەری و سەرکەوتن لە جەنگدا

ئیسرائیل حەیوم – داوید و. واینبەرگ

و لە ئینگلیزییەوە: کەماڵ حەسەن‌پوور

جەنگ دژی ئێران هۆکارێکی پتەوی هەبوو و لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە سەرکەوتوو بوو. حاشاکردن لەم ڕاستییە ناپاکییە.

ئۆپەراسیۆنی تووڕەیی ئەفسانەیی و شێری خرۆشاو ئامانجە ستراتیژییە سەرەکییەکانیان دەستەبەر کرد: ڕاگرتنی گەشەی ئێران بەرەو توانایی دروستکردنی چەکی ناوکی و لاوازکردنی بەرچاوی بەرنامەی هاژەکی بالیستیکییەکەی، کە هەر دووکیان هەڕەشەی گەورە بوون بۆ سەر ئیسرائیل، وڵاتانی عەرەبی و بەرژەوەندییەکانی ڕۆژاوا. حاشاکردن لەمە ناپاکییە. ئەم ئیدیعایە کە جەنگەکە بێجگە لە گێچەڵێکی بێ‌باکانە شتێکی دیکە نەبوو و شکستێکی بە تەواو مانا بوو، تەنیا ئیرەیی سیاسییە.

بڕوانە هەڕەشەی ڕوون و ئاشکرای ئێران، پێش جەنگەکە و هەروەها لە ئێستادا. ئەو نزیکەی پێنج‌سەد کیلۆ (٤٤٠ کیلۆگرام) ئۆرانیۆمی زۆر پیتێنراوی هەبوو، کە تا نزیکەی ئاستی پێویست بۆ چەکی ناوکی پیتێنرابوو و ئاژانسی نێودەوڵەتیی وزەی ناوکی گوتبووی: ئێرانییەکان بە یەک حەفتە دەتوانن سووتەمەنیی پێویست بۆ ٩ بۆمبی ناوکییان هەبێت. ئەمە، پێشێلکاریی سەرجەم سنوورەکانی ڕێککەوتنە ناوکییەکە بوو کە ئێران لەگەڵ ڕۆژاوا واژۆی کردبوو. بە هەمان شێوە ئێران مانگانە ١٠٠ هاژەکی دروست دەکردن و بەرەو دۆخێک دەچوو کە لەوێدا یەدەگی هاژەک و دڕۆنەکانی ئێران دەیتوانی بەرگریی ئیسرائیل و سەرجەم بنکە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان لە ناوچەکەدا نوقم بکات. ئێران هەروەها ناوەندەکانی بەرهەمهێنانی ناوکی و هاژەکییەکانی دەگواستەوە بۆ قووڵایی ژێر زەوی تا لە هێرشی کاریگەر دژی ئەوان بیانپارێزێت.

لە هەوڵێکی هاوبەشی مێژووییدا کە ١٥ هەزار هێرشی ئاسمانی لە ماوەی شەش حەفتەدا کران، هێزە ئاسمانییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیل بەرگریی ئاسمانیی ئێرانیان خاپوور کرد، هێزی دەریایی و ئاسمانیی ئەم وڵاتەیان تەفروتوونا کرد، هاژەکهاوێژەکانیان، جبەخانە و ناوەندەکانی بەرهەمهێنانی چەکوچۆڵەیان لەنێو بردن و وێستگەی کارەبا و وزەیان تێک ڕووخاندن کە وزەی پێویستیان بۆ پیشەسازییەکانی ناوکی و هاژەکی بالیستیکی دابین دەکرد، زانا و پسپۆڕە سەرەکییەکانیان کە دەوری یەکلاکەرەوەیان لە پیشەسازییەکانی ناوکی و هاژەکیدا دەگێڕا کوشت، هەزاران فەرماندە و ڕێبەرانی هێزەکانی سەرکوتی نێوخۆیی و دەیان ڕێبەری توندڕەوی ڕێژیمی مەلایانیان کوشت، کە ڕەوایییان بە گەشەکردنی هێژەمۆنیخوازانە و کۆمەڵکوژانەی ئێران دەدا.

تەنانەت بەبێ دەستبەسەرداگرتنی ئۆرانیۆمی زۆر پیتێنراوی ئێران (کە بەگوێرەی ڕاپۆرت لە ژێر داروپەردووی بنکەیەکی ئەسفەهاندا پاش هێرشی ئۆپەراسیۆنی چەکوشی نیوەشەو لە ساڵی ڕابردوودا چاڵ کراوە)، وێدەچێ ئێران هیچ تواناییەکی بۆ بەرهەمهێنانی بۆمبێکی ناوکی لە ئێستادا نەبێت، چونکە سەرجەم زنجیرەی بەرهەمهێنانی پێویست بۆ چوونی ئێران بەرەو دروستکردنی بۆمبی ناوکی لە بۆمبارانەکاندا پێکراوە.

جەنگەکە بە هەمان شێوە ئەم چاڵە ئابوورییەی قووڵتر کرد کە ئێران تێیدا نوقم بووە. وڵاتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیل گەلێک ژێرخانیان بۆمباران کردن کە بێجگە لە کارایی مەدەنی هەروەها کارایی سەربازییشیان هەبوو، لە نێویاندا ناوەندەکانی بەرهەمهێنانی پێترۆشیمی و پۆڵا کە بەسەر یەکەوە ١٥%ی بەرهەمی نێوخۆیی گشتیی ئێران و ٦٠%ی بەرهەمی پیشەسازیی نانەوتی پێک دێنن.

گەمارۆی هەنووکەیی وڵاتە یەکگرتووەکان لە گەرووی هۆرمۆز ئەگەری پچڕاندنی دوایین شادەماری ئابووریی ئێرانی هەیە، واتە داهاتی نەوت، کە ٥٠%ی بودجەی دەوڵەت لەم داهاتە دابین دەبێت. بەگشتی، ئێران سامانی ستراتیژی، سەربازی، ژێرخانی و ئابووری لەکیس چوون. پەیوەندییەکانی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی کەنداو تێکڕما، چونکە بە زیاتر لە ٦٠٠٠ هاژەک و فڕۆکەی بێ‌فڕۆکەوان هێرشی کردە سەریان و بووە هۆی تەریککەوتوویی ناوچەیی پێشتر نەبینراو.

جێگای ئاماژەیە، ئێران هەوڵی دا بەرپەرچێکی سەربازیی واتادار بەرانبەر بە هێزەکانی ئەمریکی و ئیسرائیلی بداتەوە، جا بە تواناییەکانی خۆی بووبێت یان بە هی بەکرێگیراوەکانی. ئاشکرا بوو کە ڕایەڵەکانی بەرگریی ئێران و دامودەزگا هەواڵگرییەکانی کە گوایە فرە لێهاتوون، بەپێچەوانە گەلێک هەنۆکەن (قۆڕن). ئێرانییەکان بە چاوی خۆیان زەلیلکرانی ڕێژیمیان دیت.

ئەمە ڕووداوێکی گرنگ بوو هۆیەکەی ئەمە بوو کە کەلێنی نێوان فڕوفیشاڵی ئیسلامی توندڕەوی ئاشکرا کرد، چونکە ئەم پڕوپاگاندایە ئێرانی وەک زلهێزێکی گەشەسەندووی وێنا کردبوو کە خەریکی دارشتنەوەی ناوچەی دەوروبەری خۆیەتی. جەنگەکە بە هەمان شێوە ڕەوایی نێوخۆیی ڕێژیمیشی لێک هەڵتەکاند. دەوڵەتێک کە دەسەڵاتەکەی پشت ئەستوور بە پشتگیریی ڕاستەقینە بێت، پێویست ناکات بۆ چۆڵکردنی شەقامەکان لە نارەزایەتی پەنا بۆ کۆمەڵکوژی ببات.

بێگومان، هەڵسوکەوتی ئێران لە کاتی جەنگەکەدا پێویستیی ڕوودانی ئەم جەنگەی پشتڕاست کردەوە. کۆماری ئیسلامی هێرشی بێ‌بەزەییانەی هاژەک و دڕۆنانی ئاراستەی دراوسێ عەرەبەکانی کرد، بۆمبی هێشوویی دژی خەڵکی مەدەنیی ئیسرائیل بەکار هێنا، گەمارۆی خستە سەر گەرووی هۆرمۆز و، بە توانایی هاژەکیی کە تا ئەو کاتە شاراوە بوو، هێرشی کردە سەر چەند خاڵێک کە فرە لە ناوچەکە دوورتر بوون. کردەوەکانی ئێران بە ڕوون و ئاشکرا پیشانی دا کە بۆ متمانەپێکردن نابێت، پیشانی دا کە هەڕەشەیەکی مەزنە بۆ سەر ئاسایشی ناوچەیی و جیهانی و، دەبێ پێشی پێ بگیرێت تا نەتوانێت چەکی ناوکی بەرهەم بێنێ و بیهاوێژێت. بەکورتی، جەنگە شەش حەفتەیەکە بەهۆ و ئامانجی یەکپارچە بەڕێوە چوو. ئەم جەنگە هەوڵێکی ڕەوشتی و پێویست بوو، جەنگەکە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی سەرکەوتوو بوو و، دۆخە ستراتیژییەکەی باشتر کرد. هەڕەشە دەستبەجێیەکانی ئێرانی بێ‌کەڵک کرد، تواناییە ستراتیژییەکانی ئێران تووشی زەرەری بەرچاو بوون (ئەگەرچی دەکرێ پێچەوانە بکرێنەوە) و، سەقامگیریی ڕێژیم تووشی هەژانی بەرچاو بووە، ئەگەرچی بتوانێ بۆ ماوەیەک درێژە بە ژیان بدات.

ئەمریکا و ئیسرائیل ئێستا کە لە جەنگدا سەرکەوتنیان مسۆگەر کردووە، دەبێ براوەی گوتارەکە لەمەڕ جەنگەکە بن، پێداگر بن لە سەر ڕەوشتی‌بوونی هەڵمەتەکە و جەخت بکەنەوە کە سنوورە دژوارەکانی سەپێنراو بەسەر ئێراندا دادپەروەرانەن. پارێزگاری کردن لە دەستکەوتەکانی جەنگ پێشگرتن بە خۆگرتنەوەی ئێران دەخوازێت، تا ئەم کاتەی ئێران واز لە بەرنامە سەربازییە هەڕەشەئامێزەکانی و هەڵوێستە شەڕەنگێزییەکەی لە ناوچەکەدا بێنێت. تەنیا ڕێگای خۆگرتنەوەی ئێران، قبووڵکردنی هێورکردنەوە بەگوێرەی مەرجەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانە.

بۆ ئەم مەبەستە، وڵاتە یەکگرتووەکان دەبێ چنگ لە قوڕگی ئێران بەرنەدات (هیچ سووککردنێکی بەرچاوی گەمارۆکان لە ئارادا نەبێت)؛ تەریکخستنەوەی ئێران (پێش بە نزیکبوونەوەی وڵاتانی ئورووپی و عەرەبی کەنداو لە ئێران بگیرێت)؛ گوشاری سەربازی لە سەر ئێران بپارێزێت (هێزە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان نابێ بەمزووانە لە ناوچەکە پاشەکشە بکەن)؛ بە چڕی چاودێریی ئۆرانیۆمە پیتێنراوەکەی بکات (و دیسان هێرش بکرێتە سەر هەر بنکەیەکی گەشەکردنی ناوکیی دیسان چالاک کراو) و؛ پشتگیری لە سەرهەڵدانی جووڵانەوەیەکی بەهێزی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی بکرێت (چەکوچۆڵیان بۆ دابین بکرێت).

تا ئەو جێیەی پەیوەندیی بە ئیسرائیلەوە هەیە، ئیسرائیل دەبێ وانەی گرنگی لەمەڕ بەردەوامی و دەستپێشخەریی دۆخی بەرگریی خۆی لە نێویاندا باڵادەستیی ستراتیژی دژی مەزنترین و دوورترین دوژمنەکانی وەرگرتبێت. بە پلاندانانی سەربازی، جێبەجێکردنێکی فرە نایابەوە و، بە هاوپەیمانیی لێبڕاوانە لەگەڵ زلهێزێک، ئیسرائیل بەسەر ئێراندا سەرکەوت و دەتوانێ دیسان سەرکەوێت.

ئەگەرچی ئێران دە هێندەی ئیسرائیل گەورەیە و هەزاران کیلۆمەتر لێی دوورە و، پشتگیریی لە چوار سپای بەکرێگیراو لە سنوورەکانی ئیسرائیلدا دەکرد کە دەیان هەزار هێزی چەکدار و سەدان هەزار تۆپ، هاژەک و دڕۆنیان هەبوون، بەڵام ئیسرائیل بەسەریاندا سەرکەوت.

بەهەمان شێوە دانبەخۆداگرتنی ئیسرائیلییەکانیش فرە گرنگە، کە پیشانیان دا ئەوان قارەمانانە لە بەرانبەر جەنگی هەمەلایەنە لەگەڵ ئێران، کە بەکردەوە دوو جەنگ لە ماوەی ساڵێکدا بوون، خۆڕاگری دەکەن.

تەنانەت لە دژوارترین ڕۆژەکانی جەنگەکەدا، کە جەنگ بە چڕی لە ئارادابوو، ئابووریی وڵات درێژەی بە کاری خۆی دا. لە ماوەی چەند کاتژمێرێکدا ئەو ڕێگایانەی بەهۆی بەرکەوتنی هاژەکی دوژمن تووشی زەرەر ببوون، خاوێن کرانەوە، نۆژەن کرانەوە و بۆ هاتووچۆی هاووڵاتییان ئاوەڵا کرانەوە. دیسیپلینی ڕەچاوکردنی ڕێنوێنییەکانی پەیوەندیدار بە بەرگریی نیشتمانییەوە فرە سەرنجڕاکێش بوو. بنەماڵەکان جەژنەکانی پوریم و پاکیان بە شێوەیەکی ئاسایی لە ماڵەکانیان بەڕێوە برد. ئیسرائیلییەکان خۆڕاگرن.

دژوارییەکان بایەخی ئەزموونکردنیان هەبوو. هەر چۆنێک بێت، ئەم شەڕە لەدژی سەرهەڵدانی ئێرانێکی تەیار بە چەکی ناوکی و هەزاران هاژەکی بالیستیک بوو و مانەوەی دۆخی پێشوو لەڕادەبەدەر خراپتر لەو دژوارییانە دەبوو کە ئیسرائیلییەکان ناچار بوون خۆی لە بەرانبەردا ڕابگرن و لەو شەڕەدا تێچووی بۆ بدەن.

ترومای بەکۆمەڵ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛

ئەو برینانەی نەوە دوای نەوە دەگوازرێنەوە

ڕۆژهات موکری

گێڕانەوەیەک لە ڕەنگدانەوەی ترس لە نێوان نەوەکاندا

ژنێکی تەمەن پەنجا و چەند ساڵەی دانیشتووی شارۆچکەیەکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان) دەگێڕێتەوە هەر کاتێک مۆبایلەکەی لە شەودا زەنگ دەخوات، بە توندی دڵەکوتێ دایدەگرێ. دەڵێت ساڵانێکی درێژە بارودۆخی بەم شێوەیەیە؛ ڕێک لەو شەوەوە کە براکەیان برد و چیتر نەگەڕایەوە. ئەم ژنە نە لە زینداندا بووە و نە لە گرتنگەیەکدا لێکۆڵینەوەی لەگەڵدا کراوە، بەڵام هێشتا لە نێو واقیعی ئەو شەوەدا دەژی.

کچەکەشی بە هەمان شێوەیە؛ کچێک کە ئەو شەوەی نەبینیوە، بەڵام لە منداڵییەوە فێربووە لە زرینگەی زەنگی تەلەفۆن لە شەودا بترسێت. کەس ئەم ترسەی فێر نەکردووە، بەڵام ئەو ترسە لە کەشی ماڵەکەدا باڵکێش بووە و ئەویش وەک ئۆکسیژن هەڵیمیژیوە.

لە دەروونناسیی هاوچەرخدا، یەکێک لە باس‌وخواسە گرنگەکان ئەوەیە کە تروما (Trauma) تەنیا لە مێشکدا نامێنێتەوە، بەڵکوو لە جەستەشدا ڕەگ دادەکوتێ. لەم چوارچێوەیەدا، تێڕوانینی دەروونپزیشکی ناودار بێسڵ ڤان دێر کۆلک (Bessel van der Kolk) گرنگییەکی تایبەتی هەیە. ئەو جەخت لەوە دەکاتەوە لەش تەنیا لەگەڵ زەین نییە، بەڵکوو خۆی یادەوەریی تروما هەڵدەگرێت؛ جەستە هەموو شتێکی لەبیرە. ئەو ترومایەی کە نەهێنرێتە سەر زمان و دەرنەبڕدرێت، لە ماسوولکەکان، سیستمی بەرگری، ڕیتمی دڵ و شێوازەکانی هەناسەداندا دەمێنێتەوە.

لەو شوێنەی ترس دەبێتە بەشێک لە ژیانی ڕۆژانە، ئەم شوێنەوارانە تەنیا دەروونی نین، بەڵکوو خۆیان لە جەستەشدا دەردەخەن؛ وەک سەرئێشەی درێژخایەن، ئازاری لەخۆڕای ماسوولکەکان، شلەژانی خەو، کێشەکانی کۆئەندامی هەرس و بەرزبوونەوەی پەستانی خوێن لە تەمەنی خوارووشدا. ئەم نیشانانە زۆرجار ڕەنگدانەوەی ئەو ئازارەن کە دەرفەتی دەربڕینی بۆ نەڕەخساوە. لە دۆخێکی وەهادا، پزیشکێک کە تەنیا سەیری جەستە بکات و لە مێژووی کۆمەڵایەتی و سیاسیی نەخۆشەکە بێئاگا بێت، ناتوانێت بەتەواوی و دروست لە واقیعی نەخۆشییەکە تێبگات.

لە ترومای تاکەکەسییەوە بۆ ترومای بەکۆمەڵ

کاتێک باس لە تروما دەکرێت، بیری زۆربەی خەڵک یەکسەر بۆ ڕووداوێکی تاکەکەسی دەچێت؛ وەک وەرگەڕانی ئۆتۆمبێل، گیانلەدەستدانی ئازیزان یان ئەزموونی ئەشکەنجە. بەڵام لە پاڵ ترومای تاکەکەسیدا، جۆرێکی قووڵتر لە برینی دەروونی هەیە کە تەنیا تاکێک ناگرێتەوە. هەندێک جار نەتەوەیەک هەر هەمووی تووشی برینێک دەبێت کە ساڵانێکی درێژ لە یادەوەریی بەکۆمەڵدا دەمێنێتەوە و هێدی هێدی دەگوازرێتەوە بۆ نەوەی داهاتوو؛ شتێک کە بە ترومای بەکۆمەڵ (Collective Trauma) دادەنرێت.

ئەم جۆرە ترومایە بە شێوەیەکی گشتی لەو ژینگەیەدا سەر هەڵدەدات کە توندوتیژی، سەرکوتکاری، سووکایەتی، هەڵاواردن و نائەمنی دەبنە بەشێکی هەمیشەیی لە پێکهاتەی ژیانی ڕۆژانەدا. لە کەشێکی ئاوهادا، بابەتەکە تەنیا چەند ڕووداوێکی دابڕاو نییە؛ بەڵکوو خودی ژیانی ڕۆژانە دەبێتە سەرچاوەی دڵەڕاوکێ، و مرۆڤەکان کەم کەم فێر دەبن هەمیشە چاوەڕوانی هەواڵێکی خراپ بن، تەنانەت کاتێک ڕواڵەتی ژیانیش ئارام و بێدەنگە. بەمجۆرە بەرەبەرە جەستە و مێشک دەکەونە دۆخی ئامادەباشیی هەمیشەییەوە؛ دۆخێک کە تێیدا ئاسایش چیتر ئەزموونێکی ڕاستەقینە و جێگیر نییە.

دۆخی ئامادەباشیی هەمیشەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان سەرکوت، گوشاری سیاسی و ئەمنییەتی ساڵانێکی درێژە تەنیا لە ئاستی ڕووداوەکاندا نەماوەتەوە، بەڵکوو بە ڕوونی شوێنپێی لە دەروونی بەکۆمەڵدا دەبینرێت؛ لە دڵەڕاوکێی بەردەوام، لە توورەیی سەرکوتکراو و لەو هەستی بێپەنایییەی لە دەمارەکانی ژیانی ڕۆژانەدا دەگەڕێ.

لەو ژینگەیەی ڕۆژانە هەواڵەکانی وەک: گرتن، ئەشکەنجە، لەسێدارەدان، بێسەروشوێنبوونی دەستبەسەرکراوان، کوژرانی کۆڵبەران، کۆچی زۆرەملێ، و هەڵاواردنی ئابووری و ئایینی، سەرکوت و گوشاری چڕی ئەمنییەتی بەردەوام دووپاتە و چەندپاتە دەبنەوە، مێشک و جەستە بەرەبەرە هاوسەنگیی خۆیان لەدەست دەدەن و دەچنە نێو دۆخی ئامادەباشییەکی بەردەوامەوە، بەجۆرێک کە تەنانەت چرکەساتەکانی بێدەنگییش لە ناخەوە لێوانلێون لە گرژی.

گواستنەوەی بێدەنگ و پەروەردەی ترس

منداڵێک کە لە کەشێکی ئاوادا گەورە دەبێت، بە شێوەیەکی نەخوازراو و نەویستراو لەگەڵ ئەم فەزایەدا پەروەردە دەبێت و ڕادێت. وشەکانی وەک زیندان، لێکۆڵینەوە، هەژاری، ئەشکەنجە، لەسێدارەدان، تەقەکردن و سووکایەتیکردن بە ناسنامە دەبنە بەشێک لە فەرهەنگ و یادەوەریی سەرەتایی ئەو. تەنانەت ئەگەر بۆخۆیشی بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ توندوتیژیی ئەزموون نەکردبێت، دڵەڕاوکێ لە دەوروبەرییەکانیەوە فێر دەبێت؛ لە بێدەنگیی قورسی باوک، لە نیگەرانیی بەردەوامی دایک و لە کەشی خنکێنەری ماڵێکەوە کە زۆر شتی تێدا ناگوترێت، بەڵام لە هەمان کاتدا هەموو ئەوانەی فام کردووە. کەواتە ترس هەمیشە بە دەنگ و هاوار ناگوازرێتەوە؛ هەندێک جار لە بێدەنگیدا لانە دەکات و هەر لەوێشدا گەشە دەکات.

لە دۆخێکی وەهادا، بێدەنگی دەبێتە خاڵی چەق و ڕۆڵێکی ناوەندی دەگێڕێت: دایکێک کە بە چرپە و هێواشی قسە دەکات، باوکێک کە سیمای هەمیشە نیگەرانیی پێوە دیارە، و نەوەیەک کە فێربووە هەستەکانی بە تەواوی کپ بکات و دەرینەبڕێت؛ ئەوانە هەموویان بەیەکەوە خەریکی گواستنەوەی دڵەڕاوکێیەکی خامۆشن؛ دڵەڕاوکێیەک کە ڕەنگە هیچ ناوێکی فەرمیی نەبێت، بەڵام ئامادەیی و سێبەرەکەی لە ڕەفتار و پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا بە تەواوی بەرجەستە و هەستپێکراوە. دەرەنجامی ئەم هاوکێشەیەش، خولقانی ترسێکی درێژخایەنە کە بێ ئەوەی بە دەنگ گوزارشتی لێ بکرێت، لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر دەگوازرێتەوە.

ئاساییبوونەوەی دۆخی ئازار و داڕمانی دەروونی

یەکێک لە مەترسیدارترین لێکەوتەکانی ئەم دۆخە، ئاساییبوونەوەی ئازارە. کۆمەڵگە بەرەبەرە لەگەڵ دەنگی تەقە، مردن، بێسەروشوێنبوونی زۆرەملێ، سەرکوت، کەشی ئەمنییەتیی توند و هەواڵە تاڵەکان ڕادێت. ڕاهاتنێک کە هەرگیز نیشانەی چاکبوونەوە نییە؛ چونکە ئەو برینەی قسەی لەسەر نەکرێت و دەرنەبڕدرێت، تیمار نابێت، بەڵکوو تەنیا دەگوازرێتەوە بۆ چینە قووڵەکانی دەروون و لەوێدا بە شێوەی داخورانێکی هێدی هێدی و بەردەوام پەرە دەستێنێت. هەر بەم هۆیەشەوەیە کە لە ڕۆژهەڵاتدا لەگەڵ نیشانەکانی وەک خەمۆکی، دڵەڕاوکێ، داڕمان و داهێزانی دەروونی، خووگرتوویی و ئاڵوودەبوون بە ماددەی هۆشبەر و توورەیی شاراوە بەرەوڕوو دەبینەوە.

لە پاڵ هەموو ئەم گوشارە سیاسییانەدا، سووکایەتیکردن بە ناسنامە تێکدەرانەترین ڕۆڵی هەیە. مرۆڤێک کە بە بەردەوامی هەست بکات دەبێت زمان، کولتوور، مێژوو، ئایین، جلوبەرگ یان مۆسیقاکەی بشارێتەوە، بەرەبەرە تووشی داڕووخانی دەروونی دەبێت؛ کەلێنێک بەدی دێت لە نێوان خودی ڕاستەقینە و ئەو خودەی بۆی هەیە خۆی پێ دەربخات. ئەم درزە بە هێمنی و بێدەنگی پێش دەکەوێت، بەڵام بە تێپەڕبوونی کات دەگۆڕێت بۆ ماندوێتیی دەروونی، دڵەڕاوکێی درێژخایەن و هەستی ڕەگ و ڕیشە و ناسنامەیی. ئەو کەسانەی ساڵانێکی درێژ ناچار دەکرێن بەشێک لە خۆیان بشارنەوە، زۆرجار لەگەڵ جۆرێک لە دووکەرتبوونی دەروونیدا (دووفاقیی دەروونی) دەژین کە بەدایمە پێکەوە لە گرژیدان و ململانێی یەکتر دەکەن.

بەهێزبوونی بەرگری لە ناخی تروماوە

لە لایەکی دیکەش، ترومای بەکۆمەڵ تەنیا ئازار و مەینەتی بەرهەم ناهێنێت، بەڵکوو لە دڵی ئەم ئەزموونە قورسانەدا، بەرگری و خۆڕاگرییش شکڵ دەگرێت. یادەوەریی مێژوویی بەهێز، پاراستنی زمان، مۆسیقا، گێڕانەوەکان و نەریتەکان، هەموویان شێوازگەلێکن بۆ زیندوو ڕاگرتنی ناسنامە. ئەم بەرگرییە تەنیا ڕەهەندێکی سیاسی نییە، بەڵکوو دەروونییشە؛ جۆرێکە لە هەوڵدان بۆ ئەوەی مرۆڤ لەژێر گوشاری ڕەهادا تێکنەشکێت و شتێک لە پێناسەی خۆی بپارێزێت.

ترومای بەکۆمەڵ هەندێک جار بە شێوازێکی پارادۆکسیکاڵ دەبێتە سەرچاوەی ناسنامەش. لە مێژووی کوردستاندا، ئازاری هاوبەش بووەتە یەکێک لە ڕەگەزەکانی یەکگرتوویی و هاوپێوەندیی بەکۆمەڵ. زمان، مۆسیقا، شێعر و گێڕانەوەکان هەڵگری ئەم یادەوەرییەن. ئەم جۆرە لە بەرگریی کولتووری، خۆی شێوازێکە لە مانەوە؛ جۆرێکە لە ڕاگەیاندنی ئامادەیی لە هەمبەر فەرامۆشکردن و بیرچوونەوەدا.

بەڵام ئەم دۆخە مەترسییەکیشی هەیە: کاتێک ئازار دەبێتە بەشێک لە ناسنامە، خولی سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەشی دەتوانێت بەردەوام بێت. هەر لەبەر ئەم هۆیەشە نەوەی نوێ لەگەڵ بەرپرسیارێتییەکی دووفاقەدا ڕووبەڕووە؛ هەم دەبێت یادەوەریی مێژوویی خۆی بپارێزێت، هەمیش دەبێت دەرفەتی چوونەدەرەوە لە بازنەی تروما بخولقێنێت.

قۆناغەکانی ساڕێژبوونی برینە کۆمەڵایەتییەکان

ساڕێژکردنی ئەم برینانە نە خێرایە و نە ساکار. ئەم ڕێڕەوە لە ناسینی برینەکەوە دەست پێ دەکات، بە گێڕانەوە دەگات، لە ماتەمگێڕان و شینگێڕی تێدەپەڕێت و لە کۆتاییدا بە سەرلەنوێ بنیاتنانەوەی هیوا و هۆمێد کۆتایی دێت. لادانی هیچ کام لەم قۆناغە یەکبەدوای یەکانە کارێکی مەحاڵە.

لەم بارودۆخەدا شکاندنی بێدەنگی خاڵی دەستپێکە. ئەو بێدەنگییەی ساڵانێکی درێژ ئازاری لە ناخی خۆیدا حەشار داوە. کۆمەڵگەیەک کە باس لە برینەکانی نەکات، دەرفەتی تێپەڕینیشی لێ زەوت دەبێت. لەم نێوەندەدا ڕۆڵی نووسەران، ڕۆژنامەنووسان، دەروونناسان و هونەرمەندان تەنیا شرۆڤەکردنی دۆخەکە نییە، بەڵکوو گەواهیدانە؛ گەواهیدان لەسەر ئەوەی کە ئەم ئازارە ڕاستەقینەیە و دەبینرێت. هەنگاوی دواتر خولقاندنی ژینگەی ئارامە. کەش و ژینگەیەکی پارێزراو بۆ گێڕانەوە کە تێیدا قسەکردن لەسەر دڵەڕاوکێ، ماتەم و توورەیی بە لاوازی دانەندرێ. پاشان دادپەروەریی کۆمەڵایەتی گرینگیی خۆی دەردەخات. بێگومان هیچ ساڕێژبوونێک بێ هەستکردن بە دادپەروەری مسۆگەر نابێت؛ دادپەروەری نە بە واتای تۆڵەسەندنەوە، بەڵکوو بە واتای بەفەرمی ناسینی ئازارەکە، قبووڵکردنی بەرپرسیارێتی و ڕێگریکردن لە دووبارەبوونەوەی هەمان بازنەی چەقبەستوو.

نەوەی نوێ و گۆڕینی ئاڕاستەی مێژوو

نەوەی ئەمڕۆی کۆمەڵگەی کوردی لە پێگەیەکدا وەستاوە کە هەم باری قورسی یادەوەرییەکی بریندار هەڵدەگرێت، هەمیش بۆ یەکەمین جار ئامرازی زانستیی تێگەیشتن و گێڕانەوەی ئەو یادەوەرییەی لەبەردەستدایە. شکاندنی بازنەی ترومای نێوان نەوەکان بێگومان سادە نییە، بەڵکوو کارێکی کردەنییە؛ ئەویش کاتێک مرۆڤ بڕیار دەدات ئازارەکە بناسێت، بێ ئەوەی ڕێگە بدات تەواوی داهاتووی ئەو پێناسە بکات و ئاڕاستە بکات.

لە کۆتاییدا، کۆمەڵگەیەک کە لە برینەکانی خۆی تێ بگات و شرۆڤەیان بکات لاواز نابێت؛ بەپێچەوانەوە، بۆ یەکەمین جار هەلێکی ڕاستەقینە بەدەست دەهێنێت بۆ ئەوەی لە ناخەوە و بە شێوەیەکی بنەڕەتی خۆی ساڕێژ بکاتەوە.

وێستگە

کاڵای پڕوپاگەندە

ئاسۆ مینبەری

ماوەیەکە کۆماری ئیسلامی بۆ بەهێزنیشاندانی خۆی و لە ڕاستای نکۆڵیکردن لە شکستە یەک لە دوای یەکەکانی، پەنای بردووەتە بەر پڕوپاگەندەیەکی میدیایی؛ پڕوپاگەندەیەک کە تێیدا دیسان ژن ئەکتەری سەرەکییە!

لەو کاتەوە کە هێرشەکانی ئیسرائیل و ئەمریکا، چوارچێوەی نیزامی ویلایەتی فەقیهیان تێک دا و کاربەدەستانی پلە یەکی ئەم ڕێژیمەیان کردە ئامانج، ڕێژیم لە ڕێگەی ناوەندەکانی پڕوپاگەندەی خۆیەوە هەوڵ دەدات، سەرپۆشێک بەسەر شکستەکانیدا بدات و وای بنوێنێ کە وەک دەسەڵاتێکی خۆڕاگر، لە سۆنگەی هێزەوە دەردەکەوێ. بەڵام ڕاستییەکانی کۆمەڵگەی ئێران شتێکی دیکەمان پێ دەڵێن و هەرچی کۆماری ئیسلامی هەوڵ دەدات ڕاستییەکان بشارێتەوە، زیاتر ڕیسوا دەبێت و زیاتر دەردەکەوێ کە ئەو ڕێژیمە خەریکە دوایین ساتەکانی تەمەنی نگریسی خۆی تێدەپەڕێنێت.

لە نوێترین هەوڵەکانی ڕێژیمدا، ژنان وەک کاڵایەکی هەرزان بوونەتە ئەکتەری سەرەکی بۆ پارێزگاریکردن لە دەسەڵاتێک کە لە هەموو ٤٧ ساڵی ڕابردوودا ئەوانی وەک مرۆڤی پلە چەندیش نەبینیبوو. بە درێژایی مێژووی کۆماری ئیسلامی، ژن وەک بوونەوەرێکی ناکارامە سەیر کراوە کە تەنیا لە چوارچێوەی ماڵ و خێزاندا پێناسەی بۆ کرابوو و تەنیا ئەرکیشی لەم جیهانە پان و بەرینەدا، وەچەخستنەوە بۆ گەورەکردنەوەی بنەماڵەگەلێک بوو کە پیاوان تێیدا قسەی یەکەم دەکەن.

لە ڕاستیدا کۆماری ئیسلامی لە قۆناغە دژوارەکانی مێژووی خۆی و لە کاردانەوە بە ڕووداوەکاندا، ژنان وەکوو کاڵایەکی هەرزان بەکار دەهێنێ. هەرزانن لەبەر ئەوەی کە ئەو ژنانەی کە دەچنە چوارچێوەی پیلانەکانی ڕێژیمەوە، کەسانێکی نەفس‌نزمن کە بە کەمترین پارە ئامادەن پشت لە خەڵک و نەتەوەی خۆیان بکەن و ببن بە مۆرەگەلێکی سەرکوتکاری گوێڕایەڵ کە لە یادگەی مێژووییشیاندا نەماوە کە ٤٧ ساڵە کۆماری ئیسلامی قەت وەکوو مرۆڤیش سەیری نەکردوون.

لەگەڵ دەسپێکی شۆڕشی ژینا و هاتنە مەیدانی ژنان، کۆماری ئیسلامی هەوڵی دا لە هەندێ پڕوپاگەندەی تایبەتدا ژنان بێنێتە نێو مەیدانەوە تاکوو بە دنیای دەرەوەی بسەلمێنێت کە ژن لە چوارچێوەی ئەو دەسەڵاتەدا مافی هەیە، بەڵام ڕاستیی ڕووداوەکان و ئامارەکان لە سەرکوتی ژنان وێنایەکی دیکەیان بە جیهان دا.

لە قۆناغی ئێستاشدا و دوای شەڕی ٤٠ ڕۆژەی ئیسرائیل و ئەمریکا دژی ئەم دەسەڵاتە، جارێکی دیکە هەوڵەکان بۆ بەکاڵاکردنی ژنان دەستیان پێ کردووەتەوە. ڕێژیم بە بڵاوکردنەوەی کۆمەڵێک وێنە لە ژنانی چەکداری سەر بە دەسەڵاتەکەی لەسەر ماشینی نیزامییەوە، هەوڵی دا پەیامێک بە دەرەوە بگەیەنێ کە تەنانەت ژنانیش ئامادەی پارێزگاری لە ئێرانن! بڵاوبوونەوەی ئەم وێنانە کاردانەوەی زۆریان بەدواوە بوو. ئەو وێنانە لانیکەم بۆ ئەو ژنانەی کە لەو جوغرافیایەدا ژیابێتن، جگە لە درۆیەکی گەورە هیچ نین.

یەکەم ئەوەی کە پێناسەی کۆماری ئیسلامی لە ژن، ژنی چەکداری پارێزەری جوغرافیاکەی نییە و دووەم ئەوەی کە سیستەمی پەروەردە لەو ڕێژیمەدا وا بووە کە ژنان قەت خۆیان لە بازنەی کاروباری نیزامیدا نەبینیوەتەوە چونکە ئەم جۆرە چالاکییانە لای کۆماری ئیسلامی دەچنە چوارچێوەی جیاکردنەوەی ئەرکەکان، کلێشە ڕەگەزییەکان و بیرکردنەوەی پیاوسالارانەوە! لە نوێترین ڤیدیۆکانیشدا کە بڵاو بوونەتەوە، ژنان خەریکی کردنەوە و بەستی چەکی کلاشینکۆفن و دەنگوڕەنگی ڕێژیمیش بووەتە سەکۆیەک بۆ فێرکاریی ئاکاری توندوتیژ و چۆنیەتیی تەقەکردن لە دوژمن!

یەکەم بابەت ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی لە کاتی قەیرانی قووڵی ڕووخاندا، ئەم ژنانە وەک کاڵایەک بۆ پڕوپاگەندەی ئیدئۆلۆژیکی خۆی بەکار دەهێنێ و دەیەوێ لە بەرانبەر ژنانی ئازادیخوازدا زەقیان بکاتەوە.

دووەم ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی ڕێک دەزانێت کە خەریکە بەرەو ئاخرین ساتەکانی تەمەنی دەچێت و دەیەوێ بە بەسیجکردنی خەڵک مانەوەی خۆی مسۆگەر بکات.

سێیەم ئەوەیە کە بە هێرشەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل، کۆماری ئیسلامی زۆر لاواز بووە، لەگەڵ ئەوەشدا نالەباربوونی دۆخی ژیانی خەڵک و سەختبوونەوەی گوزەران و ژیانیان دەتوانێ چەخماخەی شۆڕش و سەرهەڵدانێکی نێوخۆیی دیکە لێ بدات. نابێ لەبیرمان بچێت کە نارەزایەتییەکانی بەفرانباری ساڵی ڕابردوو ڕێک بە نیشانەی نارەزایەتی بە دۆخی ئابووری دەستیان پێ کرد و ڕێژیم لە ڕێگەی هێزە سەرکوتکەرەکانییەوە، کۆمەڵکوژییەکی بێوێنەی لە مێژووی خۆیدا دەست پێ کرد.

لە ئێستاشدا مانۆڕدان بەو ژنانە و چەکدارکردنیان لە ڕاستای پلانێکی نوێی ڕێژیم بۆ سەرکوتکردنی نارەزایەتییە نێوخۆییەکان لەلایەن هێزە ئاتەش بە ئێختیارەکانییەتی.

بڵاوکردنەوەی ئەو دیمەنانە کە تێیدا ژنان ئەکتەری سەرەکین، تەنیا بۆ شاردنەوەی ماهییەتی توندوتیژ و دڕندەی کۆماری ئیسلامییە. چونکە ژن هەمیشە وەک بوونەوەرێکی ئارام و لەسەرەخۆ پێناسەی بۆ کراوە کە زیاتر لەوەی بیر لە شەڕ و ناسەقامگیری بکاتەوە، وەک باڵوێزی ئاشتی و ئارامی دەناسرێت. ئەو ژنانەی کە بوونەتە گۆپاڵی دەستی کۆماری ئیسلامی، تەنیا مۆرەگەلێکی بەکەڵک نەهاتوون کە کۆماری ئیسلامی خەریکە وەک قەڵغانێک بۆ پاراستنی خۆی و ڕێژیمەکەی کەڵکیان لێ وەردەگرێت.

لە ڕاستیدا دەرکەوتنی ئەو ژنانە ناتوانێ هیچ لە پێناسەی ئەو ژنە شۆڕشگێڕانە کەم بکاتەوە کە بە پێچەوانەی ئەوان، بە تێگەیشتن لە بوون و شوناسی ڕاستەقینەی خۆیان، هەنگاویان ناوەتە مەیدانی خەباتەوە. بێگومان بەرەنگاربوونەوەی ئەو دوو بەرەیە لە ژنان تەنیا بە سەرکەوتنی ئەوانەیان کۆتایی پێ دێت کە ڕێگای هەقیقەتیان هەڵبژاردووە و بۆ دەستەبەرکردنی ماف و ئازادی، ئامادەیی گیانفیداییین.

کۆماری ئیسلامی چەشنی ڕۆژە کۆتاییەکانی ئاڵمانی نازی

و لە ئینگلیزییەوە: نیان ب

ئەگەر ترامپ بڕیار بدات بە ئارامی چاوەڕێ بێت هەتا ئەوکاتەی دەسەڵاتبەدەستانی ئێران لە دەمارگیریی خۆیان بەئاگا بێنەوە، ڕەنگە تێ بگات کە سەبرگرتنەکەی بێسوود بووە؛ مێژووی ٨١ ساڵ لەمەوبەری ئورووپا هۆشدارییەکی توند لەسەر ئەو ڕێژیمانە دەدات کە تا کاتی سەپاندنی شکستی تەواوەتی، بەردەوام دەبن لە شەڕ.

وەک شارەزایان دەڵێن سەرکردایەتیی ئێران دابەش بووە و لە نێوان سیاسییە لێزان و دەمارگیرەکان، و لە نێوان مرۆڤە واقیعبینەکان و ئیسلامگراکاندا دێت و دەچێت. دەستەی دووەم کە زۆربەیان فەرماندەکانی سوپای پاسداران و بەرپرسانی ئەمنییەتین و خۆیان لە پۆستە باڵاکانی سەرکردایەتیدا دەبیننەوە، ڕێگرن لە هەر جۆرە ڕێککەوتن یان سازانێک لەگەڵ ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا.

ئەوان بە شێوەیەکی پەرەسەندوو تایبەتمەندییەکانی دەمارگیرییەکی کوێرانە پیشان دەدەن کە ڕێژیمی تێداچووی "نازی"مان وەبیر دەهێنێتەوە: دابڕان لە واقیع، باوەڕهێنان بە موعجیزە، بێباکیی بەرامبەر بە دۆخی ڕاستەقینە و کارەساتباری ئابووری و کۆمەڵایەتیی خەڵک و سوپای وڵاتەکەیان، و کۆمەڵکوژیی نەیارانی ڕێژیم. ئەوان ئامادەن پاشەڕۆژی ئێران فیدای خولیاکانی خۆیان بکەن و بۆ تێداچوونەکەی مل ڕابکێشن، ڕێک وەک چۆن سەرکردە نازییەکان لە مارس، ئەپریل و سەرەتای مانگی مایی مایسی ١٩٤٥دا ئامادە بوون ئەڵمانیا فیدای خۆیان بکەن و مل بۆ تێداچوونەکەی ڕابکێشن. ئەوان تا ئەوکاتەی سەربازەکانی هاوپەیمانان بە هێزەوە گەیشتنە بەردەم بارەگای فەرماندەییەکانیان و لە ڕەسمەیان بردن؛ لەسەر هەڵوێستی خۆیان سوور بوون.

"فۆڵکەر ئۆلریش"، مێژوونووس، لە کتێبەکەی بە ناونیشانی «هەشت ڕۆژ لە مانگی مایسدا» دەنووسێت لە ٢٤ کاتژمێری کۆتایی ئەپریلی ١٩٤٥دا، چەند کاتژمێرێک پێش خۆکوشتنی هیتلەر لە پەناگەی قایمی بەرلین، فڕۆکە ئەمریکییەکان بڵاوکراوەی پڕوپاگەندەییان بەسەر مونیخدا بڵاو کردەوە و داوایان لە خەڵکەکەی کرد بڕژێنە سەر شەقامەکان، حکوومەتی نازی بڕووخێنن و ڕێگری لەو خوێنڕشتنە بکەن کە ئەنجامەکەی لەپێشدا دیار بوو. لە وەڵامدا، گرووپێکی بچووکی ژێرزەمینیی لیبراڵ و دژە نازیی نێوخۆیی ڕاپەڕینێکیان دەست پێ کرد و تەنانەت دەستیان بەسەر وێستگەیەکی ڕادیۆییش داگرت. بەڵام داوای ئەوان لە پیاوان و ژنانی مونیخ بۆ پەیوەندیکردن بە ڕاپەڕینەکەوە بێ وەڵام مایەوە. کەس هەڵنەستا و شار نەخرۆشا. ئۆلریش دەنووسێت: «خەڵک و دانیشتووانی مونیخ و ناوچەکانی دەوروبەری پێیان باش بوو هەر چاوەڕێ بن و لە ماوەیەکی کورتدا نەزمی نازی سەرلەنوێ دامەزرایەوە». ئەو شۆڕشگێڕانەی نەیانتوانی ڕا بکەن، گیران و بە شێوەیەکی دڕندانە بە دەستی "ئێس ئێس" کوژران.

حکوومەتی نازی تەنیا ئەو کاتە کۆتایی هات کە هێزە نیزامییەکانی سوپای ویلایەتە یەکگرتووەکان بەبێ هیچ بەرگرییەک چوونە نێو ناوەندی شارەکە و دەستیان بەسەردا داگرت. دوای هاتنی ئەوان، گەلێک ئاڵای سپی لە باڵکۆن و پەنجەرەکانی مونیخەوە شۆڕ کرانەوە. لەناکاو، لە "نازی"ترین شاری ئەڵمانیادا، هیچ نازییەک نەما!

دەمارگیری و تۆقاندن نەک هەر پێش خۆکوشتنی هیتلەر لە ٣٠ی ئەپریلی ١٩٤٥، بەڵکوو دوای ئەوەش بەسەر ئەڵمانیای نازیدا زاڵ بوو؛ کاتێک ئەو فەرمانی بە خەڵکی ئەڵمانیا دا خۆیان ڕادەست نەکەن و فەرمانی بە سوپا کرد تا دوایین سەرباز بجەنگن. هیتلەر لە وەسیەتنامەکەیدا، دەریاوان «کارڵ دۆنیتس»، فەرماندەی هێزی دەریایی و وەفادار بە نازیسمی وەک سەرۆکی دەوڵەتی ئەڵمانیا (کە لەو کاتەدا نزیک بە تەواوەتییەکەی داگیر کرابوو) دەستنیشان کرد. دۆنیتس کابینەیەکی حکوومەتیی چالاک و شەڕخوازی پێکهێنا. ئۆلریش دەگێڕێتەوە: «تەنانەت دوای مردنی هیتلەریش، شەڕە قورسەکان لە نێوان "ڤێرماخت" (هێزی بەرگریی) ئەڵمانیا و سوپای هاوپەیمانان بە هەموو توندییەکەوە بەردەوام بوو». لە ڕاستیدا شەڕی دۆڕاو، خۆبەخۆ نەوەستا. ئۆلریش بە پەژارەوە ئاماژە بەوە دەکات زۆربەی زۆری ئەڵمانییەکان، خۆبەدەستەوەدانی بێ مەرجیان «نەک وەک ئازادی، بەڵکوو وەک شکست و تراژیدیایەکی نەتەوەیی» دەبینی. ئەڵمانییەکان خۆیان "نازی"زمیان نەڕووخاند، هەرچەندە زۆرینەی هەرە زۆریان بڕوایان بە هیتلەر نەمابوو و بۆ مردنی ئەویش شینیان نەکرد. ئەوان بڕوایان لەدەست دابوو، بەڵام بێدەنگ بوون. بڕوایان لەدەست دابوو، بەڵام ڕانەپەڕین.

لە ١٠ی مایی ١٩٤٥دا، «تۆماس مان»، نووسەری گەورەی ئەڵمانی، لە بەرنامەیەکی ڕادیۆیی تایبەتدا لە تاراوگە و لە کالیفۆرنیاوە، ڕاستییە تاڵەکەی بۆ گەلەکەی خستە ڕوو: «ئەگەر ئەڵمانییەکان لە کاتی خۆیدا خۆیان لە ژێر باری حکوومەتی نازی ڕزگار کردبایە، ئەگەر تەنانەت لە دوایین ساتدا ڕاپەڕینایە، ئێستا دەستیان بە جەژنی ئازادیی خۆیان و گەڕانەوە بۆ مرۆڤایەتی دەکرد.» بەڵام ئەڵمانییەکان خۆیان نازیزمیان نەڕووخاند. ئاکامگیرییەکەی ئۆلریش ئەوەیە: «ڕایشی سێیەمی نازی هەتا دوایین چرکە بەردەوام بوو لە کارەکانی.» لە هەموو ئەو ماوەیەدا، لە شار و شارۆچکەکانی سەرانسەری ئەڵمانیادا، ژیان بە ڕواڵەت بەپێی ڕۆتینی ئاسایی بەڕێوە دەچوو. سەرەڕای کەموکوڕی و مەترسییەکان، قاوەخانە خواردنگەکان، شوێنە بازرگانییەکان و سینەماکان کراوە بوون و شەقامەکان پڕ بوون لە خەڵک.

ئێستا بگەڕێینەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست: لە هەفتەکانی ڕابردوودا، دۆناڵد ترامپ زۆر پێشنیاری بۆ ڕێککەوتن لەگەڵ ئێران بە مەبەستی کۆتاییهێنان بە شەڕ بە ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی داوە. نەیاران لەنێو سەرکردەکانی ڕێژیمدا، سەرەڕای ئەو زەبرانەی ئێرانییەکان لە شەڕی دژی ویلایەتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیلدا خواردوویانە و دەیخۆن، پێشنیارەکانی ئەویان بە سووکایەتییەوە ڕەت کردووەتەوە. بەڵام خۆ ئەگەر بەو حاڵەشەوە ترامپ بڕیار بدات بە ئارامی چاوەڕێ بێ هەتا ئەوان لە دەمارگیری و توندڕەویی خۆیان بەئاگا بێنەوە، ڕەنگە تێ بگات سەبرگرتنەکەی بێسوود بووە. ئەمە وانەیەکی تاڵە کە مێژووی ٨١ ساڵ لەمەوبەری ئورووپا فێرمان دەکات.

چۆنیەتیی بەنێودەوڵەتیکردنی پرسی کورد

ئاریز محەممەدی

کاتێک کە باس لە «بەنێودەوڵەتیکردنی پرسی کورد» دەکەین، بە باوەڕی من هاوکات دوو لێکدانەوە کە بەشێکی زۆری نادروستە، باس دەکرێت. لە لایەکەوە، هەندێک کەس پێیان وایە کێشەکە تەنیا بۆ لاوازیی ڕاگەیاندن یان دیپلۆماسیی کوردەکان دەگەڕێتەوە و لە لایەکی ترەوە هەوڵ دەدرێت پرسی کورد تەنیا لە قاڵبێکی مافی مرۆیی یان کولتووریدا ڕوون بکرێتەوە و پێناسە بکرێت؛ وەک ئەوە وابێت ئەم کێشەیە تەنیا داواکردنی چەند مافێکی مەدەنیی بێت لە چوارچێوەی دەوڵەتەکاندا.

بە بڕوای من، هەردوو ڕوانگەکە ناتەواون. پرسی کورد پێش هەر شتێک، کێشەیەکی سیاسی و نەتەوەییە، کێشەی نەتەوەیەکە کە لە پرۆسەی چوارچێوەی نەزمی مۆدێرنی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا لە مافی دیاریکردنی چارەنووس بێبەش کرا و لە نێوان چەند دەوڵەتێکدا دابەش کرا. بەڵام ڕێک لەم خاڵەوەیە کە ئاڵۆزیی کێشەکە دەست پێ دەکات. چونکە لە سیاسەتی ئەمڕۆییدا بەتایبەت سیاسەتی جیهانی، تەنیا «مافی هەبوون» بۆ بوون بە پرسێکی نێودەوڵەتی بەس نییە. چونکە نەزمی جیهانی بەپێچەوانەی ئەوەی هەندێک جار دەبینردرێت، تەنیا لەسەر بناخەی بنەما ئەخلاقییەکان بەڕێوە ناچێت بەڵکوو لەسەر بنەمای هاوسەنگیی هێز، بەرژەوەندییە جیۆپۆلەتیکییەکان و تەنانەت مەشرووعیەتی سیاسی دەجووڵێ. بەم هۆیەشەوە، پرسی کورد لەگەڵ بوونی سەدەیەک بەرخودان، هێشتا نەیتوانیوە پێگەیەکی گونجاو لەگەڵ قووڵایی مێژوویی و سیاسیی خۆی لە دامەزراوە نێودەوڵەتییەکاندا بدۆزێتەوە.

ئێمە دەبێت قبووڵی بکەین کە پرسی کورد لە مێژووی خەباتی خۆیدا تەنیا قوربانیی سەرکوتی دەوڵەتانی ناوچەکە نییە، بەڵکوو دەکرێت بگوترێت کە قوربانیی جۆرێک لە ناسەقامگیری لە پێناسەی سیاسیی خۆیشیدا بووە. کوردەکان لە درێژەی مێژووی هاوچەرخدا، زۆرجار یان لە قاڵبی «کێشەیەکی ئەمنییەتی»دا بینراون یان لە قاڵبی «هێزێکی کاتی» لە هاوکێشە ناوچەییەکاندا. ئەمەش واتە چاوی جیهان، کوردەکانی زیاتر لە چرکەساتی قەیراندا بە ڕەسمی ناسیوە تا وەک سوژەیەکی سیاسیی جێگیر. بە باوەڕی من، ڕەنگە یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی ئەم دۆخە ئەمە بێت کە سیاسەتی کورد هێشتا نەیتوانیوە لە نێوان «ئاگایی نەتەوەیی» و «زمانی سیاسەتی جیهانی»دا هاوسەنگی دروست بکات. ئێمە یان زیاتر لە ڕادە لە زمانی هەست و سۆزی نەتەوەییدا ماوینەتەوە، یان هەندێک جار ئەوەندە هەوڵمان داوە خۆمان لەگەڵ ئەدەبیاتی باوی جیهانی هاوسەنگ بکەین کە خودی کێشەی نەتەوەیی کورد کەمڕەنگ بووەتەوە. لە حاڵێکدا ئەگەر نەتەوەیەک نەتوانێت کێشەی نەتەوەیی خۆی بە زمانێکی مۆدێرن، دروست و شیاوی تێگەیشتن بۆ جیهان ڕوون بکاتەوە، درەنگ یان زوو بەرەو پەراوێز بوون دەچێت. ئەمن خۆم باوەڕم وایە کە بەدیهاتنی مافە مێژووییەکانی کورد وەک نەتەوەیەک، خەونێکی ڕۆمانتیک نیە بەڵکوو بەشێکە لە پرۆسەی سروشتیی مێژووی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست. ناتوانرێت نەتەوەیەک بەم هێزە لە مێژووی خۆی، زمان، جوگرافیا، فەرهەنگ و ئاگایی سیاسی،..هتد بۆ هەمیشە لە دۆخی هەڵپەسێردراویدا ڕابگیردرێت. هەروەها هاوکاتیش لەسەر ئەم باوەڕەم کە وەدیهاتنی مافە مێژووییەکانی نەتەوەی کورد پێویستی بە بەرهەمهێنانی مشروعیەتی مێژوویی و سیاسی هەیە کە کورد لەمە بێبەش نیە هەر وەک باسم کرد.

بەڵام بەشەکەی تری بابەتەکە گرێدانی ئەم پرسانەیە بە نێودەوڵەتی بوون کە لێرەدا ڕەنگە یەک بابەت دەبێت ڕوون بێتەوە، کە کێشەی سەرەکیی کورد ئەوە نییە کە بەردەوام ڕوونی بکاتەوە ئاخۆ کوردەکان مافیان هەیە یان نا، مەسەلەکە ئەوەیە کە ئایا کورد توانیویە ئەم مافە بە زمانێک باس بکات کە لە جیهانی ئەمڕۆدا هێز بەرهەم بهێنێت؟ بۆیە، من بیر دەکەمەوە پرسی کورد دەبێت لە ئاستی «دۆسیەیەکی ئەمنییەتیی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست» دەرچێت و وەک بەشێک لە قەیرانی نەزمی سیاسیی ناوچەکە باس بخرێتە ڕوو.

سەد ساڵ سیاسەتی حاشاکردن و سڕینەوە، ئاسیمیلاسیۆن و سەرکوت نەک هەر کێشە [پرس] ی کوردی چارەسەر نەکردووە، بەڵکوو خودی دەوڵەتانی ناوچەکەیشی خستووەتە نێو قەیرانی درێژخایەنی ناسەقامگیری. بەڵام لە عەینی حاڵدا، ئێمە دەبێت لە هەڵەیەکی تریش دەست بپارێزین، ئەمەی کە پێمان وابێت گوێی کۆمەڵگەی جیهانیی تەنیا چاوەڕێی بیستنی گێڕانەوەی کوردەکانە. ڕاستییەکە ئەمەیە کە لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، تەنیا ئەو نەتەوانە دەبیندرێن ودەنگیان دەبیسرێن کە بتوانن خۆیان بکەنە بەشێک لە گفتوگۆی گەورەی جیهانی. ئەمڕۆ ئەگەر کوردەکان دەیانەوێت پرسی کوردستان گەشە پێ بدەن، دەبێت بتوانن ئەمە گرێ بدەن بە پرسیارگەلێکی وەک دیمۆکراسی، مافی نەتەوەکان، کۆچبەری و ئایندەی نەزمی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. چونکە ئەم کێشانە کە ساڵانێکە کوردەکان پێوەی تێوەگلاون و تەجروبەیان کردووە، لەسەر ئایندەی ناوچەکەش کاریگەری دەبێت.

بابەتێکی تر کە هاوکات زۆر گرنگیشە و هاوکات کێشەیەکی جیدیشە لە نێو خودی سیاسەتی کورددا، پەرتبوونە! لە لایەکەوە بوونی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییە جیاوازەکان لە کوردستان نیشانەی قووڵایی بیرکردنەوە و ڕوانینی جیاوازە کە ئەمە بە نۆبەی خۆی لە پرۆسەی گەشەی فکریی کۆمەڵگەدا یارمەتیدەر دەبێت، بەڵام لە لایەکی ترەوە بەم هۆیەشەوە ئێمە هێشتا نەمانتوانیوە لە ئاستێکدا لە سەرووی ڕکابەرییە حیزبی و ئایدۆلۆژییەکانەوە، ئاسۆیەکی نەتەوەیی هاوبەش بەرهەم بهێنین. هەرچەندە لەگەڵ بوونی چەندین جار هەوڵدان لەم بارەیەوە، بەڵام هێشتا نەگەیشتووینەتە ئەنجامێکی تەواو و شیاوی سەرنج کە ئایندەی ئەم خەباتە بگرێتەوە. کۆمەڵگەی جیهانی بە گشتی لەگەڵ ئەو نەتەوانەدا دەچێتە ناو پەیوەندیی ستراتیژییەوە کە بتوانن لانیکەمێک لە یەکگرتوویی سیاسی و ئامانجی هاوبەشدا، دروست بکەن.

لە کۆتاییدا دەتوانم بە کورتی ئاماژە بەوە بکەم کە داهاتووی پرسی کوردستان زیاتر لە هەر کاتێکی تر بە پرسی بەدامەزراوەیی کردنی جیهانییەوە بەستراوەتەوە. لە پاڵ پشت بەستن بە گەشەی سیاسی تاک و کۆی خەڵکی کورد لە ناخۆی خودی کوردستاندا، بەڵام ئێمە هێشتا پێویستمان بە ئامادەیی و گەشەی بەردەوام هەیە لە زانکۆکان، سەنتەرەکانی توێژینەوە، میدیا نێودەوڵەتییەکان، دامەزراوە یاساییەکان و ژوورەکانی بیرکردنەوەی جیهانییدا. پێویستە نیشانی بدەین کە خاوەنی چ پرۆژە و پلانێکین بۆ داهاتوو. بۆیە تا ئەو کاتەی کە تەنها ئەوانی تری بێجگە کورد لەسەر کوردستان زانیاری و باس بەرهەم بهێنن، گێڕانەوەی پرسی کوردستان هەر لە دەرەوە پێناسە دەکرێت و ئەگەری هەیە لەسەر واقع و ڕاستیش نەبێت. بۆیە بە دڵنیاییەوە، ئامادەیی کورد لە زانکۆ باوەڕپێکراوەکاندا، لە سەنتەرەکانی لێکۆڵینەوەدا، لە میدیا جیهانییەکاندا و لە دامەزراوە یاساییە نێودەوڵەتییەکاندا، یان جیا لەمانەش هەر ڕێگەیەکی تر کە بتوانرێت گێڕانەوەی تێدا دروست بکرێت و بەشداری تێدا بکرێت لەمەڕ پرسی کورد ڕوو بە دەرەوە، بەشێکە لە خەباتی سیاسیی مۆدێرن و پێویستیی ئەمڕۆ.

ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی و مافی نەتەوەکان؛ کۆڕبەندی لایەنە سیاسییەکان لە پلاتفۆرمی ئێکس

ڕۆژی ١٧ی بانەمەڕی ١٤٠٥ بە دەستپێشخەریی تیمی سۆسیالمیدیای حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە دەرەوەی وڵات، سپەیسێکی سیاسی بۆ تاوتوێکردنی مافی نەتەوە غەیرە فارسەکان و داهاتووی سیاسیی ئێران بەڕێوە چوو. لەم گفتوگۆیەدا دوکتور ئاسۆ حەسەنزادە (بەرپرسی هەیئەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە کۆنگرەی ئازادیی ئێران)، حافز فازڵی (ئەندامی دەفتەری سیاسیی حیزبی تەزامونی دێموکراتیکی ئەهواز)، یوونس شاملی (ئەندامی کارگێڕتی حیزبی دێموکراتی ئازەربایجان) و ڕەحیم بەندویی (ئەندامی دەفتەری سیاسیی حیزبی خەڵکی بەلووچستان) بەشدار بوون. بەشداربووان وەڵامی پرسیارەکانی تایبەت بە پێگەی مافی نەتەوە غەیرە فارسەکان لە پێکهاتەی داهاتووی ئێران، پەیوەندیی نێوان مافی دیاریکردنی چارەنووس و یەکپارچەیی خاک، پرسی ناوەندگەرایی دەسەڵات، زمانی دایک، پێکهاتە فیدراڵییەکان و ئاڵۆزییەکانی هاوپەیمانێتی لەنێوان ئۆپۆزیسیۆندا دایەوە. میوانەکان بە ئاماژەدان بە ئەزموونی مێژوویی دەوڵەتی مۆدێرن لە ئێران، جەختیان کردەوە کە ناوەندگەرایی سیاسی و فەرهەنگی لە دەیەکانی ڕابردوودا بووەتە هۆی دروستبوونی کەلێنی قووڵ لە نێوان حکوومەتە ناوەندییەکان و نەتەوە غەیرە فارسەکان؛ هەربۆیە بەبێ پێداچوونەوە بە پێکهاتەی دابەشکردنی دەسەڵاتدا، گەیشتن بە سیستەمێکی دێموکراتیک و سەقامگیر ئەستەم دەبێت.

لە بەشێکی دیکەی بەرنامەکەدا، باس لەوە کرا ئایا ڕەوتە سەرەکییەکانی ئۆپۆزیسیۆن توانیویانە پرسی نەتەوەکان وەک پرسێکی پێکهاتەیی و پەیوەندیدار بە دابەشکردنی دەسەڵات تێبگەن، یان هێشتا تێڕوانینی زاڵ تەنیا لە ئاستی ناسنامەیی و فەرهەنگیدا پرسەکە سنووردار دەکات؟ هەروەها هۆکارەکانی دروستنەبوونی ئۆپۆزیسیۆنێکی گشتگیر، ڕۆڵی بێمتمانەیی مێژوویی و کاریگەریی فەزای ڕاگەیاندن و پڕوپاگەندەی سیاسی لەسەر پەیوەندیی نێوان ڕەوتە جیاوازەکان خرانە بەر باس و جەخت لە پێویستیی گفتوگۆی ڕاستەوخۆ، شەفاف و قبووڵکردنی یەکدی کرایەوە.

لە درێژەی گفتوگۆکەدا، ئاماژە بە ئەزموونی وڵاتە چەند نەتەوەییەکانی وەک سویس، بێلژیک و کانادا کرا و نموونە جیاوازەکانی دابەشکردنی دەسەڵات و بەڕێوەبردنی هەمەچەشنیی نەتەوەیی و زمانی لە پێوەندی لەگەڵ داهاتووی سیاسیی ئێران لێکدرایەوە و پێ لەسەر ئەوە داگیرا بەبێ قبووڵکردنی فرەیی نەتەوەیی، زمانی و فەرهەنگی و بەبێ دروستکردنی میکانیزمی یاسایی بۆ بەشداریی یەکسانی هەموو نەتەوەکان لە پێکهاتەی دەسەڵاتدا، گەیشتن بە سەقامگیریی سیاسی و دێموکراسیی بەردەوام ڕووبەڕووی ئاڵنگاری جیددی دەبێتەوە.

کوردستان
● ژمارە ٩١٩
٣١ی بانەمەڕی ١٤٠٥ _ ٢١ی مایی ٢٠٢٦

قاسملوو و سەمفۆنیای خۆڕاگری

(بەشی کۆتایی سەمفۆنیای ژمارە ٥: لە مارشی شینەوە بۆ بەرگری)

هێمن مەردانی

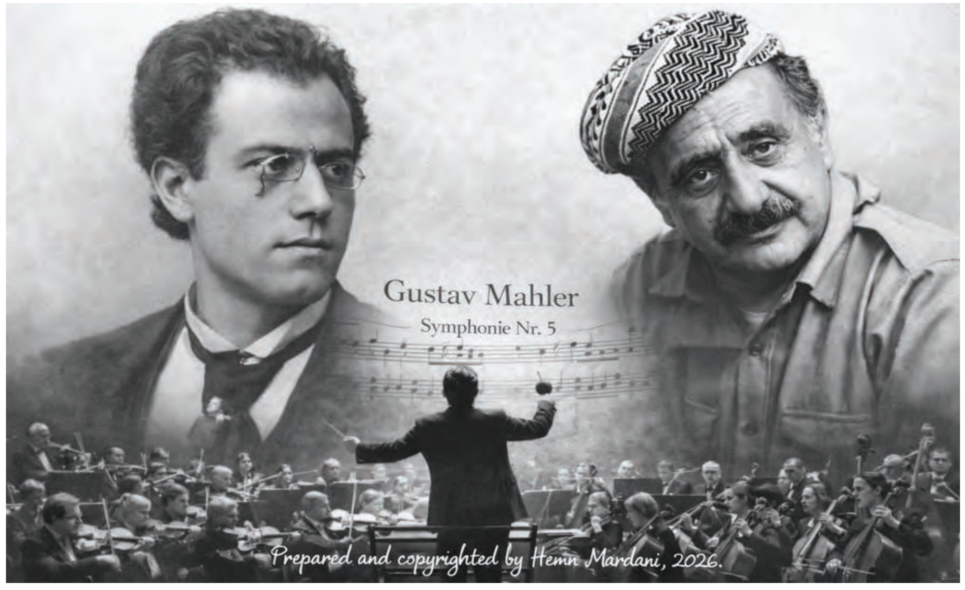

ئەم وتارە گەرەکیەتی ئەوە نیشان بدات کە چۆن شێوازێکی دەنگیی دووپاتکراوە لە بەستێنێکی سیاسیدا دەگۆڕدرێت بۆ ڕێکارێک بۆ جێخستنی یادەوەری، کاتبەندی و خۆڕاگری. هاوکات، بە کەڵکوەرگرتن لە چەمکگەلی ئەدەبی و فەرهەنگی، ئەو پرسیارەش دێنێتە ئاراوە کە ئاخۆ دەکرێ ئەم دەنگە وەک "گێڕانەوەیەکی بێ گوتە" سەیر بکەین؛ گێڕانەوەیەک کە لە ڕێگەی دووپاتەیی، هەڵپەسێردراوی و پێشبینییەوە بیچم دەگرێت.

بەڵگەهێنانەوەی سەرەکیی وتارەکە ئەوەیە کە مارشی ماتەمینیی مالێر لەو گواستنەوە میدیایی و سیاسییەدا لە ئاستی نیشاندانی خەم و ماتەمەوە تێدەپەڕێت و دەگۆڕدرێت بۆ ڕیتمێک بۆ وشیاری و جووڵەکردن و هیوا و ئومێد پەیداکردن لە ڕەوتی ئەزموونی مێژوویی نەتەوەیەکی بێدەوڵەتدا. موومێنت یان جووڵەی یەکەمی سەمفۆنی پێنجەم سەرەڕای دارشتی ئامال – مارشییەوە، سوود وەردەگرێت لەو شێوازە دووپاتبووانەی کە ئەرکی سەقامگیرییان هەیە. ئەم دووپاتانە هاوکات بەردەوام تووشی تێکچوون دەبن و دەبنە هۆی جۆرە ناسەقامگیرییەک. هەر ئەو گرژییەی نێوان دووپاتەیی و دابڕانە کە هۆکار دەبێت بۆ سەرهەڵدانی ئەزموونێکی تایبەت لە خەم و ماتەم. ئەو خەم و ماتەمینەی کە نە بنەی دێت و نە جێگیریش دەبێت، بەڵکوو لە دۆخێکی هەڵپەسێردراویدا دەمێنێتەوە.

ئۆستیناتۆ، دووپاتەیی و تێپەڕین لە خەم و ماتەمەوە بەرەو ڕیتمی خۆڕاگری

موومێنت یان جووڵەی یەکەمی سەمفۆنی پێنجەم سەرەڕای دارشتی ئامال – مارشییەوە، سوود وەردەگرێت لەو شێوازە دووپاتبووانەی کە ئەرکی سەقامگیرییان هەیە. ئەم دووپاتانە هاوکات بەردەوام تووشی تێکچوون دەبن و دەبنە هۆی جۆرە ناسەقامگیرییەک. هەر ئەو گرژییەی نێوان دووپاتەیی و دابڕانە کە هۆکار دەبێت بۆ سەرهەڵدانی ئەزموونێکی تایبەت لە خەم و ماتەم. ئەو خەم و ماتەمینەی کە نە بنەی دێت و نە جێگیریش دەبێت، بەڵکوو لە دۆخێکی هەڵپەسێردراویدا دەمێنێتەوە. بەم حاڵەش، ئەم دارشتە دووپاتبووە ناکرێت بە جیا لە کوالیتی و چلۆنایەتیی سەرەتایی مۆسیقاکە لێی حاڵی بین. سۆلۆی ترامپێت لە سەرەتای موومێنت یان جووڵەکەوە، کە پێشتر وەک جۆرێک دەستپێکردنی مۆسیقا هاتبووە ئاراوە، ئاسۆی هەست و سۆزیاریی ئەم دووپاتبوونەوانە هەر لە سەرەتاوە دیاری دەکات. بەو جۆرە، ئۆستیناتۆ نەک لە بۆشایی، بەڵکوو بەدرێژایی "هێمایەکی سەرەتایی" دەور دەگێڕێت؛ هێمایەک کە ماتەمین وەک دۆخی بنەڕەتی دەچەسپێنێت، بەڵام هاوکات ئەگەری گۆڕانی خۆیشی لەنێوخۆیدا هەڵدەگرێت.

لێرەدا دەکرێ لە شیکاریی ئالەن پۆ کەڵکوەرگرین کە دووپاتبوونەوە بە توخمی سەرەکی لە بەرهەمهێنانی عاتیفی و سۆزیاریدا دەزانێت. ئۆستیناتۆ لەو مانایەدا بە واتای دووپاتبوونەوەی نەبوون و لەدەستدان دەور دەگێڕێت؛ جۆرێ گەڕانەوەی بەردەوام کە لەجیاتی سووکنایی، چڕیی ئەزموون زێتر دەکات. لە ڕاستیدا، ئەم چڕیی ئەزموونییە بەرەبەرە دەورێکی دیکە وەئەستۆ دەگرێت: دووپاتبوونەوە لە نواندنی ڕووت و ڕەبەقەوە بانتر دەڕوات و دەگۆڕێت بۆ جۆرێک لە پێداگری لەسەر هەبوون و حزوور.

ئەو تێپەڕینە دەکرێ لە ئاستی ئەداکردن و پێرفۆرمێنسیش ببیندرێت. لە ئەداکردنی گاردنێر لەتەک ئۆرکێسترای فیلارمۆنیکی لەندەن، سۆلۆی سەرەتایی ترامپێت وەکوو "بانگهێشتێک" دەبیستری کە هەر لە سەرەتاوە ڕێگەی عاتیفی و سۆزیاریی مۆسیقاکە دیاری دەکات. هەر بەم هۆیەوە، دووپاتەکانی تری ئەم مۆسیقایە نەک گەڕانەوەی خەم و ماتەمین، بگرە لە درێژەی ئەم بانگهێشتەدا، بەرەبەرە لە وەستاویی بەرەو گرژی و لە گرژییەوە بەرەو جووڵە دەگەن. بەڵام ئەم ڕەوتە هەر لە دارشتی سەمفۆنیایەکەوە نامێنێتەوە. کاتێ ئەو مۆسیقایە ڕێی دەکەوێتە ڕادیۆوە، گۆڕانکاریی بەسەردا دێت. لە نوسخەی ڕادیۆییدا، ئۆستیناتۆ ئیتر تەواوی مۆسیقای سەمفۆنی ژمارە پێنج ناگرێتە خۆی، بەڵکوو ئەوەی دەکار دەکرێت بەرهەمی هەڵبژاردنێک و مۆنتاژێکە کە بەشە هەستیار و بزوێنەرەکان زەق دەکاتەوە. دەکرێ ئەم دۆخە بە شیکاریی ئەتالی لەمەڕ کۆددانانی مۆسیقا باشتر شەن و کەو بکرێت. لێرەدا مۆسیقا دەگۆڕدرێت بۆ شێوازێکی دووپاتکراوە کە زۆرتر دەوری سەقامگرتنی هەیە تاوەکوو پەرەسەندن. بەم حاڵەش، هەر ئەم دووپاتەش بە نۆرەی خۆی جۆرێ کەڵکەڵەبوونی زەمەنی پێکدەهێنێت.

لەو چوارچێوەیەدا، دەتوانین قاسملوو وەک ئێدیتۆرێکی دەنگ سەیر بکەین؛ ئەو بە هەڵبژاردنی دانسقە و لەپاڵ یەکدانانی بەشەکان، ڕەوتی هەست و سۆزیاریی مۆسیقاکە دەگۆڕێت. ئەم کارەش ڕێک هاوڕێکە لەتەک چەمکی "چڕکردنەوەی عاتیفی" لەلای گوودمەن. لە ئاکامدا، مارشێکی ماتەمینی دەگۆڕدرێت بۆ ڕیتمێکی خێرا و پاڵنەرانە.

ئەم توخمی دووپاتبوونەوە لە ئاستی بەکۆمەڵیشدا مانا پەیدا دەکات. بە چەمکی "دارشتی هەست و سۆز" بەلای ویلیامز، ئەم دەنگە دەبێت بە بەشێک لە ئەزموونی هاوبەش. لە ڕادیۆ، دەنگ دەگۆڕدرێت بۆ جۆرێ یادەوەریی بیستنی (شنیداری) کە توخمی نەبوون و لەدەستدان لەنێوخۆیدا ڕادەگرێت و هاوکات دەیکاتە هێزێکی بەردەوام و جێگیر. هەر بەم پێیە دووپاتە ئیتر نیشانەی بنبەست یان گرێکوێرە نییە و بگرە نیشانەی درێژەدانە.

ئەم شێوازە دەکرێ بە چەمکی پێش وشیاریشەوە لێی تێبگەین. لە پێکهاتە و دارشتی سەمفۆنیکی "تراوێر- مارش" دەستپێکێکی چڕوپڕە کە هەر لە ڕێوە ڕێبازی عاتیفی و سۆزیاریی مۆسیقاکە دیاری دەکات. بەڵام لە ڕادیۆدا، ئەم دەستپێکە دەگۆڕدرێت بۆ یەک "پنتی گەڕانەوە"؛ شتێک کە بەردەوام دووپات دەبێتەوە و وەک دۆخێکی جێگیری لێ دێت. هاوکات دەکرێ ئەم دۆخە وەک "داهاتوویەکی هەڵواسراو"یش ناوی لێ بنێین؛ دۆخێک لەودا داهاتوو بوون و حزووری هەیە، بەڵام بەتەواوی وەدی نایەت. بەم حاڵەش ئەم هەڵپەسێردراوییە بە مانای وەستاوەیی و ماتبوون نییە، جۆرێ لەبەریەککشانەوەی زەمەنییە کە ئەگەری جووڵەکردن دەپارێزێت. ئەم دۆخە لە خودی مۆسیقاکەوە نایەت و بەرهەمی هەڵبژاردن و مۆنتاژیشە. لەو ڕەوتەدا، ئەو بەشانە زەق دەکرێنەوە کە تێیاندا خەم و ماتەمین لە توانا و وزە نزیک دەبنەوە. هەر بەم هۆیەوە، "داهاتووی هەڵواسراو" دەگۆڕدرێت بۆ ئەگەرێکی نزیک لە کردە و کردەوە نیشاندان. ڕێک لەم پنتەدایە کە سیاسەت و ئەندازیاریی دەنگ لە جۆری بڕین و دووپاتبوونەوەدا شەقڵ دەگرێت، نەک بەتەنیا لەنێوخۆی بەرهەمەکەدا – هەروەک چۆن بێنیامین ئاماژەی پێ دەکات.

دواجار، لە کۆمەڵگەیەکی بێدەوڵەتدا، ئەم دووپاتبوونەوە مانی سیاسی بەخۆیەوە دەگرێت. ئۆستیناتۆ دەبێتە "ڕیتمێکی بەرگری" – ڕیتمێک کە بە دووپاتکردنەوەی بەردەوام، توخمی هەبوون و حزوور لەهەمبەر سڕینەوەدا دەپارێزێت. ئەم بابەتە لەتەک ڕوانگەکانی سەعید لەمەڕ بەرهەمهێنانەوەی شوناس لە هەلومەرجی پەراوێزخراوەییدا هاوڕێکە. لێرەدا، توخمی دووپاتبوونەوە دیسان هێمای بنبەست و گرێکوێرە نییە و هێمای درێژەپێدان و خۆڕاگرییە.

پوختەی مەبەست

ئەم وتارە هەوڵی دا شەن و کەوی ئەمە بکات چۆن بڕگەیەکی دەنگی لە سەمفۆنیای ژمارە پێنجەمی مالێر لە بەستێنی ڕادیۆی کوردیدا، لە جێگە و پێگەی سەرەتایی خۆی بە واتای دارشتێکی مۆسیقایی بانتر و بەرەوژوورتر چووە و گۆڕدراوە بۆ ڕێکار و میکانیزمێک بۆ بەرهەمهێنانی یادەوەری، کاتبەندی و خۆڕاگری. بە تێهەڵکێشکردنی شیکاریی مۆسیقاناسی و تیۆریی ئەدەبی، دەرکەوت کە ئۆستیناتۆ – لە پێوەندی دەگەڵ کوالیتی و چلۆنایەتیی سەرەتایی بەرهەمەکە بە واتای دەستپێکی مانادار – دەتوانێت لە تەکنیکێکی دەنگییەوە ببێت بە دارشتێکی فەرهەنگی –سیاسی.

لەم خوێندنەوەدا، ئەوەی لە سەرەتادا وەک مارشی خەم و ماتەمین و ڕیتمێکی هێواش و خاو دێتە بەرچاو، بەرەبەرە دەور و نەخشێکی تر بەخۆیەوە دەگرێت: خەم و ماتەمین، لە دۆخێکی مەند و ڕاوەستاوەوە بەرەو پرۆسەیەکی چالاک دەگۆڕدرێت کە لە نێوان دووپاتبوونەوە بەرەو وشیاریی مێژوویی و لەپاشان ئەگەری کردە هەنگاو دەنێت. بەم جۆرە، دووپاتبوونەوە نە نیشانەی بنبەست و گرێکوێرەیە، بەڵکوو نیشانەی بەردەوامبوونە – بەردەوامبوونێک کە لەودا، بابەتی نەبوون و لەدەستدان، تۆزی فەرامۆشی لەسەر نانیشێت و بگرە دەبێتە هێز و وزەیەک بۆ ناساندنەوەی توخمی هەبوون و حزوور.

لەم نێوەدا، ئەوەی ئەم ئاڵوگۆڕە دەلوێنێت نەک بەتەنیا خودی بەرهەمەکە، بەڵکوو جۆری هەڵبژاردن و دەکارکردنەوەیەتی. کەڵکوەرگرتن لە هەندێ بڕگەی تایبەت لە مارشی شین و ماتەمین – ئەو بڕگانەی کە زۆرترین توانستیان هەیە بۆ پێکهێنانی گرژی و پاڵنەری – ئەوە دەردەخات کە چۆن دارشتنێکی ماتەمین دەتوانێ لە ڕێی مۆنتاژی هەڵبژاردەیی ببێتە ئامێر و کەرستەیەک بۆ بەرهەمهێنانی پاڵنەرانەی بەکۆمەڵ و هەستی خەبات و شۆڕش. لەو مانایەدا، دەنگ نەتەنیا دەبیسترێت، بەڵکوو ڕێکیش دەخرێت تاوەکوو لە هەناوی خەم و پەژارەوە، ئیمکانی هەڵێنجانی جووڵە و وزە دەست بدات.

دواجار، ئەمە کە توخمی دەنگ بەتەنیا دەنگدانەوە و ڕەنگدانەوەی ئەزموونی مێژوویی نییە، و هاوکات یەکێک لە ئامێرە چالاکەکانە لە بەرهەمهێنانیشیدا. لەم بارە تایبەتەوە، ئۆستیناتۆ دەبێتە توخمێک کە لە ڕێی گەڕانەوەی بەردەوام، خەم و ماتەمین جێگیر دەکات و زەمەن ڕێک دەخات و خۆڕاگری و بەرگریش بەرهەم دەهێنێتەوە – و لەو پێناوەدا ئاسۆیەکی بەرەوڕوومان دەکاتەوە کە لەودا هیوا و ئومێد نە وەک کۆتاییەکی ڕەها و موتڵەق، بگرە وەکوو هێز و وزەیەک بەرەو شەقڵ و بیچم گرتن لە ناخ و هەناوی ئەزموونێکی مێژوویی نەتەوەیەکی بێ دەوڵەت حزوور و هەبوون پەیدا دەکاتەوە.

ماوەتەوە بڵێین ئەم بڕگە مۆسیقاییە تایبەتە لەو بەستێنە سیاسی و ڕاگەیاندنەدا ناکرێ وەک دەرخەر و دەربڕی خەم و ماتەمینی لێی بڕوانین. بەپێچەوانەوە دەبێت بە هۆکارێک بۆ وشیاری و ئاگایی، و تەنانەت هیوا و ئومێد لە ئەزموونی مێژوویی نەتەوەیەکی بێدەوڵەتدا. دانانی ئەو بڕگە مۆسیقاییە لە سەمفۆنیای ژمارە پێنجی گوستاو مالێر، ئەوپەڕی لێوەشاوەیی و لێزانینی د. قاسملوو دەگەیەنێت لە ناسینی مۆسیقا و سەمفۆنییە جیهانییەکان بەتایبەت ئوروووپاییەکان، ئەویش لە ساڵانی حەفتاکان واتە دەیەی ١٩٧٠ی زایینی.

دارسمە
دەنووکی لە سمێن ناپارێزێ

شەڕ کەوتە قۆرتێ، لێدە لە بنەوپاڵەوە

لە وڵاتی ئێمەدا، پێشکەشکار و نووسەر و هەواڵساز و هەموو ئەو بێچارانەی کارکردن بە وشە و وێنە کاریانە، هەموویان کەوتوونەتە ژێر چەتری سێبەری قایم و پڕ مەترسیی "سازمانی ئێرشاد" و "پرۆدیسۆر" و "ئێدیتۆر" و چەندین "تۆڕ"ی دیکە.

ئەم چەمکانە وەک پیاوی سێبەر وایە، لە هەموو لایەکەوە دەبینرێن و کاریگەرییان هەیە، بەڵام کەم کەس دەزانێت سەرچاوەیان لە کوێوەیە. ئەگەر ڕاستگۆ بین دەکرێت بڵێین ئەم چەمکانە هەموویان لق و پۆپی درەختێکی گەورەتربن و ئەویش ناوی "بەرژەوەندی"یە. بەرژەوەندی، ئەم برا گەورە چاودێرەیە، چاوی بەسەر هەموو تشتێکدا دەخشێنێت و مێشکی بە کۆمەڵێک "بەرژەوەندی و مەرژەوەندی" و "ترس و مرس لە سەرنووسەر و "مەرنووسەر" و سازمانی "ئێرشاد و میرشاد" و "پرۆدیسۆر و مرۆدیسۆر" و "ئێدیتۆر و میدیتۆر" و چەندین "تۆڕ"ی دیکەوە خەریکە.

ئەمانە هەموویان پێکەوە تەنها یەک شت دەخولقێنن: "خۆسانسۆڕی" یان بە واتایەکی ڕوونتر، "خۆسانسۆڕکردن". واتە خۆت زمان و قەڵەم و چاوت سانسۆر بکەیت، پێش ئەوەی ئەوان بیکەن و خۆت کاری ئەوانیش ئاسان بکەی. هیچ نووسەرێک، هیچ پێشکەشکارێک، هیچ دەرهێنەرێک نییە لەم پەتایە بێبەش بێت. هەمووان بە شێوەیەک لە شێوان خۆیان سانسۆر دەکەن، یان لە ترسی لێپێچینەوە یان لە ترسی لەدەستدانی کارەکەیان یان لە ترسی "بەرژەوەندی"ی گشتی و ئەویش دیار نییە کێ دیاری دەکات.

من وەکوو نووسەری ئەم دەقە، پێم خۆشە لێرەوە ڕایبگەیەنم هەر کەسێک ئەم چەند دێڕە بخوێنێتەوە، بێبەر و ئازادە لە هەر "ڕەخنە" و "مەخنەیەک". وەک دادگای بێلایەن دەفەرموێت: "هەموو کەسێک بێتاوانە، مەگەر پێچەوانەکەی بسەلمێنرێت". کەواتە، کەس ئەم قسەیەی من وەخۆی نەگرێت، چونکە ئەمە تەنها پاکانەیەکە بۆ پێشکەشکارێکی تەلەفزیۆنی ئێران، واتە هەمان "صداوسیما"ی خۆمان.

بۆ ئەوەی زیاتر ڕوونی بکەمەوە، با بگەڕێینەوە سەر ئەو دیمەنەی لە تەلەفزیۆنەکەی ئێران، واتە "صداوسیما"ی خۆمان، بینیمان. شەڕ کاتێک دەکەوێتە قۆرتێ کە شارەزایەکی چەکوچۆڵ، ئەویش وادیارە خاوەنی پلەیەکی باڵاشە لە سوپای پاسداران، لە ژووری هەواڵ یان بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی، واتە هەمان "صداوسیما"ی خۆمانەوە، خەریکە بە هاوکاریی پێشکەشکارەکە، هەموو خەڵکی "جانفیدا"ی ڕێبەر فێری تەقەکردن بە کەلاشینکۆف دەکات. ئەم دیمەنە وەک خەونێک وایە تێیدا هەموو هاووڵاتییەک دەبنە سەربازێکی ئامادە بۆ بەرگریکردن لە وڵات. گومانی تێدانییە خەڵکی "جانفیدا"ی ڕێبەر لە سەرانسەری ئێران خەریکن بەرەنگاری ئەو "دوژمنە پیسانە" دەبنەوە پێشتر دەیانگوت: "نە غەزە، نە لوبنان، گیانم فیدای ئێران." ئێستا ژمارەی "جانفیدا"یانی ڕێبەر گەیشتووەتە سەداسەدی دانیشتووانی ئێران و تەنانەت دژبەرانی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیش دەگرێتەوە. ئەمە وای لێ دێت هەست بکەیت هەموو وڵات بووەتە یەک یەکە سەربازی گەورە و هەمووان لە حاڵەتی ئامادەباشیدان.

هەر بەم هۆیەشەوە بەرپرسانی ڕاستگۆی کۆماری ئیسلامی دەڵێن: ئێران زیاتر لە ٩٠ ملیۆن کەس بە کۆرپەی سەر بێشکەشەوە "جانفیدا"ی ڕێبەرن". جا ئەگەر هەتا کۆرپەکانیش فیداکاری بن، دەبێ تەواوی وڵات ئامادەی شەڕ بن! ئەمە واتای ئەوەیە چیتر پێویست بە دامەزراندنی سوپای گەورە و بودجەی زۆر ناکات، چونکە هەموو هاووڵاتییەک خۆی لە بنەڕەتدا سەربازێکی ئامادەیە. ئەمە تەنها بژاردەیەکە بۆ دەوڵەتێک دەیەوێت بە کەمترین تێچوو زۆرترین سوپا دروست بکات. دیارە لە نێوخۆ یەک کەسیش دەست ناکەوێت دژی دەسەڵات بێت، تەنیا کەلاشیکۆف بۆ ئەمەیە ئەگەر دوژمنانی دەرکی هاتن دەیانکووژین.

دیسان دەگەڕێمەوە سەرەتای باسەکە، واتە بابەتی ئەو سانسۆرەی لە پاراگرافی یەکەمدا باسم کرد. ئێستا دەیبمەوە لای پێشکەشکارەکەی تەلەفزیۆنی خۆمان، واتە هەمان "صداوسیما."

ئەگەر بەرنامەکەی فێرکاریی بەکارهێنانی چەکتان لە تەلەفزیۆنەوە دیتبێت، دیارە پێشکەشکارەکە لە "پرۆدیسۆر" یان هەمان دەرهێنەری بەرنامەکە دەترسێت. لەبەر ئەمە، بەر لە تەقەکردن بە ڕوونی دەڵێت: "ئەگەر بە تەقەی من زیان بە دیوار و دیکۆری ستۆدیۆ بگات، من ئەوەندەم نییە قەرەبووی بکەمەوە" ئەمە نیشانەی ترسێکی قووڵە لە ناخی پێشکەشکارەکەدا هەیە، ترسێک نایەڵێت بە ئازادی هەڵسوکەوت بکات.

دوای ئەوەی ڕێنمایی لە شارەزای تەقەکردن وەردەگرێت، ئامانجەکەی خۆی دەدۆزێتەوە و سێرە لە ئاڵای ئیمارات دەگرێت و فیشەکێکی پێوە دەنێت. ئاڵای ئیمارات، بێ ئەوەی بشەکێتەوە، بە نێوچاوانی دیواری ستۆدیۆکەوە دیارە و کاتێک پێشکەشکاری بەرنامە سێرەی لێ دەگرێت، پاسدارە فێرکارەکە بۆ هەڵبژاردنی ئامانجەکە دەستخۆشیی لێ دەکات. وادیارە ئاڵای ئیمارات بووەتە کیسەیەکی لێدان بۆ نمایشە سەربازییەکان!

لێرەدا پێشکەشکار و میوانی بەرنامەی تەقەکردن، سەرکەوتنێکی گەورەیان مسۆگەر کردووە. نەوەد میلیۆن کەس لە نێوخۆ و دەرەوەی ئێران، بێ ئەوەی پێویست بکات لە سەربازگەکان کۆبکرێنەوە و فێری تەقەکردنیان بکەن، لە ڕێگەی تەلەفزیۆنەوە فێرکاریی کارکردن بە چەکی کەلاشینکۆف دەبەنە ژووری ماڵ و شوێنی کاری هەموو کەسێک. بەم جۆرەش تێچوویەکی زۆر بۆ باوکی میللەت، واتە دەوڵەت، دەگەڕێننەوە. لەلایەکی دیکەوە، لە جیاتی ئەوەی لە ژێر هەڕەشەی ئەمریکا و لە نێو دەریادا هێزێکی زۆر بۆ هێرشکردنە سەر ئیمارات تەرخان بکەن، ئەم وڵاتە بە ئاڵاوە ڕادەکێشنە سەر دیواری ژووری پێشکەشکاری بەرنامە و لەوێش بە قوربانی تەنها یەک فیشەک دەیکەن. ئەوەتا، شۆڕش لەسەر دیواری ستۆدیۆ! ئەمە دەری دەخات کە چۆن سیاسەتی دەرەوە دەکرێتە یارییەکی تەلەفزیۆنی و دوژمنەکان دەکرێنە ئامانجێکی ساکار بۆ سەرکەوتنێکی خێرا و هەرزان.

هیوادارم نووسەری ئەم دێڕانە و پێشکەشکاری بەرنامەی تەقەکردن، بێ ترس و لەرز ئامانجی خۆیان پێکابێت.

KURDI STAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO: 919 21 May 2026

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:
www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com www.kurdch.tv
Yahsat 1A @ 52.5° East Frequency: 12149
polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

ڕاگەیەندراوی هاوپەیمانیی پێشکەوتنخواز:

هیچ ئاشتییەک بەبێ ڕاگرتنی توندوتیژی دژ بە گەلی کورد و لێپرسینەوە لە تاران بەدی نایەت

لە کاتێکدا کە گفتوگۆکان سەبارەت بە هێورکردنەوەی گرژییەکان و ڕێککەوتنی ئاشتی هەرێمی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا بەڕێوە دەچن، زۆر گرنگە دان بەوەدا بنرێت کە ئاگربەستی ڕاستەقینە دەبێت هەموو گەلان و هەموو ئەو ناوچانە بگرێتەوە کە بەهۆی ململانێی ئێستاوە زیانیان بەرکەوتووە. ئاشتی ناتوانێت بژاردەیی بێت، و ناشکرێت چاوپۆشی لەو توندوتیژییە بەردەوامە بکرێت کە لە دەرەوەی تیشکی دانوستانە دیپلۆماسییە سەرەکییەکان ڕوودەدات.

ئێران سەرقاڵی پرۆسە دیپلۆماسییە نێودەوڵەتییەکانە و داوای هێورکردنەوەی گرژییە هەرێمییەکان دەکات، کەچی لە هەمان کاتدا بەردەوامە لە بەئامانجگرتنی کەمپی پەنابەران و بارەگاکانی حیزبە سیاسییەکانی کوردی ئێران لە هەرێمی کوردستانی عێراق. جێگەی داخە، کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و میدیاکان تا ڕادەیەکی زۆر چاویان لەم دژایەتییە ئاشکرایە و دەستدرێژییە تێکدەرانەی ئێران بۆ سەر هەرێمی کوردستان پۆشیوە.

ئەم هێرشانە کە بە مووشەک و درۆن ئەنجام دەدرێن، تەعبیر لە پەرەسەندنێکی مەترسیدار و هەڕەشەیەکی ڕاستەوخۆ بۆ سەر سەقامگیری لە ناوچەکەدا دەکەن. ئەم هێرشانە بوونەتە هۆی گیانلەدەستدانی چەندین ئەندامی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، و حیزبەکانی تری کوردستانی ئێران، لەگەڵ بریندابوونی چەندانی تر.

ئەم جۆرە دەستدرێژیانە گومانی جیددی لەسەر ئارەزووی ئێران بۆ ئاشتی دروست دەکەن. هیچ ڕێککەوتنێک بە شێوەیەکی کاریگەر جێبەجێ ناکرێت مەگەر ئێران لە سەرەتاوە بەرپرسیار بکرێت، بەتایبەتی سەبارەت بە دوژمنکارییەکانی بەرامبەر بە ڕێکخراوە کوردییەکانی ئێران کە لە هەرێمی کوردستانی عێراق پەنابەرن.

هاوپەیمانیی پێشکەوتنخواز هەروەها بە نیگەرانییەکی قووڵەوە تێبینی خێراکردنی ڕەوتی لەسێدارەدانەکان لە ئێران دەکات، بەتایبەتی زیندانیانی کورد کە لە کاتی ڕاپەڕینی «ژن، ژیان، ئازادی»دا دەستگیرکراون. ئەم لەسێدارەدانانە بەردەوامی هەمان شێوازی سەرکوتکردنن کە هاوپەیمانیی پێشکەوتنخواز بەردەوام سەرکۆنەی کردووە.

ئێمە لە ڕاگەیەندراوی پێشووتریشماندا گوتبوومان کە ئەگەر ئامانجەکە ئاشتییەکی بەردەوام و گشتگیر بێت، دەبێت لێپرسینەوە و دانبەخۆداگرتنی هەموو لایەنەکانی تێدا بێت. ئاگربەستێکی مانادار دەبێت هەمەلایەنە بێت،هەرێمی کوردستانی عێراق بگرێتەوە و دەبێت دڵنیایی بدات کە حیزبە ئۆپۆزسیۆنە کوردییەکانی ئێران لەبەردەم دەستدرێژی سەربازی بەردەوامدا بە تەنیا جێنەهێڵدرێن.

بۆیە هاوپەیمانی لەگەڵ گەلی کورد پێویستییەکە بۆ ئاشتییەکی گشتگیر و بەردەوام لە ڕۆژهەڵاتی نێاوەڕاستدا. وەستان پێکەوە بۆ پشتگیریکردن لە مافەکانیان، ئەمنییەت و دەنگی سیاسییان، بنەڕەتییە لە هەوڵدان بۆ دادپەروەری و سەقامگیری. لە هەمان کاتدا، سەرکۆنەکردنی توندی ئەو کردارانەی کە توندوتیژی و سەرکوتکردن بەردەوام دەکەن، بە پێویستی دەمێنێتەوە ئەگەر بمانەوێت هیوایەک بۆ داهاتوویەک هەبێت کە لەسەر کەرامەت، لێپرسینەوە و ئاشتی ڕاستەقینە بۆ هەمووان بونیاد بنرێت.

هاوپەیمانیی پێشکەوتنخواز ئەم ڕاگەیەندراوە لەپێناو هاوپەیمانی لەگەڵ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، و حیزبەکانی تری کوردستانی ئێران، و پێکەوە لەگەڵ پارتە ئەندامەکانمان لە ناوچەکەدا بڵاو دەکاتەوە.

بەر لە ماڵاوایی

چەمکی «ڕەوتی سەرانسەری» لە ئەدەبیاتی سیاسیی ئێراندا

شاڕوخ حەسەنزادە

لە ئەدەبیاتی سیاسیی هاوچەرخی ئێراندا، دەوری وشە و چەمکەکان لە ئامرازێکی ساکاریی وەسفکردنەوە زۆر زیاترن؛ ئەوان خۆیان بوونەتە مەیدانی ململانێ بۆ بەدەستهێنانی شەرعییەت، سڕینەوەی ئەویتر و جێگیرکردن یان سەپاندنی هەژموونی. یەکێک لە سەرەکیترین و ئاڵۆزترین چەمکەکان، دەستەواژەی «حیزب یان ڕەوتە سیاسییە سەرانسەرییەکان» لە ئێراندایە. لە گوتاری زاڵی سیاسیدا، چ لە لایەن دەستەڵات و چ لە لایەن بەشێکی زۆری ئۆپۆزیسیۆنەوە، ئەم چەمکە وەک واقیعێکی دەرهەست و حاشالێنەکراو پەسند کراوە. بەڵام شیکاریی کۆمەڵناسانە و مێژوویی پیمان دەڵێ ئەم چەمکە، زیاتر لەوەی ڕەنگدانەوەی ڕاستەقینەی فرەییخوازیی کۆمەڵگەی هەمەچەشنی ئێران بێت، سازەیەکی ئایدیۆلۆژی و ناوەندگەرایە کە چالاکییە سیاسییەکانی حیزبە نەتەوەییە خاوەن داواکارییە ڕوونەکان، بە لاڕێدا دەبات. لێرەدا، ئەوە دەخەینە ڕوو کە چۆن دەستەواژەی «ڕەوتی سەرانسەری» لە خزمەت دووبارە بەرهەمهێنانەوەی دژایەتییە دەستکردەکانی وەک «ناوەند/پەراوێز» و «نیشتمانی/جوداییخواز»دا کار دەکات و چۆن بە پشتبەستن بە پاوانخوازیی زمانی، بووەتە ئامرازێک بۆ شوناسسڕینەوە لە جۆری چالاکی و مافەکانی نەتەوەکان.

ڕەگی مێژوویی دروستبوونی ئەو حیزبانەی خۆیان بە سەرانسەری ناو دەبەن، بۆ سەردەمی پەهلەویی یەکەم و دەستپێکی پرۆژەی دەوڵەت-نەتەوەسازیی مۆدێرن دەگەڕێتەوە. دەوڵەتی مۆدێرن لە ئێراندا لەسەر بنەمای قۆپیکردنی سەقەتی مۆدێلی فەرەنسیی «یەک دەوڵەت، یەک نەتەوە، یەک زمان» دامەزرا؛ مۆدێلێک کە ناوەندگەراییەکی توندی ئیداری و کولتووری وەک پێویستییەک بۆ مانەوەی سیاسی خۆی دەڕوانی. لە دوای ئەم گۆڕانکارییە پێکهاتەییە، ئەو ڕەوتە سیاسییانەی لە پایەختدا لەدایک بوون -لە حیزبی توودە و بەرەی نیشتمانی لە ڕابردوودا هەتا ڕەوتەکانی چەپ، ڕاستی مەدەنی، چاکسازیخواز و ئوسولگەرای دوای شۆڕشی ١٣٥٧- ئەم پێشگریمانە ناوەندگەرایەیان بە میرات برد. ئەوان بێ لەبەرچاوگرتنی پێکهاتەی فرەنەتەوە و فرەزمانی کۆمەڵگەی بەناو ئێران، وایان وێنا دەکرد، سەرجەم جوگرافیای سیاسیی وڵات خاوەنی داواکاری و لەپێشینەیی یەکسانن کە پێداویستییەکانی تەنیا لە لایەن بژاردەکانی ناوەندەوە پێناسە دەکرێن. لەم ڕوانگەیەوە، فرەیی زمانی و نەتەوەیی وەک وردەکولتووری لاوەکی یان لە خراپترین دۆخدا وەک هەڕەشەی ئەمنی دژ بە یەکپارچەیی سەیر کران. لە ڕوانگەی کۆمەڵناسیی سیاسییەوە، ڕەوتێک یان حیزبێک کاتێک دەتوانێت نازناوی سەرانسەری یان گشتگیر هەڵبگرێت کە خاوەنی بەستەرە پێکهاتەییە قووڵەکان بێت دەگەڵ تەواوی ئەو جوگرافیایەی بانگەشەی بۆ دەکات. بەڵام شیکاریی دیاردەناسانەی ئەو حیزبانەی کە بە سەرانسەری ناوزەد دەکرێن لە ئێراندا، ناهاوسەنگییەک لە نێوان ئەوان و ئەم پێوەرانەدا ئاشکرا دەکات.

لە پلەی یەکەمدا، پێگەی دەنگدان، ژمارەی ئەندامان و جەستەی ڕێکخراوەیی ئەم ڕێکخراو یان ڕەوتانەی بانگەشەی سەرانسەریبوون دەکەن، بە گشتی کەمە و تەنیا لە چوارچێوەی چینی مامناوەندی شارەیی تاران و چەند مەزنشاری ناوەندیدا قەتیس دەمێنێتەوە. ئەم ڕەوتانە لە ناوچە نافارسەکانی وەک کوردستان، بەلووچستان، ئازەربایجان، ئەهواز و تورکەمەن سەحرا، خاوەنی هیچ هێزێکی کاریگەر و پێکهاتەیی و چالاک نین کە لە ناخی کۆمەڵگەکەوە سەرچاوەی گرتبێت. لە قۆناغی دووەمدا، پێکهاتەی بژاردە سیاسییەکان، ئەندامانی سەرکردایەتی و ئەنجومەنی ناوەندیی ئەم حیزبانە بە زەقی ناهاوسەنگە؛ هەبوونی چینی دەستەبژێری نەتەوە نافارسەکان یان بوونی نییە یان بە شێوازێکی ڕواڵەتی و تەشریفاتییە کە مەرجدار کراوە بە توانەوە لە ناو شوناسی پێناسە کراودا. لە کۆتاییدا، لە مانیفێست و بەرنامە سیاسییەکانی ئەم حیزبانەدا کە بەشێکیان تەنیا چەند دە ئەندامێکیان هەیە و خۆیان بە سەرانسەری دەزانن! بابەتە بنەڕەتییەکانی وەک کۆتاییهێنان بە هەڵاواردنی سیستماتیکی نەتەوەیی، مافی خوێندن بە زمانی دایک، نامەرکەزییەت و سیستمی فیدراڵی، یان جێگەیان نابێتەوە یان وەک داواکاریی پلە دوو لە ژێر چەمکە گشتییەکانی وەک دیموکراسیخوازیی گشتی و مافی مرۆڤدا بۆ داهاتوویەکی نادیار دوادەخرێن. ئەم دابڕانە پێکهاتەییە، بە ئەندازیارییەکی وردی وشەسازی لە خزمەت گوتاری ناوەندگەرادا کۆتایی پێدێت. چەمکی ڕەوتی سەرانسەری پەیوەندییەکی ئۆرگانیکی دەگەڵ زنجیرەیەک وشەی هەژموونخوازی وەک «یەکپارچەیی خاک» و «جوداییخوازی»دا هەیە؛ چەمکگەلێک کە ئامرازی ئەندازیاریی گوتارن بۆ پاراستنی هاوسەنگیی هێز بە قازانجی ناوەند. ئەو ڕەوتانەی لە ناوەنددا جێگیرن، بە پێناسەی سەرانسەری خۆیان، شەرعییەتێکی گەورە و نیشتمانی بە چالاکییەکانی خۆیان دەبەخشن. لە خاڵی پێچەوانەدا، ئەم گوتارە هەوڵ دەدات حیزب و ڕەوتەکانی سەر بە نەتەوە نافارسەکان بە ناونیشانی وەک قەومی، لۆکاڵی و ناوچەیی پێناسە بکات. ئەم ناونانە بەئەنقەستانە، سیاسەتی ڕاستەقینە و عەقڵانی تەنیا لە ناوەندا کورت دەکاتەوە و داواکارییەکانی پەراوێز وەک هەنگاوی لادەرانە، دژەنیشتمانی یان هاندراو لە لایەن دەستی دەرەکییەوە دەناسێنێت. بێگومان لە مێژووی هاوچەرخدا، هەندێک حاڵەت دەبینرێن؛ بۆ نموونە، ئەنجومەنی نیشتمانیی بەرگری «پرۆژەی خودموختاری کوردستانی ئێران»ی پەسەند کرد و دانی بە مافی نەتەوەکانی تریش نا. بەڵام لە ڕوانگەی هەندێک لە ڕاڤەکارانی سیاسییەوە، ئەم هەنگاوە زیاتر لەوەی هێمای گۆڕانکارییەکی قووڵ بێت لە ناخی ئایدیۆلۆژیی ناوەندگەرادا، تاکتیکێکی سیاسی کاتییە.

ڕەهەندێکی تر کە دەستەواژەی ڕەوتی سەرانسەری بەرهەم دێنێتەوە و پشتیوانی دەکات، پاوانخوازیی زمانی و ناسیۆنالیزمی ناوەندگەرایە لەسەر بنەمای یەک زمانی تاقانە. لە ئەدەبیاتی سیاسی و پەروەردەیی ئێراندا و تەنانەت لەو ڕەوتانەشدا کە خۆیان بە سەرانسەری دەزانن، زمانی فارسی لە زمانێکی هاوبەشەوە گۆڕدراوە بۆ ئامرازێک بۆ دەستەڵاتداری و سڕینەوەی شوناسی ئەویتر. ڕەوتە سەرانسەرییەکان بە قبوولکردنی ئەم پاوانخوازییە، بوونەتە باسکی کولتووریی ناوەندگەرایی. ناسیۆنالیزمی ناوەندگەرا بە بچووککردنەوەی کولتوور و زمانی نەتەوەکانی تر بۆ چەمکگەلێکی وەک «زاراوە» یان «شێوەزاری مەحەللی»، هەوڵ دەدات بایەخی زانستی و مێژوویی ئەم کولتوورانە پشتگوێ بخات. ئەم ناونانە هەوڵ دەدات بەکارهێنان و خوێندن بەم زمانانە وەک جۆرێک لە دواکەوتوویی پیشان بدات، لە کاتێکدا زمانی ناوەند وەک تاقە زمانی زانست و سیاسەت دەناسێنرێت. کاتێک زمانێک وەک تاقە زمانی فەرمی و شەرعیی سیاسەتکردن دەسەپێنرێت، بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی بژاردەکانی نەتەوەکانی تر کە ئارەزووی بەکارهێنانی زمان و ئەدەبیاتی سیاسیی خۆیان دەکەن، لە مەیدانەکە لا دەبرێن یان پەراوێز دەخرێن. حیزبە سەرانسەرییەکان سوود لەم فیلتەرە زمانییە وەردەگرن و داوا لە چالاکوانانی نەتەوەکان دەکەن کە داواکارییەکانیان لە چوارچێوەی چەمک و پێکهاتەی زمانیی ناوەندا دەربڕن. هەر جۆرە پێداگرییەک لەسەر شوناسی زمانیی سەربەخۆ، وەک دەمارگیریی قەومی یان هەڕەشە بۆ سەر یەکڕیزیی نیشتمانی پێناسە دەکرێت. بە پشتگوێخستنی مافی خوێندن بە زمانی دایک و بەتاوانبارناساندنی بەکارهێنانی، جۆرێک لە سیستمی تواندنەوە و لکاندنی زۆرەملێ دروست دەبێت. ئەو حیزبانەی خۆیان بە سەرانسەری دەزانن، نەک هەر بەرنامەیەکی ڕژدیان بۆ کۆتاییهێنان بەم ستەمە زمانییە نییە، بەڵکوو بە بێدەنگی یان بە پاساوی پاراستنی یەکڕیزیی نیشتمانی، یارمەتی بەردەوامیی ئەم هەڵاواردنە پێکهاتەییە دەدەن. دیموکراسیی ڕاستەقینە بێ بەدیهاتنی دیموکراسیی زمانی و بەڕەسمی ناسینی مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان، تەنیا تراویلکەیەکە و هیچی تر. بەپێچەوانەی ئەو وێنایەی لە لایەن ناوەندەوە دروست کراوە، واقیعە مەیدانی و مێژووییەکان نیشانی دەدەن کە گۆشەگیریی سیاسی و دڵسۆزیی حیزبی لە ئێراندا خاوەنی دابڕانی قووڵی جوگرافییە. خەڵک لە ناوچەکانی وەک کوردستان، بەلووچستان و ئازەربایجان لە جیاتی خۆگونجاندن لەگەڵ باڵباڵێنی نەریتیی ناوەند، شوناس و داواکارییەکانی خۆیان لەناو حیزبە نەتەوەییەکانی خۆیاندا دۆزیوەتەوە. ئەم حیزبانە بە لایەنگری ڕاستەقینەی کۆمەڵایەتی، پێشینەی خەباتی ڕوون و خۆماڵی، ئەرکی نوێنەرایەتیکردنی ڕاستەوخۆی کۆمەڵگەکەیان لە دژی جیاکارییە پێکهاتەییەکان لە ئەستۆ گرتووە.

وەک دەرەنجام، دەستەواژەی ڕەوتی سیاسیی سەرانسەری لە ئەدەبیاتی سیاسیی ئێراندا کە ڕەوتە سیاسییەکانی نەتەوە جیاوازەکانیش بە جۆرێک و بە شێوەیەکی نائاگا قبووڵیان کردووە، دیاردەیەک نییە کە لە کۆمەڵناسییەکی واقیعبینانەوە سەرچاوەی گرتبێت، بەڵکوو پێکهاتەیەکی زمانی، یاسایی و ئایدیۆلۆژییە کە ئامانجی ئاسایی نیشاندانی دەستەڵاتی سیاسی-کولتووریی ناوەند و نائاسایی نیشاندانی فرەیی سیاسیی نەتەوەکانی ئێرانە. لە نەبوونی سیستمێکی سیاسیی فیدراڵ و دانپێدانانی فەرمی بە فرەیی نەتەوەیی، زمانی و کولتووریدا، هیچ ڕەوتێک ناتوانێت بێ ڕەنگدانەوەی داواکاریی نەتەوەکان و جەستەیەکی فرەخواز، بانگەشەی سەرانسەریبوونی ڕاستەقینە بکات. واقیعی ئەمڕۆی ئێران، واقیعی حیزبە نەتەوەییەکانی نەتەوە جیاوازەکانە کە هەرکامەیان لە جوگرافیای خۆیاندا چالاکی دەکەن و هەر جۆرە پێکەوە بوونێکی ڕاستەقینە لە داهاتوودا، تەنیا لە ڕێگەی بەفەرمی ناسینی ئەم فرەییە و ڕەخنەی جددی لە گوتاری هەژموونخوازی ناوەندگەرادا تێدەپەڕێت.